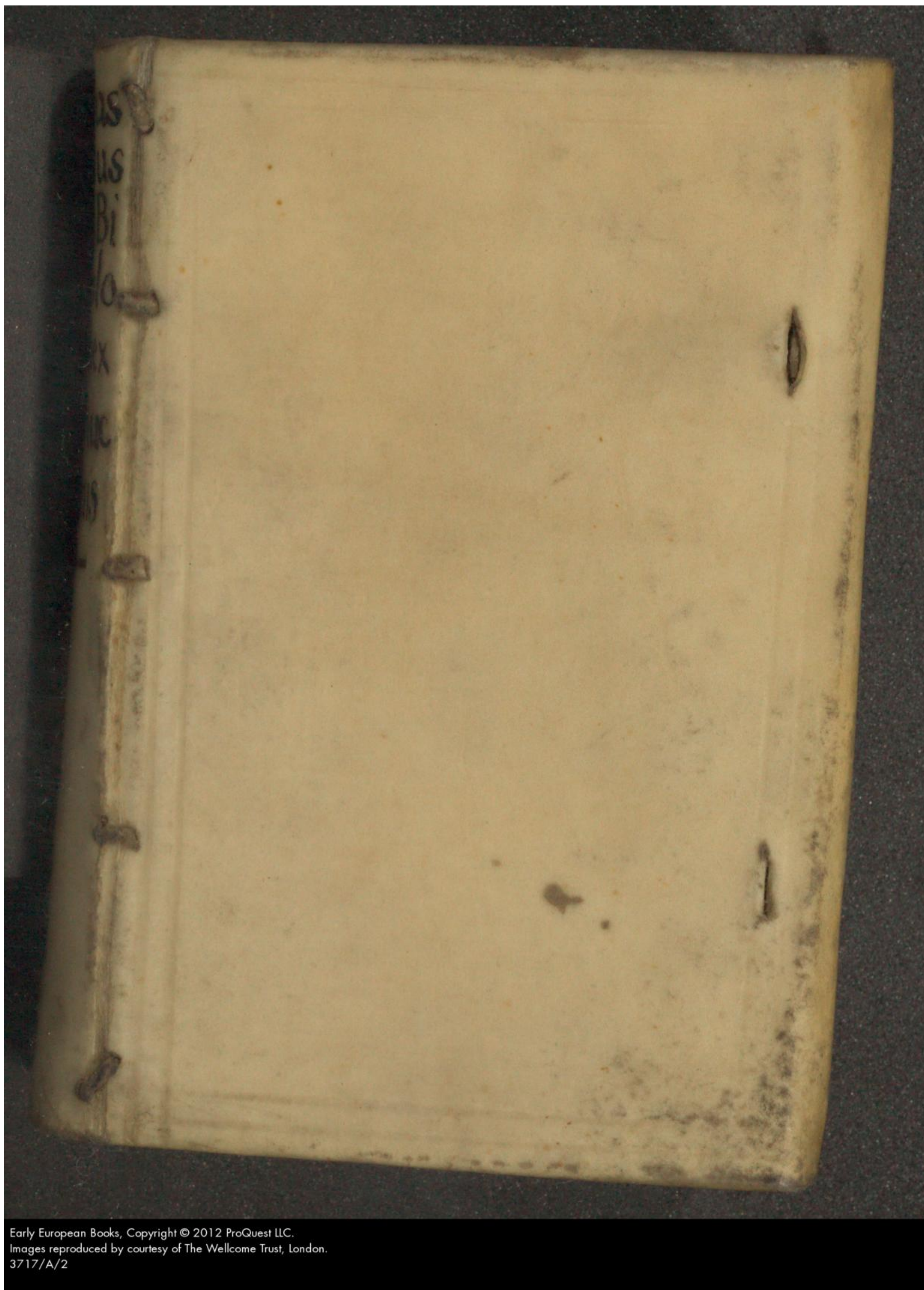
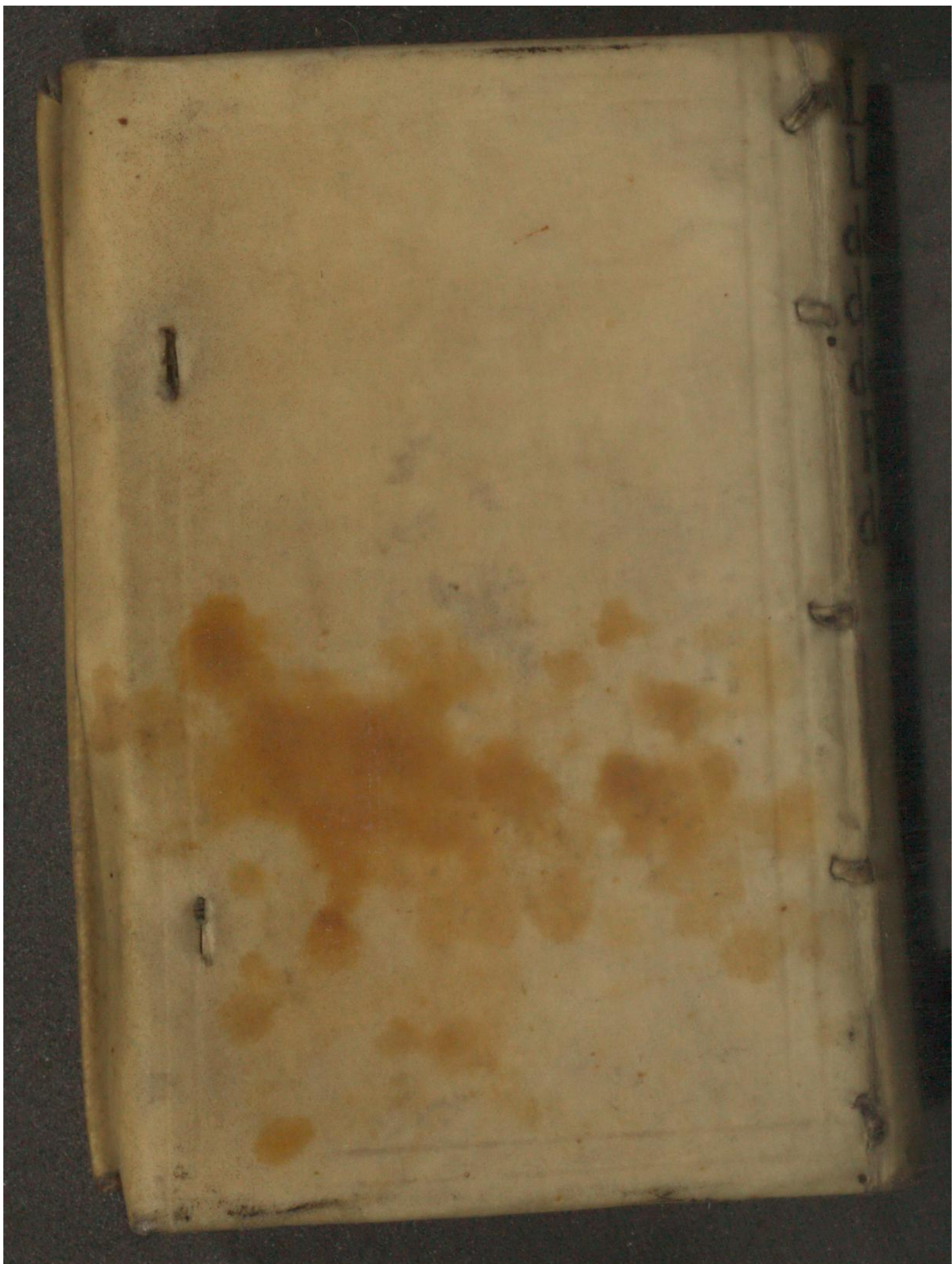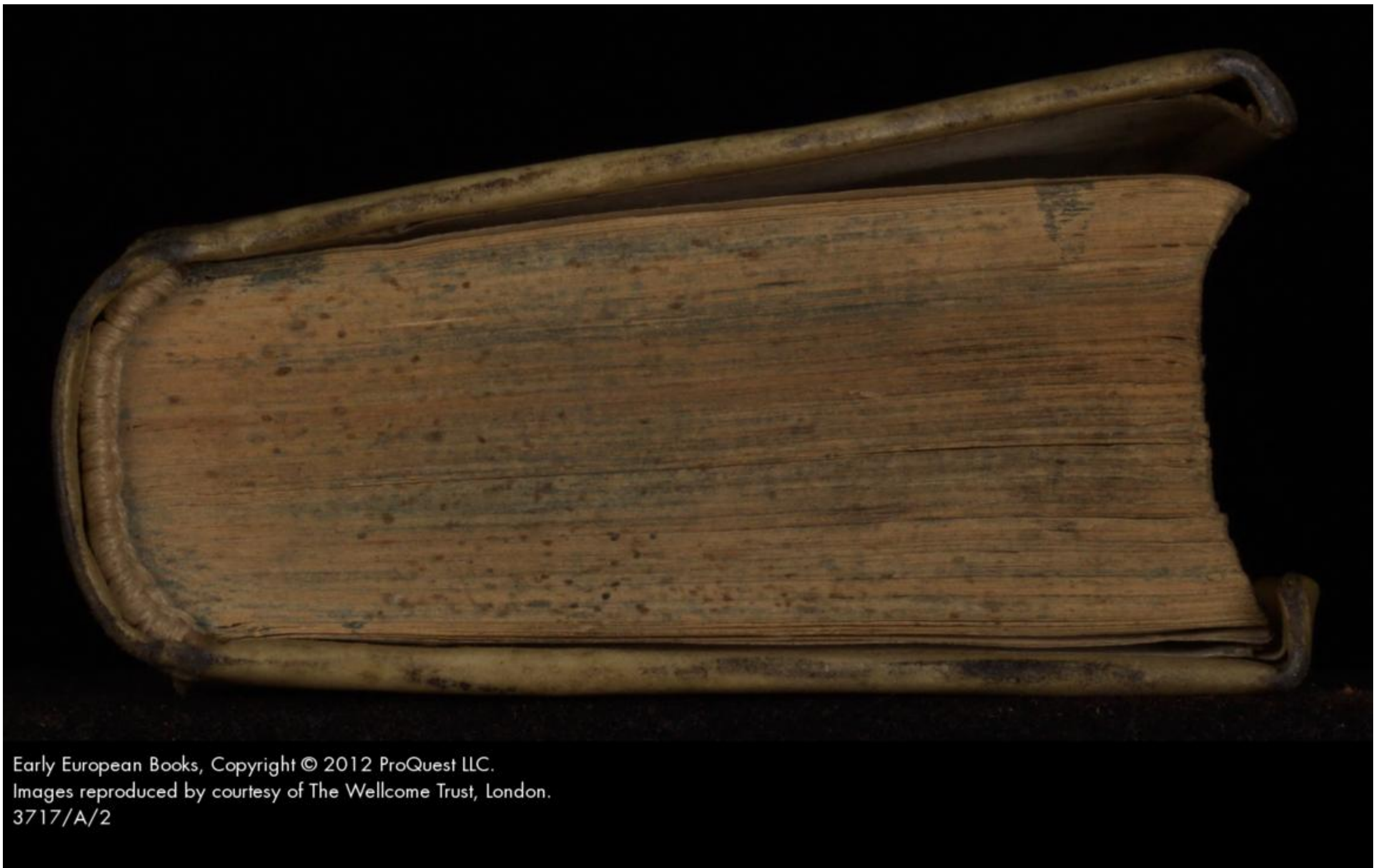

Leuinus
Lemnius
de herb Bi
de Aſtrolo
de Cõplex
Frãc: Ruc
de Gemis

1596

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI, DE HABITV ET CONSTITVTIONE CORPORIS, QVAM GRÆCI κρᾶσιν, Triuiales COMPLEXIONEM vocant, Libri II;

Omnibus quibus secunda valetudo curæ est, apprime necessarii: ex quibus cuique procliue erit corporis sui conditionem, animique motus, ac totius conseruandæ sanitatis rationem ad amussim cognoscere.

Nunc vero ab innumeris mendis, quibus passim scatebant, vindicati, formaque commodiore in lucem editi.

Cum INDICE Rerum & verborum copiosissimo.

FRANCOFVRTI
Ex Officina Paltheniana, sumtibus viduæ Petri Fischeri.

M. D. XCVI.

SPECTATISSIMIS COSS. CORNELIO OCKERO INTEGERRIMO AC CANdoris eximii viro, Petro Nicolaidæ viro industrio, ac præter insignem eruditionem administrandæ reipubl. obeundisque functionibus Tribunitiis peritissimo; denique ordini Senatorio cum primis illustri, cæterisque Ciuibus magistratui obsequentissimis, L. Lemnius S. P. D.

Ici vix queat viri spectatiss. quo sit affectu, qua animi propesione erga Ciuitatem hanc, eiusq; ciues ac municipes vester Lemnius; partim quod prima vitæ lucisq; huius auspicia in hac sit consequutus; partim quod inter illos versetur, qui quum sint humanitatis studiis abunde imbuti, tum suos literarum monumentis, omniq; rerum co-

gnitione sedulo institui curant. Hoc siquidem potissime cuiq; ciuium est in votis, eoq; omnis eorũ spectat conatus atq; industria, vt quos hæredes instituunt, non tam opum splendore, rerumq; fortuitarum affluentia, quam doctrina ac morum integritate illustres præstare pergant. Quæ res hactenus effecit, vt ciuitas Zirizæa in maximis calamitatibus quas toties perpessa est, incõcussa substiterit. Siquidem clarissimi Senatus auctoritate & consilio fulta, nulla sui parte labefactari luxarique visa est; aut si quid detrimẽti acceperit, si qua iactura aut clades illata sit (vt nemo nõ aliquo incommodo vel vrgetur vel afficitur) confestim viri consulares summa cura, pariq; animorum consensu resarciunt, instaurantque omnia, atq; in integrum collapsa restituunt. Quũ enim Magistratus munus sit atq; officium strenue suas obire partes, ciuium commodis prospicere, optimum ciuitatis statum moliri, luxata instaurare, fulcire nutãtia, inclinata erigere, collapsa in gradum reponere; obiter:

Con-

Consulere in mediū, & rebus succurrere fessis,
Omnia in antiquam correcta reponere sedem:

Nulla sui parte in his perficiēdis cessant viri politici; omnia inculpate magistratus exsequitur, suisq; muniis ordo Senatorius præclare fungitur. Tametsi enim maligna sit, parumq; fida nauium statio, portusq; incommodus, nec vllus propemodum exterorum concursus & negotiatio, ipseq; Oceanus tanta quotannis adferat dispendia, vt incredibili sumtu nouæ subinde, atque in immensum erigendæ sint aggerum moles, quibus fluctibus obnituntur, ac maris ferociam retundunt; alacri tamē atq; infracto animo omnib. obsistunt, sartaque tecta, vt dicitur, perficiunt. Siquidem penes eum Consulem qui ex tribunitia potestate, plebis curam tutelamque suscipit, consistit hæc rei agrariæ præfectura. Is sibi asciscit ex patriciis Septemviros vt mūnicipales collegas ac consultores, qui quod patriæ commodis cōsulunt, voce gentilitia Heimradt *nominātur. Hi, quum res poscit, per totius insulæ ambitum deuecti longe lateq; exporrectos aggerum tractus, incurua littora, sinus im-*

Heim. *patriā ac natale solum Germanis olim so-*

bat, cuius Tacitus meminit libro de huius gẽtis moribus.

Philippi Burgundiæ ducis in Zirizæos munificẽtia anno 1425.

Libro de moribus Germanie.

mensos cataractas, aquæductus, portus, orasq; maritimas omnes alacriter perlustrãt; ac si quid dissipatum sit ac conuulsum, marisque violentia concussum dissiliit, acriter instant, omnibusque instaurandis vigilãter incumbunt. Hanc prærogatiuam ac tribunatum, hoc est administrandi soli, fundique patrii munus consequuta est ciuitas Zirizæa a Belgarum principe Philippo cognomẽto Bono, qui & Zelandis quos Mattiacos Tacitus vocat, imperabat; quod singularem in Magistratu vigilantiam, agẽdiq; solertiam prospexerit, adeo vt illorũ industria frequentius vindicata, assertaq; sit Scaldia insula ab interitu, quem Oceanus inundans vicinis crudeliter intulit. Quo effectũ est, vt exteri quoq; nostratiũ opera vtãtur, vbi nouos portus eruũt, vbi ex mari vindicanda sunt latifundia, atq; agrorum aliquot myriades sementi messiq; vberrimæ accõmodæ. Cæterum cum innumera huic ciuitati sint ornamenta illamq; illustrent, tum nulla re mihi visa est commodatior ac plus solidæ laudis promereri, quam quod

tot

tot viros literatos proferat multisq; præclaris ingeniis fœcunda sit atq; exculta; quor i consilio ac prudentia non domesticæ mod) res sed externæ quoque nationes nituntur. Siquidē complures ex hac vrbe in principum cōsilia sunt asciti, atq; ad amplissimas dignitates euecti. Cui hoc accedit ad ampliorem magisq; vberem laudis cumulum, quod non modo patricii viriq; politici, sed plebeii quoq; sortisq; infimæ homines summa ope enitantur, vt ex se prognati ad eruditionem prouehi possint: quorum nonnulli tametsi ἄμουσοι sint, atq; ab humanitatis studiis alieni, tantum abest vt ea aspernentur ac fastidiant, illisq; vt eorum rudes, infesti sint, vt hoc decus atq; ornamētum in omnē posteritatem propagare exoptēt, ad ea quæ illis sunt incitamēto, atq; omnes suas facultates in iis consequendis conferunt. Possum hoc ipsum ingenue citra adulādi suspicionem de ciuibus meis testari, vt quib. annos supra tres & triginta operam meam in medendo approbare præstareq; studui; qua vero dexteritate ac successu, penes illos

fides esto, ac iudicium, qui nostram industriam in expugnandis demoliendisq́ morbis sunt experti. Quoties, ego viri præstantissimi, in congressu familiari deplorantes audio opulentos quosdam, & qui nobilitatẽ diuitiis metiuntur; quod disciplinis aut nihil prorsus, aut tenuiter sint imbuti, adeo indigne animoq́ iniquo ferunt deesse sibi illa naturæ præsidia, vt aliquot talentorũ iacturam facere non dubitent, si in doctorum album referri censeriq́ possint. Nimirum sentiunt homines minime stupidi aut obesæ naris, quid momenti adferant ad rem auspicato sciteq́ peragendam, literarum adminicula, quantumq́ natura iuuetur arte. Quo spectat illud Horatii;

Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est, ego nec studiũ sine diuite vena,
Nec rude quid prosit, video ingeniũ; alteri⁹ sic
Altera poscit opem res, & coniurat amice.

In sententiis enim proferendis, in obeundis legationibus, exsequendisq́ muniis publicis, in adhibendo rerum verborumq́ delectu, in corrigendis qui latenter taciteque irrepserunt erroribus, in tollẽda reprimen-

daq́

daq; superstitione, in stabiliẽdo syncero Dei cultu, fouendaque religione plus adferunt iudicii, pauloq; sunt oculatiores viri docti ac literis expoliti, quã qui harum præsidio sunt destituti. Quod quum potissima ciuium nostrorum pars perspectum habeat, in hac palæstra eoq; stadio sedulo se exercẽt; in quo vt progressum faciant omnibus modis futurus sum adiumento, ne eas opes & viatica parare desinant, quæ extra fortunæ aleam sunt constituta, quæq; eripi non possunt. Sint penes alios ampla longeq; exporrecta pomœria: vigeat apud illos negotiatio, hominũ cõcursus & frequẽtia, sit multarum magnarumq; rerum possessio, quæ plerumq; instabilis atq; infida, vel eripi solet, vel alio transferri: nostræ profecto Ciuitati hoc nomine præcipue gratulor, quod præter negotiandi solertiã ac conquirendi studium, præter vberem rerum prouentũ, præter agros feraces, ac messi triticeæ accõmodos; præter herbida saginando pecori pascua; præter salis conficiendi industriam, illas opes præ cæteris ciues consectantur &

respectant, in quas nihil iuris fortunæ mutabilitas sibi vendicat. Quas ob causas viri integerrimi visum est hoc munere literario vobis gratificari, vestrosq; animos lucubrationibus hisce nostris demereri: quas eo magis gratas acceptasq; fore confido, quod non ab inquilino aliquo, aut alterius loci populari; sed eiusdem Reipublicæ ciue ac municipe sint profectæ: tũ quod ea vestro nomini atq; amplitudini dedicãtur, quæ summis pariter atq; infimis ex æquo futura sint vsui, quæque corporis valetudini prospiciũt, animoque cultum adferunt, ac mentem aliqua ex parte informant pietati. Deus Optim. Max. cui per Seruatorem Iesum Christum nostra vota nuncupamus, Rempub. nostram adaugeat, vobisq; omnibus in ea stabilienda firmandaq; successum incrementaque conferat. Ziriz æ ex Musæo nostro: Anno redemti orbis Septemb. 1561. Calendis Ianuariis.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI, IN SEQVENTES LIBROS PRÆFA-*tio, quæ argumenti vicem obtinet; atque obiter commonstrat, quo spectet libri huius ordo & series, & quam sit futura vtilis huius operis tractatio.*

VO non minus vtilitatis, quam oblectamenti concipiat ac consequatur auidus Lector; quid præsens opus tractet ac complectatur, compendio indicare visum est, vt hinc documenta sumere volenti longæ vel inquisitionis, vel coniecturæ labor absit. Quocirca ne cui fucum fecisse videar, ac postmodum indignetur plausibili titulo sibi impositum, in ipso vestibulo, primoq. operis aditu hoc Satyrici, argumenti loco exhibeo.

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.

Quum enim nemo sit mortalium in tanto, tamq. acerbo humanæ naturæ lapsu atq. inclinatione, qui non minus in animo, quam corpore aliquam cladẽ acceperit, hoc potissime argumentum tractandũ suscepi, vt corpori ab integritate delapso, tũ animo vacillanti, atque ægritudine oppresso (commonstrata vtriusq partis natura) aliquam medicinam adhiberẽ. Itaq singulorum, prope dixerim, hominum mores, studia conditiones, vitæ instituta, animi propẽsiones, conceptus, voluntates, cogitata, molimina, qui &

quodq. corpus valetudine, quo habitu, & constitutione exsistat, quã potuit dilucide patefacere sum conatus quo quisq. vitiis quum corporis, tum animi, si qua vrgetur, mederi possit & obsistere, vel a morbis se tutũ præstare ac tueri, si ab iis liber sit & immunis.

Cõsensus corporis & animi.

Quoniam vero corpus & anima sympathia quadã ac cõsensu inter se cõnexa sunt, virtutesq. ac vitia vltro citroq. deriuantur; atq hinc inde confluunt, mutuã paremq operam hæc ipsa exposcunt. Scio equidem a multis ambigi, atq. in dubiũ vocari, cuius partis humanæ naturæ morbus nocentior atq. homini magis exitiosus; quod vt non facile expediri posse fatear, ita omnibus persuasum esse cupio, maximam malorum partem ab anima internisque viribus proficisci: quod enim corpus morbosum animæ sit oneri, suamq. operam illi deneget, huius potius, quam illius incuria culpanda est. Siquidem quum corpus animi imperio subditum sit, illiq. obsequium præstare cogatur; munus animi, mentisq. officium est, domitis affectibus, illud in officio continere, ac ratione moderari.

Anima an corporis morbꝰ nocẽtior.

Indulgẽtia quid efficiat.

Vt enim liberior licentia, atq indulgentia mollior adolescentiam, lubricamq. ætatem deprauat, atq. deteriorem efficit, omnesq. animi neruos elidit; ita habenæ laxiores corpus ad voluptates, ad luxum, ad libidines, fœdasq cupiditates postremo ad innumeros morbos reddunt propensissimum: quorum omnium mens ebria, suiq oblita, origo exsistit, ac seminarium, quod omnem cultum ac salutarem doctrinã respuat.

Tusc. 3.

Miratur autem Cicero, quidnam causæ sit, vt quũ ex corpore & animo constemus, corporis curandi tuẽdiq. causa excogitata sit & quæsita medendi ars, Deorum inuentioni consecrata; animi vero medicinam adeo non desiderari, vt etiam pluribus suspecta sit & inuisa, nõ paucis culta ac probata. Cuius erroris causam & culpam in animum transferendam quis possit ambigere? nam illi, nõ corpori iudicium defertur, ac

de

de doloris sensu iudicandi peritia tribuitur. Quocirca quum homo diuinitus originem sit sortitus illiq. mens cœlesti lumine illustretur, atq. afflatu spiritus abunde perfundatur, par est vt naturæ suæ decus, amplitudinem, dignitatem, præstantiam tueatur, vt ratione potius, quam affectibus ducatur, vt dotes mentisq ornamēta foueat atq. amplificet, vt corporis atq. animi incolumitati accurate prospiciat, vt vtriusque partis quum morbis, tum vitiis obsistat ac medeatur, quibus perficiendis obuia, nullique non exposita est medicina, ac remedium salutare. Siquidem animæ salus ex purissimis Scripturæ fontibus; corporis vero sanitas ex conscriptis medicorum libris, aut salubri illorum consilio parari potest, quibus hoc quisq. obtinebit, vt aut non ægrotet, aut si quo morbo, vlloq. affectu tentari contingat, confestim illum excutiat atque amoliatur. Hæc studiose Lector præfari visum est, quo quisque intelligat, quid sibi expetendum sit, ac sectari debeat, vt commode nullaq molestia aut valetudinis dispendio vitæ cursum persicere possit, qua de re fusius tractare institui.

Mentis sanitas vnde petenda.

INDEX CAPITVM
LIBRI PRIORIS.

Cap. 1, *Sanitas qua nihil homini optabilius, aut expetendum magis, corporis sui notitiam exigit.*

2, *De spirituum natura ac differentiis: tum quid in corpore humano efficiant, quosque affectus pariant.*

3, *De spiritu qui toti mundo, eiusq; partibus insitus est, quique in hominem diuinitus illapsus, mentem eius peculiari munere imbuit. Obiter de bonis malisque geniis qui humoribus spiritibusque immixti varias mutationes humanis animis inferunt.*

4, *De corporis humani elementis primisq; qualitatibus, ac generationis principiis, ex quibus homo constat, ac conflatus est.*

5, *Quid Crasis seu temperamentum in quo cuiusq; habitus, ac corporis constitutio consistit.*

De

6, *De temperato exactoq; corporis habitu ac conſtitutione.*
7, *De calido corporis ſtatu.*
8, *De frigido corporis habitu.*
9, *De ſicco aridoque corporis habitu.*
10, *De humido corporis habitu.*

LIBRI II.

Cap. 1. *De compoſita humani corporis habitudine ac temperamento.*
2, *De calido & humido corporis ſtatu ac temperamento: obiter de ſanguinei hominis conditione ac natura.*
3, *De frigidi & humidi corporis habitu & conſtitutione, ex qua pituitoſi ſeu phlegmatici conditio eruitur, eiuſq; natura explicatur.*
4, *De Memoria excolenda, amoliendiſque eius detrimentis.*
5, *De calidi & ſicci corporis ſtatu & habitudine. Obiter qua ſit natura, conditione, ac moribus, animique propenſione homo bilioſus ſeu Cholericus.*

6, *De frigidi & sicci corporis habitu; cui quoniam homo melancholicus subest, atque atræ bili obnoxius, illius quoque natura & conditio explicatur, quaque ratione expugnari possit, edocetur.*

LEVI-

SANITAS QVA NIHIL HOMINI OPTABILIVS, AVT expetendum magis, corporis ſui notitiam exigit.

CAP. I.

RECTE mea quidem ſententia omnis eruditionis atque eloquentiæ parens Cicero, *Valetudo ſuſtentatur notitia ſui corporis, atque obſeruatione earum rerum quæ aut prodeſſe aut obeſſe ſoleant*; denique continentia in victu, omnique cultu corporis, ac prætermittendis voluptatibus; quæ, vt mea fert ſententia non tam corpori, quam animo pernicioſæ ſunt atque infeſtæ. Quocirca ſumma cura quemque eniti decet, vt corporis ſui habitum, qui in quatuor qualitatum Calidi & Humidi, Frigidi & Sicci temperie ac miſtura conſiſtit, perſpectum exploratumque habeat. Sic enim commodius, minorique negotio valetudini proſpicere poterit, ac morbis, ſi qui ingruũt, obſiſtere ac mederi. Siquidem quum ſanitas naturalis ſit corporis, eiuſque partium ſtatus & conſtitutio, qua omnes actiones ac munia citra offenſam perficiuntur, omniaque membra nullo doloris ſenſu ſuas functiones obeunt: Morbus vero affectus præter naturam, qui actionem vel vitiat, vel impedit, illique cruciatus infert, atq. omnia contra quam ſanitas, deteriora efficit: nemini proclive promtumque erit præſentem ſanitatem, & qua fruimur, valetudinem conſeruare, aut collapſam reſtituere; niſi in cognitione corporis, eiuſque temperamento ſit

Lib. 2. Offic.

Quid valetudinẽ fulciat.

Quid Sanitas.

Quid Morbus.

Anima hominis pars potior. exercitatus. Et quamquam anima corpore ſit præſtantior, atque hominis potior pars, in eaque excolenda præcipuam curam impendi velim; corpori tamen accurate proſpiciendum cenſeo, ne oneri ſit animæ, illique ad præclara enitenti tarditatem, moramque iniiciat. *Anima & corpus mutuam operã expoſcunt.* Vbi enim corpus valetudine inoffenſa exſtiterit, omnibus ſuis officiis inculpate fungitur, ſuaque munia alacriter obit, atq. expedite exſequitur; adeo vt animo cuius imperio vtitur, ſit obſequentius, nec ad illius monita ac vellicationes obſurdeſcat. *Sat. 12.* Scitum eſt illud Iuuenalis, animoq. penitus infigendum;

Orandum eſt vt ſit mens ſana in corpore ſano.
Fortem poſſe animum, & mortis terrore carentem,
Qui ſpatium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoſcunq. labores,
Neſciat iraſci, cupiat nil: ſemita certe
Tranquillæ per virtutem patet vnica vitæ.

Quas corporis animique dotes, ac munera mentis qui eſt conſequutus, nulla huic obtingere poteſt *Vera bona.* firmior ſtabiliorq. poſſeſſio, & in quam fortunæ temeritas, rerumque humanarum æſtus & concitatio minus iuris ſibi vendicat. *Sanitas auro potior.* Siquidem præclaræ opes, facultates immenſæ, ſumtuoſa ædificia, ampla longeque exporrecta iugera, ambitioſi tituli, atque appellationes honorificæ præ his ſordeſcunt, nulliuſq. ſunt vſus aut pretii. Etenim, vt ex iis coniicias cætera.

Hor. li. 1. Epiſt.
Non domus & fundus, non æris aceruus & auri
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas: valeat poſſeſſor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat vti.

Quamobrem quum inter præcipua potiſſimaque bona, corporis atque animi incolumitas iure optimo referatur: par eſt omnes in hac aſſequenda fouendaque certatim incumbere; ac cumubi, tum

ſuis ſummis votis expoſcere hæc vitæ ſolatia; hæc fomenta, quo commodius nullaque moleſtia vitæ huius calamitoſæ curſum perficere liceat. Siquidem ſi Horatio conſentias; *Epiſt. ad Albium.*

Quid moueat dulci nutricula maius alumno?
Quam ſapere & fari poßit quæ ſentiat, & cui
Gratia, fama, valetudo contingat abunde.

Quocirca qui optimam degendæ vitæ rationem inire velit, hoc in primis efficere præſtareque pergat: vt integra ſit atque incorrupta ſanitas, ac primum menti proſpiciat, deinde corpori, cuius fulturis animus ipſe ſuſtinetur, culturam adhiberi curet. Siquidem ex ignoratione noſtri, ac corporis animique neglectu in morbos varios, atque affectus innumeros vel inuiti rapimur, ac tanquam nauis onuſta mercibus ingruente tempeſtate valida, in perturbationum ſcopulos deferimur; eoque fit, vt multis præmaturæ vitæ ſtamina ſuccidi contingat, multoſque properata morte confici, qui nullum tuendæ conſeruandæque valetudinis diſcrimen ac delectum habere curant. Quo ſpectat ſalubris illa cum primis Sapientis admonitio: *Circumſpice ne moriaris tempore non tuo.* Quo quemque commonefacit, vt conſiderare vitæ curſum inſtituat, atque ita moderetur rebus ſuis, ne luxu vitæque intemperantia accelerari interitum contingat; ac nondum confecta ætate, decurſoque æui ſpatio ante diem opprimatur. Quiſque autem ſecum ipſe expendat, quam calamitoſa res ſit, plenaque tædii, circumferre corpus fœdiſſimis vndique morbis contaminatum, atque oppreſſa ratione, mentem internis vitiis inquinatam. Qui, cedo, huic vita eſſe poſſit ſuauis & iucunda, animuſque tranquillus ac placidus? Quum itaque nulla res ſanitate ſit potior, huius tutelæ ac conſeruationi ſedulo quiſque inſiſtat; deni-

Noſce te ipſum.

A naufragio ſimile.

Eccleſ. 7.

Immatura mors.

Naturæ mutatio. que obseruet quantum a moderata temperamen-
ti ratione defluxerit, ac sit delapsus. Quæ conside-
ratio eum vsum est habitura, vt si valetudo firma
exstiterit atque illæsa, fulcire illam, suisque admini-
culis stabilem præstare pergat. Sin deteriorem na-
ctus est, vel quæ collapsa sit, atque ab integritate de-
flexerit, illam erigat, atq. instaurare curet, habitum-
que saniorem emoliri Vt enim humores alii in alios
Humorū mutatio. promte transeunt, ac mutationes sustinent mode-
rato exercitio, appositisq; cibis, & quæ calori natiuo
fomenta ministrant; sic deterior corporis status ac
decolor efflorescit salubri victus ratione, atq. in me-
liorem reducitur. Et quemadmodum membra fra-
cta, rupta, conuulsa, suisque sedibus mota instaurari
videmus; sic valetudo inclinata vel imminuta resti-
Ab arboribus simile. tui potest, atque in integrum reuocari. Sunt autem
quum mentes, tum corpora humana propemodum
vti frutices atq arbusta; quæ si commode atq accu-
rate tractes, si industriam operamque etiam incultis
atque infœcundis adhibeas, aut denique, vt Virgilius
præcipit,

Libro 2. Georgic.
Inseras, vel scrobibus mandes mutata subactis,
Exuerint siluestrem animum, cultuq; frequenti
In quascunq; voces artes, haud tarda sequuntur.

E diuerso, coloni incuria agri sterilescunt, ac
Animi cultus. squallore situque obducti nullis sementibus efficiū-
tur accommodi. Animorum quoque par est ratio.
Siquidem generosæ mentis, bonæque indolis non-
nulli improborum commercio, ac praua educatione
siluescunt, atque a naturæ integritate desciscunt. A-
lii vitiosam naturam nacti, educationis ac doctrinæ
beneficio ad frugem perducuntur. Quapropter non
est, quod quis in animum inducat, sibiq; persuadeat,
Simile a re fluida. deteriorem habitum mutationem non perferre,
quum rudiora etiam impolitaque ingenia, ac disci-
plinis minus exculta, vt cera mollis, vt tractabilis v-
daque

daque argilla, fingi flectique possint, atque artificis docilitate ad artes politiores, ac mores minus rigidos perduci. Sic in natura rerum insitione, qua nihil excogitatũ solertius, agrestes arbores mitescunt: In animantium genere, feræ atque immanes belluæ officio hominum mansuescunt ac cicurantur. Documento est Mago Carthaginensium dux clarissimus, qui primus teste Plinio, leonem domitum ac mansuefactum manu demulcere ausus est, damnatusque illo argumento, quod nihil non persuasurus videretur vir tam artificis ingenii, eoque male illi credi libertatem censebant, cui in tantum etiam cessisset feritas. Cæterum Melancholicos vel alterius conditionis homines, modo ne diutius intemperies inoleuit, atque ætas sit prouectior, in meliorem habitum demigrare posse, non est quod quis ambigat: quum nemo non perspiciat vinum meracum, calorisque satis intensi, aqua gelida, vel mitiori succo dilui: tum vinum leue ac dilutum, saporeque aqueo, meraciori ac magis generoso liquore acui. Humores siquidem vel vitiati, vel aliena qualitate imbuti, alterius humoris commixtione mitescunt, atq; exuta natiua qualitate, extraneam ascifcunt. Sic choleræ feruor affuso sanguine, ac phlegmate mitigatur. Phlegma seu pituita, flauæ bilis admixtione calorem concipit, minusque qualitate frigida, atque humida corpori infesta est. Pari ratione de reliquis statuas. Adferunt autem ad hæc adiumenti plurimum alimenta, ac laudabilis succi cibi, ex quibus humores, & qui inde emanant, spiritus mentis incitabula, suam naturam sortiuntur. Nihil autem efficacius ad perficiendam concoctionem & excitandos spiritus, somno, exercitatione, vino, modo id generosum sit, ac moderate, vt cætera, exhibeatur. Sic enim spiritus synceros excitat, ac lucidos, minimeque densos, ex quibus emergit alacritas, mentisque hilaritas &

Simile ab insitione. *Simile ab animantibus.* *Libro 8. cap. 17.* *Mago leonem domuit.*

Simile a diluto vino.

Quid cõctionẽ perficiat.

erectio. Alimenta siquidem quæ in humores elaborantur, vino perfusa, ac salubri succo macerata liberius permeant, ac corporis conceptacula patentiora laxioraque efficiunt. Nihil itaque est quod mentis nebulas æque discutit, ac mœrorem animis nostris eximit, quam congerrones festiui ac lepidi, *moderatus vini vsus.* Exhibuit huius rei illustre exemplum Zeno ille tetricus, cuius animus ad omnia humanitatis officia ita occalluit, vt nullis affectibus etiam natura nobis insitis moueretur; is tamen, vbi vino incaluit, exhilarescere cœpit, tum festiuus esse ac venustus. Quum autem ex sodalibus sciscitaretur quidã, cur, quum esset ad prodigium vsque seuerus ac rigidus, inter pocula tamen exhilaresceret: lepide respondit, lupinis se assimilem. Quod leguminis genus, tametsi amarum sit, adeo vt vermes interimat; maceratum tamen atque aqua perfusum, exuta elotaq. amaritudine dulcescit. Est autem hoc omnibus natura insitum, vt cibo potuq. irrigato corpore amarulentia, omnisque mœror ac tristitia discutiatur. Excitantur enim spiritus moderato vini vsu, ipsaque mens, quæ impransis elanguescit, atq. vt ignis, cineribus obductus, consopita est, reuiuiscit. Quo fit vt corpus mortuum viuente sit ponderosius, quod omnis spiritus in auras euanuit, ac ieiunum bene pasto, dormiens vigilante. Quocirca Melancholicos ac tetricos ad symposia, ac geniales accubitus exstimulare soleo. Sic enim post Platonem;

Eccle 31.

Tetrici quando festiui.

Zeno quã do festiuus.

Lupinorũ natura.

Prãsi ieiunis erectiores.

Cur mortuus viuẽte põderosior, & grauior.

Hor. li. 3. Carm. Od. 21.

Narratur & prisci Catonis
Sæpe mero caluisse virtus.

Qui vir tametsi esset inamabilis, vultuque toruo, seueritatem tamẽ & supercilium illi excussit vinum adeo, vt inter conuiuas blandus esse cœperit, moribusque plane comicis. Sensit enim vir is, licet esset censor rigidus, ac grauitate Stoica, naturam humanam exposcere aliqua auocamenta, nec diu posse

subsi-

ſubſiſtere, niſi aliquid laxamenti ſibi imperet, ac rebus ſeriis oblectamenta intermiſceat. Quapropter ſeipſum quiſque excutiat, atque exploret, quid exigat naturæ conditio, quis ſit corpore ſtatus, qua re iuuari, offendique ſe percipiat. Quod ſi æquabilis exſiſtat ac temperata corporis habitudo, ſimilib. foueri debet ac conſeruari. ſin ad intemperiem deuexa ſit, contrariis erigi, ac reſarciri poſtulat. Ita ſiquis ex humorum redundantia, turgenteque ſanguine, ac ſpiritibus ſit in Venerem concitatior, aut plus ſatis petulcus ac laſciuus, immutata victus ratione, vitæque inſtituto, ad ſeueriorem habitum, ad mores ſedatos ſe componat: ſin ſeuerior ſit, magiſq. quam par eſt, moroſus, aut querulus, denique præfractus, durus, intractabilis, & quem nullis blandimentis, nulliſque verborum lenociniis emollias, hic ad vitæ genus reuocandus eſt, quod paulo ſit mitius, ſic vt tripudia, cantilenas, ſuauia mulierum, blandimenta atque amplexus non exhorreſcat, modo omnia honeſtati decoriq. inſeruiant, atque intra mediocritatem, intra coniugii limites conſiſtant. Eſt enim, vt Columella ex Xenophontis Oeconomico prodidit, maritale coniugium ita comparatum natura, vt non ſolum iucundiſſima, verum etiam vtiliſſima, vitæ ſocietas ineatur: & ne genus hominum temporis longinquitate ſpectaret ad interitum, marem fæminæ legitime Deus coniunctum eſſe voluit, vt ex indiuidua ſocietate, mortalibus adiutoria non deeſſent, ac præter amorem gignendæ ſobolis, mutua vitæ ac fortunarum coniunctio illos deuinciret. Cæterum cum tria a probatiſſimis viris qui omnium valetudini optime conſultum cupiunt celebrata ſint;

Suacuique natura exploranda.

Vtilis aliquãdo natura mutatio.

Lib. 12. c. 1.

Gene. 1.

Connubii cõmoditas.

Veſci citra ſaturitatem,
Non refugere laborem,
Vitale ſemen conſeruare,

Tria ſaluberrima.

Ad hanc amussim, ac normam totius conseruandæ sanitatis rationem exigendam censeo. Siquidem quum frugalitas, profligata crapula atque ingluuie, salubre corpus constituat: exercitatio vero excussa ignauia corpus validum reddat, ac vegetum, tum si ex Virgilio documenta sumere libeat,

Georg. 3. *Nulla magis animi vires industria firmat*
Quam Venerem, & cæci stimulos auertere amoris.

De spirituum natura, ac differentiis: tum quid in corpore humano efficiant, quosque affectus pariant.

CAP. II.

QVoniam spiritus caloris natiui, cui subest humor, primigenius fomes est ac vehiculum: ipsaq. anima illius ministerio suas facultates profert, & actiones perficit: de illo eiusque differentiis proxime differendum. Siquidem quum tria sint in quorum temperie ac moderatione corporis humani incolumitas consistit, Humor vitalis, Calor innatus, & spiritus qui omnia connectit, suaque vi imbuit, operis instituti ratio exigit, vt de illo quoque verba faciamus. Humor fomentum est ac pabulum caloris innati qui illi incumbit, eiusque munere subsistit & conseruatur. Humori calor insidet, illoque perfunditur, ac vitalem vim concipit qua animantia, quæque viuunt, aluntur, augescunt, nutriuntur, ac procreationi insistunt. Spiritus caloris sedes est & vector, cuius opera ad singulas corporis partes per riuos ductusque arteriarum deuehitur. Quocirca merito censetur is spiritus primum ac præcipuum obeundæ functionis instrumentum, quod vim conferat in proferendis ciendisque actionibus. Tria hæc indiuulse inter se cohærent; mutuasque operas conferunt, nec absque vitæ interitu separari possunt, eoque fit vt vna definitione comprehensa, eorum

In tribus corp9 consistit. *Humor.* *Calor.* *Spiritus.*

vim

vim ac naturam ſic explicemus. Calor innatus nihil aliud eſt, quam humidum primigenium, inſito ſpiritu & calore vitali vndique perfuſum. Cæterum quum ſpiritus, vitæ calorem contineat, omniumque facultatum ſit moderator, ac per corpus celerrime diffuſus vires ſuas vndique deuehat; corporis denique animique ſtatum manifeſte immutet, quum reliquis, tum huic præcipue labor impendendus eſt, quo inſtaurari fouerique poſſit. Siquidem ſi is ſyncerus eſt, ac defæcatus, nec vllam extraneam qualitatem conceperit, animi tranquillitatem parit, moreſque integros conſtituit, denique affectus placidos ac ſedatos;

Calor innatus, quid.

Spiritus puri quid efficiant.

Compoſitum ius faſque animi ſanctoſque receſſus
Mentis, & excoctum generoſo pectus honeſto. *Perſ. ſat. 2.*

Quod ſi quid labis contraxerit, aut aliquo vitio imbutus ſit, perturbari mentis ſecuritatem contingit, atque ad enormes impetus incitari. Vt enim venti ac flatus impetuoſi, vbi terræ marique incumbunt, ſæuiſſimas tempeſtates excitant, ac damna rebus inferunt: ita ſi inquieti ſint noſtri ſpiritus, aut turbulenti, varios cient animi motus, ac mentem obluctante etiam ratione, vt nauem excuſſo nauclero, auulſoque clauo, in perturbationum ſcopulos illidunt. Exſtinguuntur autem, vel detrimenta concipiunt inſiti nobis ſpiritus halitu fœdo, immodica Venere, intempeſtiua vigilia, æſtu ac labore nimio, inedia, mœrore animi, ac triſtitia: quo ſpectat illud Sapientis; *Spiritus lætus ætatem efficit floridam: ſpiritus triſtis areſcere facit oſſa: ante tempus enim ſenectam adfert mœſtitia, animuſque ſolicitus, atque anxia cura ætatem imminuit.* Recreat autem reficitque illos ſomnus placidus, vinum lene & generoſum, confabulationes feſtiuæ, exercitatio moderata, odorum ſuauitas ac fragrantia, quibus ſpiritus etiam extenuati atque euaneſcentes reuiuiſcunt: quod in his perſpicimus qui animi deli-

A tempeſtat. ſimile.

Impuri ſpiritus nocumẽta.

Quæ ſpiritus vitiant.

Prou. 17.

Eccle. 30.

Quæ ſpiritus foueant.

quio collapsi exstinctę sopitæque animæ speciem adstantibus exhibent: hi siquidem admotis odoriferis restituuntur, atque in pristinum statum reuocantur.

Spiritus quid. Cæterum cum spiritus vapor quidam sit, siue effluxus, atque exspiratio quæ ex humoribus emanat: in primis instituenda exquisitissima victus ratio quo alimenta in laudabiles succos elaborata, spiritus synceros pariant, ac defæcatos. Sic enim suaues halitus, minimeque densi ac fuliginosi vapores in cerebrum delati, sensuum instrumenta nulla caligine offusa; ad perficiendas actiones futura sunt adiumento. Et

Cor vitæ fons. quamquam cor ipsum fons statui solet, ex quo spiritus scaturiunt, quod arteriæ ex eo producantur, vt nerui a cerebro, venæ ab hepate, pro loci tamen diuersitate ac natura mutantur, atque alias appellationes sortiuntur, alias vires concipiunt. Horum & omnium facultatum quæ in homine vigent, primaria origo ex ipsis generationis principiis, hoc est, genitali semine, maternoque sanguine ducitur, quæ deinceps alimentis, vt flamma oleo, nutriuntur, ex

Spirituũ origo. quibus spiritus emergunt. Quæ vt exactius intelligi queant, spirituum procreationem, naturam, vires, differentiam, effectusque singulatim exsequar, sumto a naturalibus facultatibus ac potentiis exordio. Illorum enim munere efficitur, vt ingesto concoctoque cibo corpus alatur atque augescat, tum nu-

Quatuor virtutes naturales. trimento vndique perfundatur. Constituuntur autem virtutes, quibus aluntur atque augescunt exhibito nutrimento animantes, quatuor: Vna quæ attrahit, allicitque cibaria. Secunda quæ retinet, Tertia quæ alterat atque immutat, Quarta quæ expellit. Ad quas potentias quæ omnibus corporis partibus sunt insitæ, primaria spirituum origo referri debet.

Cõcoctionis ac digestionis munus. Primum enim cibus dentibus attritus, confectusque mandibulis, in ventriculum reconditur, quem etiam is ad se rapit, antequam in faucibus ipsoque

ipſoque oris veſtibulo exacte aut accurate ſit læuigatus; deinde concoquit, digeritque, ac ſibi reddit aſſimile, ſic vt cedat in proprium membri tum nutrimentum, tum augmentum: alienum vero abs ſe repudiat ac reiicit, hinc itaque primum ſpirituum rudimentum atque incoatio. Quod ſi naturæ vis in conficiendo cibo ſit valida, omniaque exacte perficiantur, ſpiritus puros lucidoſque elaborari contingit, ac minus caliginoſos: ſin concoctio impediatur, aut aliqua ſubſit temperies, cibi in ructus vaporoſos, in flatus, halituſque nidoroſos tranſeunt, qui ex hypochondriis ſeu præcordiis ſurſum delati cerebro mentique infeſti ſunt, ſic vt tales ad iurgia, rixas, contentiones, diſſidia leuiſſime incitentur. Vbi enim non ſatis excocti ſunt humores atque attenuati, impuri ex his emergunt ſpiritus, qui corporis animique ſtatum manifeſte immutant. Quocirca ſummopere euitanda cruditas quæ humores vitioſos, ac ſpiritus turbidos parit, ſiue ex optimi ſucci cibis, ſeu prauis proueniant, tametſi deteriores morbos adfert fruſtrata concoctio, vbi ex vitioſis alimentis contrahitur. Siquidem hi odores fœdos, olidoſque ructus exſudant, atque extimam cutem ſcabie ac puſtulis vndique deformant. Quum enim in corpore humorum copia coaceruatur, neceſſe eſt ex aſſidua obſtructione ac putredine febres exoriri, ac morborum examina pullulare, niſi labore aſſiduo, ac commoda exercitatione, expurgatis excrementis, humores in ſyncerum ſanguinem fuerint reducti: tunc enim emanans ſuauis halitus caput reficit, ac cerebri ſquallorem roſido madore temperat, irrigatque alioqui turbata concoctione, vapores in caput aſſiliunt denſi ac fuliginoſi, qualem humecta lingua, aut pice, ſeuoque oblita effumant. Quo fit vt mens alienas, abſurdaſque imaginationes concipere ſoleat, ac non

Affectuum origo.

Cruditas noxia.

Oppilatio & putredo morborum origo.

Simile a lignis virentibus.

numquam ad delirium, maniam, phrenesim, melancholiam, furorem, aliumque mentis errorem deueniat. Quod si ventriculus munere suo probe fungitur, nec penitus frustrari concoctione contingat, ipsique meatus, qui ad hepar, reliquasque corporis partes porriguntur, liberum transitum humoribus concedunt: assurgunt quidem ad caput vapores, sed qui minus noxii sint, nullamque effatu dignam perturbationem mentis inferant, sic tamen vt ab affectibus non prorsus sit immunis ac libera, sed quos in potestate habeat, ac facile cohibere possit. Naturalis itaque spiritus, ex puriore alimento in hepate cõfectus, reliquorum principium exsistit. Siquidem spiritui vitali, deinde animali materiam, ac velut alimentum sese exhibet, sic vt animalis vis ac facultas, naturali spiritu, vt instrumento vtatur ad cupiditates, atque enormes impetus, ad quos vel oppressa ratione, vel sopita subinde instigamur. Vt enim in seditione ciuili, tumultuque publico magistratus ægre coercere potest populi conatus, atque improborum molimina: sic ratio ac vis mentis non facile compescere potis est vitiosos affectus atque effrenatas indomitasque cupiditates, quæ ex immoderata ingluuie ac temulentia ingrauescunt. Quis est autem, qui bene vuidus, ac vino affatim perfusus in Venerem, ob scænasque cupedines non proruat? Distento enim vinolentia ac cupediis corpore, genitalia imoque ventri annexæ partes turgescunt, atque oborta tentigine in libidinem despumant. Hinc auribus, mentique exitiales cantilenæ, indecoræ saltationes, amplexus, contractusque indecentes ac suauia, tum pleraque alia quæ præter spumantes pateras mensis inferri solent. Sic lasciua saltatrix Ioannis Christi præconis capiti exitium attulit, atque vt id præcideretur, incestus, ac funesta saltatio occasionem præbuit: adeo enim fœdus ac perniciosus amor,

Affect9 quando mitiores.

A politia simile.

Quid luxus efficiat.

Matt 14.

nor, scelerati Regis mentem perstrinxit, vt a recta *Ioãnis Baptistæ exitium.*
atione, sanoque iudicio diuulsus, illi vitam eripi
passus sit, cuius salubris consilio, ac monitis solitus
sit acquiescere. Quæ Euangelicæ concionis series *Salutare consiliũ.*
commonefacit Optimates quosque, & quotquot
Reip sunt destinati, ne temere sæuiant in innoxios,
illosque morte ac tormentis afficiant, qui doctrina *Factiosis obsistẽdũ.*
sana hominum mentes imbuunt, sed modis omnibus obsistant factiosis: tum iis qui contra æquitatem,
contra ius fasque aliquid moliuntur, ac tranquillitatem publicam labefactant. Cæterum corporis humani opificium ac structura ex multis partibus conflata est, multosque ordines, vt Ciuitatis status, in *Respubl. forma.*
se complectitur. Constat autem Resp. ex infima plebe, quæ baiulos, vectores, nautas, cerdones, aurigas,
caupones, opifices, lenones sordidos, laneos, coquos,
sartores, complectitur: deinde negotiatores, quorũ
nonnulla pars calliditate ac versutia captant ac venantur tenuiores, licet inter hos sint qui honeste ac *Negotiatorũ versutia.*
liberaliter, nullaque fraude mercaturam exerceant,
vt salinatores Zirizæi: proxime patricios ac Senatorii ordinis, consularisque dignitatis viros, qui legibus ac plebiscitis multitudinem confusam ac subinde tumultuantem in officio continent omniaque
pacata præstant ac quieta: postremo illos, quorum
professio sublimior, qui animos mentesque hominum ad mores integros, ad probitatem, ad syncerũ
Dei cultum informant atque instituunt; denique *Corporis ac Reip. comparatio.*
modis omnib. efficiunt vt fidei ac doctrinæ sint capaces, ac fiduciam consequendæ salutis a cælesti patre
ac Christo concipiant. Similis ordo ac membrorum
quum decor, tum consensus in hominis corpore viget, suisque muniis quæque pars præclare fungitur. *1. Cor. 12.*
Sic Diuus Paulus ex corporis, eiusque partium harmonia ac concentu ad exsequẽdam cuique designatam functionem exstimulat. Ita autem omnia *Mẽbrorum decor & vsus.*

membra inter se connexa sunt atque implicata, eaque inter hæc sympathia & consensus, vt si quid detrimenti vel infimo articulo inferatur, tota moles incommodum percipiat, parique malo afficiatur.

Homi.31. ad Corin.

Sic, vt Chrysostomus ait, affecto pede, vel extremo digito infixa spina aut aculeo, reliqua membra condolescunt, adeo vt caput quo nihil honoratius, sese inflectat, oculi deorsum prospectent, manus habilitate curiosa spinam eximere, plagam obligare pergant. Ita nulla pars corporis est, quæ non aliquid subsidii afflicto membro conferre cupiat. Quocirca

Libro 2. decadu 1.

apposite ad persuasionem teste Liuio, vsus est huiusmodi exemplo Menenius orator, cum in discordia ciuili a patribus distractam plebem, sumta similitudine a tumultuantibus inter se intestino dissidio membris, in vrbem reuocauit: illustri siquidem

Apologꝰ de membrorum dissidio.

Apologo commonstrauit seditiones vt in corpore, ita in Republ. ad totius perniciem atque interitum spectare: concordiam vero fulcire omnia in stabilem Reipub. statum, corporis vero habitum firmum ac salubrem perficere. Quam amice autem inter se omnia consentiunt, quantumque singula membra ex tot disparibus ac diuersis partibus inter se connexa, suo officio fungantur, ex se quisque experimenta capere potest: nulla est enim quamlibet minuta particula quæ non solum honestam speciem ac decus ostentet, sed etiam vsum

Nulla corporis pars inutilis.

commodum ac necessarium obtineat, & quæ quum partium, tum totius vtilitati inseruiat. Sic podex, intestina, ventriculus, hepar vt ab infimis ad maiora progrediar, præcipuis membris victum emoliuntur, ac sanitatem perficiunt, quorum opera ac ministerio elaboratus cibus per venas in omnes corporis partes distribuitur. Quod si viscera conficiendis perficiendisque alimentis destinata sunt inualida, aut languescunt, vel denique aliquod subest vitium, aut

impedi-

mpedimentum, quo minus permeare, atque in habitum corporis perferri concoctus cibus possit, omnia in corruptelam deuergunt, quæ febribus morbisque omnigenis præbent seminaria, quæ antequam ingruunt, auersari, ac fastidire cibos homo incipit, atque oscitatione, nausea, pandiculatione seu distentione, ac rigore vexari. Et quoniam spiritus quos humores exhalant, alienam qualitatem concipiunt, ac cerebrum obnubilant, fit vt morosi quoque efficiantur, ac leuissime incandescant, aliisque animi perturbationibus agitentur. Quum enim naturalis spiritus in hepate conficiatur, non potest is purus effici, nec in substantiam aeream attenuari, nisi id viscus ab omni affectione sit liberum. Cæterum vitalis spiritus ex naturali originem concipit ac procreatur, qui a corde per arteriarum decursus in vniuersum corpus diffunditur, moresque varios producit pro crassitudinis, aut tenuitatis ratione, quam partim ab alimentis, partim ab aeris ac regionis conditione assequitur. Sic qui Aquiloni sunt expositi, tractusque frigidos occupant, ob sanguinem crassiorem, densosque spiritus, animosi conspiciuntur, inhumani, formidabiles, truces, feroces, & qui vultu, voceque minaci hominibus terrorem incutiunt. Quod vero ad pericula adeunda attinet, intrepide se omnibus obiiciunt, vitæque discrimina acri atque infracto animo subeunt. Quæ naturæ conditio in Asianis desideratur: illi enim molles atque effœminati, ingruente vel leuissimo incommodo labascunt, illatoque minimo doloris sensu ingemiscunt, ac metu exalbescunt. Quod discrimen animorum inter belli ciuilis tumultus obseruatum his versibus expressit Lucanus;

Signa collapsæ valetudinis.

Vnde nõnulli morosi.

Vitalis spiritus.

Vnde Aquilonares feroces.

Asiani molles.

Quicquid ad Eoos tractus, mundiq; teporem
Labitur, emollit gentes clementia cæli.
Omnis in Arctois populus quicunque pruinis

Lib. 1.

Nascitur, indomitus bellis, & mortis amator.
Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud vrget lethi metus: inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animaque capaces
Mortis, & ignauum rediture parcere vitæ.

Quibuscunque enim sanguis crassus exsistit, aerisque ambientis frigore densescit, corpulentos hi validosque spiritus obtinent: quo fit vt sint implacabiles, atque animi motus impetusque diuturniores habeant, & qui serius deferuescant, eoque fit vt eorum plerique accepto vulnere, conspectoque sanguine acrius in hostem insurgant, atque in pugnam incalescant ardentius. Qui vero subtenui sunt sanguine, exiles habent spiritus, citoque euanidos: incandescunt illi quidem ocius, atq. acriter certamen ineunt, sed confestim iis ira subsidet, atque ad primũ vulneris inflictum, sanguinisq; emanantis intuitum, animo deficiunt ac collabuntur. Cæterum ad componendos sedandosque animi motus, ad sopiendos affectus enormes qui ex spirituum æstu ac feruore ebulliunt, operæpretium mihi quisque facturus videbitur, si quo agatur spiritu, qua vi ad actionem impellatur, quam sint feruidi vel remissi mentis stimuli, excutiat. Sic enim ad temperiem ac moderationem reuocare poterit, quæ vltra mediocritatem consistunt. Hæc autem spirituum diuersitas, ex qua tantæ ingeniorum, morumque varietates oriuntur, ab humoribus varias mutationes concipit. Ita anima, tametsi singularis sit, & vt Ciceronis verbo vtar, *vnigena*, multiplices tamen actiones edit pro spirituũ natura, atque instrumentorum differentiis. Hinc tanta in animis hominum cogitationum, cupiditatum, affectuum, actionum, perturbationum varietas, quam ægre ratio ac vis mentis, nisi cælesti doctrina stabiliter atque inconcusse sit fulta, domare potest ac reprimere. Vbi enim naturalis vitalisque facultas vna

Sanguis crassus quid efficiat.

Sanguis tenuis quid efficiat.

Animæ vis.

Vnde animorũ varietas.

tas vna

tas vna cum insitis spiritibus inualescunt, atque ex alimentorum quum copia, tum qualitate vires collegerunt, rationis frenum excutiunt, ac spiritum animalem (nam omnes ex vno fonte promanant) in suam factionem pertrahunt. Quo euenit vt subeunte cogitatione aliqua noxia, in luxum, in libidinem, in obscœnas pudendasque voluptates homo proruat; vtque conspecta lasciua aliqua blandaque adolescentula, & cui aliquid venustatis inest, mens inardescat in illicitum amorem, atque ex affluxu humorum, concursuque spirituum qui ex toto corpore eo confluunt, indecore inguen turgescat, ac mentula efficiatur rigida, sic vt aliquando virilem animum expugnari contingat, nisi Dei fiducia ac cælesti doctrina fultus, vitiosis cupiditatibus acriter obsistat. Insita est menti hæc ad malum procliuitas & inclinatio, *Ipseque sensus & cogitatio*, vt Moses ait, *ad prauitatem prona est ab incunabulis*. Sed hanc labem exemit optatissimus Christi aduentus, qui cladem ac calamitatem quam Adæ lapsus nobis inuexit, morte ac resurrectione sua sustulit. Quæ cogitatio hoc in animis hominum efficere debet, vt quoniam spiritus ad vitia ac virtutes sint incitamento, omnibus modis illorum conseruationi quisque insistat. Et nunquam spiritus animalis sit cæteris præstantior, ac dignitate prior, ordine tamen est posterior. Siquidem ex naturali qui vaporem æmulatur, atque ex sanguine virtute hepatis promanat, vitalem, qui aereæ naturæ est, profert, illique fomenta ministrat: vitalis vero animalem procreat, qui tenuitatis ac subtilitatis ratione æthereus exsistit. Is enim in contextu reticulari ac cerebri sinuosis anfractibus elaboratus, odoribus rebusque suaue olentibus alitur ac recreatur, auraque salubri fomentum accipit: ab hoc omnis vis ac facultas, quam anima abs se depromit, & a qua omnes actiones procedunt, proficisci-

Vnde in corpore rebellio.

Vnde praua cogitatio.

Christus quid homini cōtulit.

Gen. 6. 8.

Animalis spiritꝰ functio.

tur, eumque omnibus functionibus accommodat: merito itaque censetur spiritus hic animalis proprium animæ instrumentum ad sensus omnes, ad motum, atque agilitatem, ad musculorum neruorumque robur ac firmitatem tuendam: vires enim suas tanquam actionum opifices in neruos qui sentiendi mouendique potestate pollent, deuehit. Omnia itaque sensuum instrumenta spiritus animalis vi ac munere imbuta, ad obeunda munia stabilitatē consequuntur; argumento quod affectis obstructisque viis per quas is spiritus deferri debet, mouendi ac sentiendi potestas adimatur: quod in apoplexia, paralysi, tetano, multisque aliis morbis obseruamus: defertur autem in neruos spiritus animalis, vt radii solares per vitrum pellucidum. Et quemadmodum calor ignitus in candens ferrum penetrat, ac se diffundit, quamlibet durum sit, adeo vt mollescat, ac fiat tractabile: ita spiritus qui tenuissimus est, in neruos illabitur. Quæcunque itaque sensu motuq. atq. agilitate indigent, spiritus animalis vim exposcunt: quæ vero nutriri atque adolescere, vitamq. alimentis fulcire, naturalem vitalemque facultatem ac spiritus exigunt. Quocirca qui spiritus illæsos tueri velit, ac quam maxime synceros efficere, optimum corporis habitum moliri studeat: *Est enim*, Galeno teste, *singulare præsidium ad naturales facultates conseruandas fouendosq. spiritus temperamenti custodia*. Vt enim externi flatus ventorumq. concursus ac turbines corpora nostra multifariam afficiunt, ac non solum hominibus, sed animantibus etiam satis, messiq. triticeæ damna inferunt vel immodica humiditate, vel siccitate nimia, deniq. penetrabili frigore, vrentique calore: sic insiti nobis spiritus vel copia, vel qualitate multiplices perturbationes pariunt, ac corporis animiq. statum manifesto immutant. Vbi enim crassi exsistunt spiritus, densiq. ac frigidi, mentem obnubilari

Spiritus vt se per corp9 diffundat.

Simile a vitro, & candente ferro.

11. Meth.

Aflatib. externis simile.

Crass9 spiritu9 quid efficiat.

lari

lari contingit,atque vt ſolem offuſa caligine, minus elucere. Quo fit vt iis ingenium ſit hebetius, magiſq. obtuſa mentis acies. Quale nobis ſpecimen exhibēt, qui ad polum Arcticum, ac mare glaciale deuergunt,quorum potiſſima pars vaſto validoq. corpore exſiſtunt, at nullo acumine ingenii ac præſtanti doctrina,quamquam hæc natio ſingulari pruden a ſereniſs. Sueciæ Regis Erici, humanitate exculta,mitigati animi indicia nunc proferat. Qui vero moderata frigiditate imbutos habent ſpiritus,conſtātes ſunt ac ſtabiles in obeundis rebus,animoq. obfirmato quiduis aggrediuntur,ſic vt non facile a concepta opinione reſiliant; verum ob frigiditatem ac calorem languidum niſi accedat educationis induſtria, qua iam olim expoliri cœperunt, non admodum acuti ſunt, aut emunctæ naris, nec denique callidi atque aſtuti, tum qui in circumueniendis hoſtibus nihil agant ſubdole & verſute. Quibus vero vel ex regionis conditione, vel cæli qualitate humidus ſubeſt ſpiritus, modo is moderatus ſit, facilem & expeditam formarum ſuſceptionem reddit, ſed fluxam ac cito perituram: neque enim facile figura, formaque rei, vt nec ceræ fluxæ aut fluidæ imprimi poteſt. Itaque obliuioſi ſunt, ſomnolenti, artibus diſcendis inepti,ingenio ſtupido,minimeque ſagaci, & quum corpore obeſo ſint atque humido, memoria minus valent;quod ipſum etiam in vehementi ſiccitate ſtatui debet. Quo fit vt ſenes ob ſiccitatem frigiditati coniunctam,obliuioſi exſiſtant, pueri ob humiditatem immodicam. Quæ qualitates meticuloſos etiam homines efficiunt, atque trepidantes, quique minus audaciæ habeant in propulſandis ferendiſque aduerſis, quod muliebri quoq. ſexui peculiare. Verũ cuiuſq. regionis conditionem ac naturam, quam imitari populares ſolent, immutat educatio, inſtitutio,diſciplina; ſic vt promiſcua multitudo incultis

Erici Sueciæ Regis laus.

Sueci.

Germani.

Bataui.

Hollandi cur ſomnolenti & obliuioſi.

Senes & pueri cur obliuioſi.

Educatio naturam immutat.

moribus conspiciatur, quum viri politici, & qui ex patriciis sunt prognati, immutata victus ratione, relictaque veteri, atque insolita consuetudine optimum viuendi institutum asciscant, ac se suosque ad laudabiles mores componant. Quod si humiditas modico calore tepescat, vt iis qui loca incolunt plana, aprica, patentia paucisq. arboribus consita, quales sunt Mattiaci Belgæ, qui hibernis mensibus frigore; æstiuis ardore plerunq; infestantur, vt corpora sortiuntur robusta, laboribus assueta, membra articulata, cutem hispidam: ita animum pertinacem obtinent, obstinatum, iracundum magisque ferocem quam benignum: cæterum acri sunt iudicio, prudentique industria, ac negotiandi peritia mire instructi, & qui rebus delectum adhibeant. Cæteri Belgæ, quibus arbores præbent vmbracula, ac ventos arcent, quique cælum habent salubrius, terram fluminibus scatentem, agros aquarum dulcium ductu atque irrigatione fœcundos, mitiori sunt ingenio, minusq; aspero, sed alii aliis prudentiores, atq; ad res gerendas magis apti. Sic Flandri grauitate dicendi, atque inuentionis subtilitate pollent. Brabāti exclusa seueritate, hilaritate animi ac morum comitate animos hominum conciliant; quamquam illi facilitate sermonis ac verborum lenocinio grauitatem condire soleant. Quod si pectori ac cerebro incumbit spiritus calore humoreque temperato perfusus, ii qui illius munere potiuntur, in rebus gerendis vigiles sunt, acres, industrii, & qui sagacitate, acumine ingenii, naturæ solertia, præstantia doctrinę, dicendi peritia, atque vbertate cæteris præstant, denique memoria rerum præteritarum tenaci sunt ac firma, quæque non facile effluat, aut exolescat. Ita si qua illata sit iniuria, post multos annos reuiuiscit, nec mens vindictæ auida priuatam offensionem obliterari patitur, Quem affectum calori adscribo, quo animus

Mattiaci seu Zelādi.

Natura maritimorum.

Flandri.

Brabāti.

Itali.

Itali cur iniuriarum tenaces.

nimus indignatione ita exulceratur, vt eum humor liluere nequeat, aut exſtinguere. Adeo enim impo-enter modo tacite imiſque præcordiis, modo aper-e eorum pleriſque feruet animus:

Sic illis calido pectore maſcula bilis *Perſ. ſat. 5.*
Turgeſcit, quam non exſtinxerit vrna cicutæ.

In horum confinio conſiſtunt, ac proxime acce-lunt, ſed aliquo interuallo Britanni, quibus quum anguidior ſit calor, minuſque feruidus, atque ab hu-niditate ſuperetur, ſtatura quidem ſunt decenti, orpore ſucculento ac vegeto; verum humanitatis tudiis minus dediti, ac politioribus literis minus ex-ulti, qui tamen ſi animum, vt cœptum eſt, præcla-is rebus applicare pergant, ad res gerendas efficiun-ur apti, ad perdiſcendas artes appoſiti. Et quoniam piritus habent craſſiores calore modico perfuſos, a-res habent iras, motus ſtabiles ac diuturnos, quo fit t implacabiles ſint, atque ægre animum excelſum tque elatum niſi obſequiis officioſis expugnari ſi-ant. Quod ſi ſpiritus ex feruore cordis, atque aeris egioniſq qualitate impenſe calidus ſit, feruidos ce-ereſque motus edit, ſed qui ob tenuitatem ſenſim leferueſcant. Quo fit vt vbi eorum nonnullis inca-eſcit animus, temere atque inconſulte quiduis ag-grediantur, nec ceſſent quin quod animo concepe-unt, perficiant. Ita ſi qua ſubit animum conficiendę ei cogitatio, vt inter initia ægre excutitur: ita mens onnunquam inſtabilis eſt & inquieta, niſi rationis freno coerceatur;

Britãni. *Britanni & Scoti acres habent iras.* *Hiſpani.*

Sic animum nunc huc celerem nunc diuidit illuc, *Virg. lib. 4. Æneid.*
In parteſque rapit varias, perque omnia verſat.

Quod etiam plerunque vſu venire ſolet iratis & vindictæ cupidis, tum iis qui furore vel amoris ſti-mulis agitantur; quorum mens, quoniam æſtu quo-dam fluctuat, ac paulo momento hinc inde impel-litur, non ſibi conſtant, nec certi fixique aliquid in

Hiſpani ingenioſi finiendis conſiliis ſtatuunt. Qui vero ex iis ſe ad conſectandas artes conferunt, quamlibet difficiles atque operoſas, ſtrenue nec ſine laude in his verſantur: quib. vero ſpiritus tenuis exſiſtit temperato calore imbutus, acre iis ingenium ac volubile, expedita ac profluens in dicendo celeritas: quibus & illæ naturæ dotes accedunt, vt ad excogitandum ſint acuti, ad explicandum ornandumque vberes ac copioſi; ad eloquendum exprimendumq. quæ mente conceperint, promti: quod autem ad animum morumque propenſiones attinet, viuidi ſunt, alacres, erecti, agiles, geſticuloſi: plerique eorum quibus liberalis deeſt educatio, ac doctrinæ inſtitutio, ingenio ſunt mobili, captioſo, fallaci, infido, rerum nouarum auido, loquacitate futili ac vana; in conſiliis captandis callidi ac verſuti; adeo, vt quæ mentis impetus concipit, confeſtim quid ſtatuendum ſit, intelligant, ac mature perficere pergant: obiter vbi intenderint ingenium, ibi valet. Quum itaque ſpirituum diuerſitas, atq; ingeniorum morumq. diſcrimina ex loci, aeris', regionis alimentorum conditione ac natura oriantur, quiſque ſecum ipſe expendat, quare incolumitati proſpicere optime poſſit, eaque declinet quibus aliquid ſubeſt vitii, & quæ cum valetudini, tum ſpiritibus officere, atque aliquid labis aut contagii adferre poſſint. Quocirca optima inſtituenda victus vitæq. ratio, atque aeris ſalubritas cum primis captanda. Hæc enim ſanitatem etiam inclinatam ac labantem erigunt, ac ſpiritus maxime ſynceros efficiunt. Siquidem ſi corpus vitioſis humoribus redundat, ſi ſpiritus impuri ſint, & cerebrum denſis fumis, quos humores appellant, oppletum, & corpus & anima detrimenta percipiunt. Hinc tanta in animis hominum deliratio, tantuſque mentis error, alienatio, ſtupor, deſipientia, furor, dementia; vt ea quæ ſenſui expoſita non ſunt, videre ſe putent, eaque

Galli.

Galli ingenio verſatili.

Vnde error mentis.

eaque audire quæ nemo est eloquutus. Siquidem imaginatio iis corrumpitur; sensus communis qui diiudicat & discernit omnia, detrimentum percipit; memoria labascit, hebescit visus, caligant oculi, omnesq. animæ facultates, hoc est, insitæ vires quibus sua munia exsequitur, languescunt, suisq. officiis oscitanter perfunguntur. Si vero spiritus animalis ad amussim purus est, atque æthereus, qualis est halitus exacte elaborati sanguinis, non solum pellucida est oculorum acies, sed omnes sensus tum externi, tum interni vigent, ac functiones suas inculpate perficiunt.

De spiritu qui toti mundo, eiusque partibus insitus est, quiq; in hominem diuinitus delapsus, mentem eius peculiari munere imbuit. Obiter de bonis malisq; genijs qui humoribus spiritibusq; immixti, varias mutationes humanis animis inferunt.

CAP. III.

Spiritus vis quæ diuinitus in hæc inferiora delapsa, hanc machinam, mundique molem agitat, & quæcunque ambitu cæliq. complexu coercentur, fouet ac vegetat, in immensum se porrigit, ac longe lateque diffusa est. Hæc siquidem regit ac moderatur omnia, cunctaq. fœcunda efficit, ac vitali calore imbuit. Nec est quod quisquam opinetur aut sibi persuadeat vllam esse vim aliam, quæ ista perficiat, quam spiritum illum, quo ab ipso rerum conditarum exordio mundus, quæq. oculis nostris obuia sunt, ac sensib. exposita, tam concinnũ ac decentem ornatũ adepta sunt: *Verba enim Domini omnia formata sunt, ac spiritu oris eius omnis decor, species, venustas, atque ornatus eorũ, Ipse siquidem fouet, ac vegeta quæq; præstat, eamq; vim cõfert, qua propagare se, ac cõtinua serie omnis generis species proferre tueri ac cõseruare possint.* Sic immẽsus naturę opifex, reb. creatis verbo ac spiritu suo vim procreatricẽ indidit,

Spiritus natura.

Spiritus Domini.

Psal. 32.

Genes. 1.

Ioan. 1.

ac propagandi ordinem inseuit, quo posteritati ac successioni insistant, hoc est, spiritus diuinus in vniuersam creaturam diffusus, stirpes, animantes, homines sustentat, illisque vim impertit qua subsistāt. Itaque nihil est in tanta rerum vniuersitate quod efficacem Dei vim non percipiat, eiusque vbertate nō saturetur. Condito siquidem cælo ac terra, primisque elementis, hoc est, rerum principiis constitutis, Spiritus diuinus iam inde ab initio ferebatur super aquas, hoc est, liquidam materiam alioqui effœtam, fœcundam præstitit. Cuius dicti sensum graphice expressit Basilius cognomento Magnus: *Spiritus Dei ferebatur super aquæ superficiem*, hoc est, fouebat, vitalemque fœcunditatem, atque animam vegetantem elemento liquido, ac omnibus rebus creatis contulit, sic vt spiritu cœlesti omnia essent perfusa ac concalescerent incubantis alitis more, fouentisque auis specie atque effigie, quæ vim caloremque vitalem illi imprimit, cui insidet atque incumbit. Cuius rei exemplum a gallina sumere licet, quæ oua animat, vitaque imbuit, atque animalculi figuram inducit. Quod itaque spiritus innatare aquis dicitur, aut elemento liquido incumbere, de fœcunditate illi indita intelligi debet. Cæterum quum vniuersa rerum natura, quæque spirant atque exsistunt, diuini spiritus munere potiantur, illiusque virtute subsistant, tum homines præcipua ac singulari prærogatiua omnia sunt consequuti, *atque animos habent ex æterna mente*, vt Cicero ait, *delibatos*, vel potius, vt Scripturæ testimonium proferam, *acceperunt spiraculum vitæ*, atque imaginem ex Diuinitatis archetypo descriptam. Hausit huius dogmatis ex Hebræorum fontibus tenuem auram, idque expressit his numeris Ouidius;

Spiritum aquis incumbere quid sit.

Hexa. lib.

Simile a gallina quæ pullos fouet.

Gene. 1.

Libro 3. De arte amanti.

Est Deus in nobis, sunt & commercia cæli,
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Est

Est Deus in nobis: agitante calescimus illo, *Lib. 6. Fastor.*
Impetus hic sacræ semina mentis habet.

Quam sententiam Diuus Paulus sacratiore philosophia imbutus, Atheniensibus persuasam esse voluit, quo inueteratum auitumque errorem illis eximeret; atque ex illustri mundi spectaculo, apparatu ornatuq; visendo, in quo Deus diuinitatis suæ specimen cunctis exhibet, & conspici posset & innotescere. Sic enim apud illos concionatur: *Deus* *Act. 17.* *qui fecit mundum, quæque illius ambitu continentur, ac sit cæli terræq; Dominus, non in manufactis templis habitat, nec hominum manibus colitur, ullius opibus indigus, quum ipse det vitam, atque halitum omnibus, omniaq; conferat. Per ipsum enim viuimus, mouemur, ac subsistimus; sicut & quidã* *Aratus in Phænom.* *vestratium poetarum indicat: nam huius progenies etiam sumus.* Cæterum quum homo tantis dotibus sit excultus; eaq. munera mentis ab opifice sit consequutus, vt primum naturali insitoque spiritu, deinde diuino afflatu incitetur, tum externi quoq; spiritus in corpus mentemq; insiliunt. Veteres genios, Bibliorum codices ex ministerio Angelos, hoc est, internuncios vocant, quod Dei iussa ac voluntatem ad nos deferant. Paulus Spiritus nominat *Administratores*, vt qui certis officiis destinentur, ac delegatum munus obeant apud illos qui salutem sint adepti. Cicero, tum alii a regione alieni, *Lares familiares*, ac *domesticos Penates, deosque tutelares*, vocant. Horum duo constituuntur genera; quorum alterum boni, alterum mali nomine designant, quod illi ad honesta quæque, atque ad res salutares instigent; ad ea quæ sint incitamento, quæ homini prodesse possunt, atque ad salutem conferunt. Isti ad improbitatem, ad dedecus, ad funesta quæque solicitant. Hoc enim potissime meditantur, vt hominem omnibus malis inuoluant, ac longissime a Deo auertant. Quum autem sint spiritus incorporei, vt grauis halitus; vtq.

Genii. *Hebr. 2.* *Lares.* *Boni Genii.* *Mali Genii seu Lemures.* *Simile a pestifero halitu.*

aura insalubris ac noxia, in corpus latenter irrepunt; ac non solum faces ministrant, incitantq. ad patranda scelera, sed vt pessimi consultores, impunitatem ac præmia pollicentur. Sic Adamum in errorem pertraxit versutus serpens, quum inquit; *Non moriemini, sed eritis vt Dii, boni maliq. conscii, atq. omnium rerum scientia ac cognitione imbuti.* Est autem Dæmon (nam hinc nomen sortitur) calliditate insidiosa, mille dolis ac technis, mille nocendi artibus instructus; *qui se in mentes nostras, cogitationes, consilia, voluntates, tacite insinuare nititur*, quamquam id ægre perficere potest, cum Deus solus corda hominum explorata habeat, cui vni omnia nostra exposita sunt & aperta. *Ipse enim*, vt Paulus ait, *discretor est cogitationum atq. intentionis cordis. Nec est vlla creatura, quæ non manifesta sit in conspectu illius, sed omnia nuda ac resupinata oculis eius.* Quod Dauid quoque indicat: *Scrutator cordis ac renum Deus*; hoc est, omnia perspecta habet, abditos quosque recessus penetrat. Exemplo sumto a remotissimis longeque dissitis visceribus: nihil enim corde ac renibus magis intimum, adeo vt per multos meatus, atque incuruos anfractus deferri elaborati cibi debeant, antequam eo possint perduci: tum etiam illas potissime partes indicat, quod ex iis præcipue pullulare soleant mentis cogitata, atque effrenatæ cupiditates exoriri, quæ Deum non latent, nec abscondita sunt. Cæterum cum Dæmones spiritus sint aerii, ac longo vsu, diuinaque consuetudine, tum naturæ solertia multa perspecta habent, atque experimento comprobata, ex coniecturis, indiciis, oculis, vultu, gestibus, aliisque corporis motibus cogitationes internas eliciunt, quod etiam viro prudenti ac multarum rerum perito factu non difficile. Quocirca vt improbi ac fraudulenti negotiatores in hominum perniciem omnia moliuntur, omnemque captant occasionem qua illos circumueniant atque incautos impa-

Genes. 3.

Dæmō a sciendo.

2.Par.26

Heb. 4.

Psal. 7.

Simile a remotiss. visceribus.

Quomodo Dæmoni cogitationes patent.

Homo homini dæmonium.

imparatosque opprimant: ita Dæmones nobis insidiantur, atque infesti sunt, & quo quisque vitæ integritate ac moribus spectatior, eo acerbius in illum virus suum exacuunt. Sic Christo non fuit veritus, nec erubuit Dæmon tentationum arietes admouere, atque ambitione, gula, regnandi cupiditate atque inani gloria illum oppugnare. Nec Paulum quoque diuexare puduit, cum elatione animi, tum aduersariorum sæuitia ac crudelitate. Iob quoque miris modis ab illo exagitatus violentos impetus perferre coactus est: verum qui omnia remuneratur ac compensat Deus, finem certamini imponit, ac sæuiendi mensuram præscribit, nocendique metam constituit. Quod ipsum documento cuique esse debet, nihil aduersus nos moliri Dæmones, nec in malis inferendis progredi, nisi vel annuente, vel conniuente Domino. Cum autem multis variisque nocendi artibus homines adoriantur, atque oppugnent, tum vero omnes tentant, explorantque aditus, si qua possint ex his quæ domestica sunt ac natiua, nullique non insita, adoriri ac conficere: sic hos qui sanguine redundant, ad luxum, lasciuiam, ebrietatem, profusionem, ad obscenos nefandosque amores, ad probrosas libidines, incestus, fœdosque concubitus incitant: Biliosos autem ac Cholericos ad iracundiam, ad rixas, iurgia, contentiones, conuitia, pugnas, cædes, latrocinia, seditiones, dissidia, exstimulant; ad ea quæ paranda ac perficienda faces ministrant: Melancholicos ad inuidentiam, æmulationẽ, amarulentiam, odium, indignationem, veneficium, fraudes, dolos, insidias, proditionem, mœstitiam, desperationem, ac diffidentiam; postremo ad calamitosum funestumque exitum adigunt: Pituitosis ac phlegmate oppressis ad desidiam, atq; ignauiam, torporem, veternum, inertiam, somnolentiam, incuriam, atque ad omnium virtutum neglectum sunt

Matt. 4.

2. Cor. 12.

Iob 30.

Dæmones quatenus noceant.

Humores ad vitia occasionẽ prabent.

Ab externo aere simile. adiumento. Obiter vt aer tenuitate cæli temperatus vitalem ac salutarem spiritum impertit animantibus, herbisque virentibus: sic boni genii salubrem auram aspirant, ac mentes nostras suaui afflatu reficiunt. Mali vero, vt ventus pestilens, morbos & contagia: ita illi exitiale virus exhalant atque animis hominum pestem ac perniciem adferunt: *Sapien. 1.* *Ab iis enim* *Genes. 2.* *prima mali labes hominumque ruina, atque interitus*: sic vt opus fuerit instauratore illo mirifico nempe Christo, qui hominem pristino nitori atque integritati restitueret. Et quoniam tanta est humanæ naturæ imbecillitas, vt ægre aduersus sæuissimi hostis insidias possit subsistere, Christus Iesus subductus in cælum, *Paracle.* Paracletum mitti curauit, qui nos fulciat, ac contra Satanæ insultus omnesque malorum incursus reddat inuictos. *Quid Spiritus sanctus in nobis efficiat.* Hic est qui mentes nostras variis dotibus exornat, qui de Dei voluntate nos reddit certos, ac discussa omni diffidentia per Christum ad patrem nos prouehit. Erigit enim mentes nostras, ac consolando hortandoque efficit, vt concepta fiducia, omnia ab illo sperare ac petere audeamus ac patris *Gal. 4.* nomen illi opplorare. Quin & ipse spiritus, quem Deus emisit in corda nostra, attestatur vna cum spiritu nostro, *Rom. 8.* *quod eius sumus filii, & hæredes, cohæredes autem Christi.* Spiritus itaque diuinus mentium instaurator fidem ac credulitatem verbo Dei fultam nobis inserit, quæ fiduciam erga illum parit, certamque spem consequendi promissa. *Fides operibus stipata.* Et quum hæ virtutes non sunt otiosæ, vberrimum Charitatis operumque prouentum proferunt, ad ea quæ adminiculatur, ac vires confert Paracletus, vt stabiles ac fixos in nullos errores, aut superstitionem abduci nos contingat; *De præparat. Euãg. li. 1.* quæ non aliud est teste Eusebio, *quam falsa quædam, atque ementita veræ religionis vmbra; aut fucata species, nullo fundamento nixa.* *Superstitio.* Sic ex Horatii sententia.

Maxima pars vatum pater & iuuenes patre digni *Iu. art. Poet.*
Decipimur specie recti.
Fallit enim vitium specie virtutis, & vmbra, *Iuuenal. Saty. 14.*
Quum sit triste habitu, vultuq; & veste seuerum,
Nec dubie tanquam frugi laudatur auarus.

Fit enim plerumque Cicerone teste, *vt nonnulli optima consectati non tam voluntate, quam cursus errore fallantur.* *Tusc. 3.* Sic Paulus Iudæos non prorsus a pietate alienos censet, verum aliquo duci studio, zeloque Dei, *Rom. 10.* sed absque iudicio; ita non omnino errent in affectu pietatis, sed propter inscitiam; & quod in delectu hallucinantur, ac cæcutiunt, spiritu Dei destituti sunt. *Zelus absque iudicio.* Cui vitio affines sunt qui inueteratos errores pertinaciter vel tuentur, vel tolerant, nec sustinent quidquam immutari eorum quæ irrepserunt: qui si imbuti essent spiritu illo munifico, non esset tanta in animis opinionum ac doctrinæ dissensio. Cæterũ nemo hæc parerga esse existimet, atque ab instituto aliena, nec in illud Horatii impingat;

—— Amphora cœpit *In arte Poet.*
Institui, currente rota cur vrceus exit?

Quum spiritus cælestis mentis innouator, dux sit ac moderator spirituum humani corporis, qui sedatiores exsistunt ac magis placidi, vbi hoc ductore reguntur, atque in officio continentur. Si enim tumultuari pergant, ac seditionẽ in corpore concitare,

Ille regit dictis animos, ac pectora mulcet. *Æneid. lib. 1.*

De corporis humani elementis, primisque qualitatibus, ac generationis principiis, ex quibus homo constat, ac conflatus est.

CAP. IIII.

AB elementorum, non humorum facultatibus omnis temperamenti ratio deducitur, illisque vni-

uersam corporis structuram atque opificium accemptam ferre par est. Elementa statuuntur quatuor; Ignis, Terra, Aer, Aqua, quibus totidem subsunt qualitates; Calida, Frigida, Humida, Sicca, quæ ex circumfuso nobis aere, atq. alimentis vel commoda, vel detrimenta concipiunt; illorũ enim excessu defectuque vitiantur qualitates, ac corruptela aliqua deprauatæ, innumeris morbis præbent seminaria. Cæterum quæ corpus nostrum afficiunt, ea teste Galeno, sunt genere duplicia; altera nobis congenita, & quæ euitare nequeas, ex ipsis generationis principiis velut radice orta; altera, quæ & declinare posses, & aliena sunt a corporibus nostris, non insita, sed aduentitia atq. externa, quæ tamen non minus, quam insita, corpus nostrum conficere atq. infestare sunt idonea, Cibus scilicet & Potus, quibus restituimus quicquid siccioris vel humidioris substantiæ effluxit; quæ tamen si immodica sint, aut vitiosa, excrementorum copiam ac morbos pariunt. His proxime accedit aer nos ambiens; qui vbi impense calidus est, vel siccus, aut immodice humidus vel frigidus, manifesto habitum corporis immutat. Cæterum vt propius, magisque apposite rem ipsam designem, humanæ naturæ primordia, ac generationis principia sanguis maternus, semenque genitale existunt: ille ceu materies quædam apta concinnaque, & opifici, vt argilla vda, ceraque fluxa ac tractabilis, ad quiduis effingendum sequax: semen opificis rationem obtinet. Constat horum vtrumq. ex iisdem genere elementis, ac qualitates iam memoratas in se complectitur; dissident tamen inter se temperamenti ratione ac mensura. Siquidem in semine plus est igneæ substantiæ atq. aereæ, hoc est, ætherei spiritus est particeps: in sanguine plus aqueæ & terreæ: quamquam in postremo hoc calidum præpolleat frigido, humidum sicco. Neque enim sanguis siccus statu-

Elemēta quatuor.

Tuend. vale. lib.1.

Cibus & aer aque necessarius.

Primordia hominis.

Seminis & sanguinis natura.

statui poteſt, at oſſa, ſed humidus: at ſemen ſangui-
ne quidem ſiccius eſt; cæterum ipſum quoque hu-
midum fluidumq. ac fluxile. Itaq; vtrimq; ex humi-
da ſubſtantia genituræ origo producitur, ſic tamen
vt ex eo reliquæ corporis partes ſiccæ, nerui, venæ,
arteriæ, oſſa, cartilagines, elaborentur. Quod enim
in vtero ex illis principiis conceptum ac congloba-
tum eſt, ſiccius redditum, veluti rudimenta ac linea-
menta cuiuſque membri capeſſit, poſtmodum exa-
ctam ſpeciem conſequutum, incrementa concipit,
atque ad iuſtam decentemq. magnitudinem proue-
hitur: vbi vero ad ſummum deuentum eſt, oſſibus
ob alimenti penuriam non vltra ſequacibus, incre-
mentum augmentumq. ſiſti contingit, nec progre-
di, aut amplius in longum latumque proferri. Ex co-
pioſo enim calore & humore ſpiritu vndiq. perfuſo
corpus decoram longitudinem aſſequitur. Quod ſi
cui vel ingraueſcente ætate, vel etiam adoleſcenti-
bus ex morbo aut affectione aliqua frigidus ſiccuſq.
habitus obtigerit, corpus iis macilentum fit, rugo-
ſum, gracile, ſquallidum, ſtrigoſum, membraque in-
ualida atque incurua. Simile enim quiddam iis eue-
nit quod iumentis, quibus pabulum ſubducitur, at-
que arboribus herbiſq. virentibus, quibus terræ ſuc-
cus ſubtrahitur, ac prohibetur irrigatio. Quo mihi
improbe atque inhumaniter facere videntur ludi-
magiſtri quidam, & quotquot erudiendis aiendiſque
adoleſcentibus operam impendunt, qui inita qui-
dem, ac conſtituta non exiguæ pecuniæ pactione, in-
ſalubri, tenuiq. victu conuictores domi alunt, ac non
ſolum ſordide tractant, ſed carne ſubrancida, piſci-
bus olidis, pane mucido tenuiter paſtos, ad ſubeun-
dos ſtudiorum labores minaciter inſtigant: quo effi-
citur vt color eius deflore ſcat, corporis ſpecies, o-
mniſq decor & venuſtas aboleatur, nulla ſit alacri-
tas, nullus vigor, mētiſq erectio, ſpiritus deiectus, vir-

Ab oſſiũ natura longitudo.

Longitudinis cauſa.

Simile a ſatis.

Pueri nõ domandi inedia.

Vitiosus cibus naturā deprauat. tus minus viuida, indoles omnisque vis animi quæ vel naturæ beneficio, vel parentum industria, aut denique diuino munere insita erant prorsus exstincta adeo vt non facile ad præclara iis incalescat animus nec emergant ad quæ erant destinati, aut natura apositi. Quod ad externum vero habitum attinet corpus plerumque circumferunt fœda scabie deformatum, atque ob vitiosos humores pustulis vndique exulceratum. Quo fit vt raro ad legitimam maturitatem, ac iustam magnitudinem, ad vires ingenuas, membrorum robur ac firmitatem, ad decentem partium compositionem ac staturam deueniāt *Staturæ breuitas vnde.* quod in ætate tenera ac pubescenti fame atque inedia domitis humori natiuo, qui continenter fouen postulat, alimenta subtracta sint: quo fit vt exhausto succo vitali, præmature senescant, ac properata morte confici contingat. Vocatur autem hæc affectio quæ frigidum siccumque corporis statum inducit Senium, quod omnibus quum animantibus tum *Senium.* stirpibus corruptelæ interitusque causa exsistit. Est enim mors non alius, quam naturæ, hoc est, caloris *Mors quid.* genuini, insitique humoris, in quibus vita consistit, exstinctio: ad quam nonnulli properantius deueniunt, vel ex alimenti inopia ac defectu, vel ex intemperantia vitæ, immodica Venere, intempestiua vigilia, mœrore animi, tum plerisque aliis quæ præter ætatis rationem ac naturæ cursum, festinatam senectutem, mortemque inopinatam accelerant. Quam multos autem videre est seniculos corpore vegeto ac succulento, membris validis, ingressu firmo, cruda prorsus viridique senecta, non ob aliud, *Cruda senecta vnde.* quam quod vitæ suæ optime moderati sint, nec adolescentiam intemperanter aut libidinose transegerint: quum iuuenum plerique conspiciantur effœti, elumbes, eneruati, corpore arido, colore pallido atque exangui, quod tota pubertas, ac iuuenilis

virtus

rtus immoderato vitæ Venerisque vsu & consue tudine sit exhausta, ac flos ætatis attritus. Vt enim ores Martii, quibus ineunte vere nihil spectatius, quilonio vrentique vento decussi, marcescunt; sic mnis iuuentus & florescens ætas accepto incommodo, intempestiue atque ante maturitatem are it. Quocirca vt quis noxia euitare possit ac vitam uam maxime longam efficere, tum senectutem onsequi minus grauem atque onerosam, ineunda tio, qua valetudo firma perfici possit, ac stabilis; aut inclinata sit, qua erigi possit atque instaurari. Sunt item non parum multa, quæ illam labefactant ac bruunt, quæque ingenitum nobis temperamen um conuellunt, variant, alterant, corrumpunt. Si uidem ex alimentorum facultatibus, victusque tione humores diuersas qualitates asciscunt; qui us accedunt balnea, æstus, exercitatio, frigus, las tudo, sitis, inedia, somnus, quies, aeris status, affectusque animi, quæ corporis nostri habitum mul fariam immutant, ac magna ex parte in deteriorem piunt. Sic corpus quod calidum humidumq exiti t, in frigidum ac siccum, vel etiam aliam qualita em sensim delabitur: ætatis quoque accessu, tempo s decursu, rebus secundis vel aduersis fortunæ suc essu vel inclinatione multa homini obueniunt, quæ aletudinem labefactant. Quo mihi apposite dixisse isus est Horatius;

A florib. simile.

Iuuentus vnde effata.

Quæ valetudini officiunt.

Multa ferunt anni venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt ——

In arte Poetica.

Cui consentanea est illa Iobi sententia, qua na uræ humanæ conditionem fragilem, fugacem, ina em, momentaneam, multisque incommodis, peri ulis, mutationibus obnoxiam graphice expressit; *omo natus e muliere, breuis æui est, ac plenus miseriæ, qui uasi flos spectatißimus, exoritur, sed conteritur, atque eua escit velut vmbra, nec vnquam in eodem statu persistit.*

Cap. 14.

Singulis enim ætatibus, hoc eſt, certis annorum interuallis ac ſpatiis mutationes incidunt. Eſt autem Ætas vitæ curriculum ac decurſus, vel ab infantia ad ſenectutem progreſſus, in quo conſtitutio corporis humani immutatur, atque aliud ex alio temperamẽtum acquirit, quod ipſum poſtremo ad interitum deuergit calore natiuo exſtincto. Sic Infantia, quæ omnium humidiſſima eſt, plurimum caloris innati continet, quarto anno aut ſeptimo mutationem ſuſtinet, ac plerumque iis annis periclitamur. Huic proxime ſuccedit Pueritia, quæ ad annum plus minus decimum quintum producitur, ac non parum multis incommodis diuexatur: Pubertas vero quæ & ipſa plurimis malis expoſita eſt, anno decimo octauo perficitur: Adoleſcentia autem præceps ac lubrica, anni quinti & vigeſimi termino includitur, quæ ætas partes quatuor complexa; primam ætatem conficit, quarum nullam non varias mutationum vices ſubire quotidiana experimenta commonſtrãt. Porro Iuuentus, ſeu ætas florida, in qua corpus animuſque viget ac floreſcit, ad annum quintum & trigeſimum profertur, in ea quæ ætate affatim inualeſcit ſanguis, atque humor nonnihil abſumitur; quo fit vt id temperamentum progreſſu temporis calidũ ſiccumque cenſeri incipiat, quum adoleſcentia humore ac calore abunde fuerit perfuſa. Conſtans vero & virilis ætas ad quinquageſimum annum, aut paulo vltra progreditur; quo tempore tempeſtiua maturitas ſe profert, ac mens conuerſis ſtudiis, omnia conſiderate, prouide, prudenter agit: corpus vero æquabiliter, atque in eodem tenore conſiſtens non magnam mutationem percipit ad annum vſque ſexageſimum tertium aut quintum: tunc enim labenti atque inclinatæ ætati iam iamque ingraueſcenti frigidus & ſiccus ſtatus inducitur, qui primus eſt ſenii ingreſſus ac veſtibulum; proximus autem ad

Quid ætas. *Ætatũ mutatio.* *Infantia.* *Pueritia.* *Pubertas.* *Adoleſcentia.* *Iuuẽtus.* *Virilis ætas.* *Senecta.*

ad decrepitam ætatem, ad mortem aditus, quæ vt non exoptanda temere, ita non pertimeſcenda viris Christianis, quum mens concepta fiducia ſuauioris vitæ, ac reſurrectionis ſpe fulta, alacriter hinc emigrandum ſibi perſuadeat. Interim quiſq. efficere poteſt in huius æui decurſu, vt ſuperioris ætatis temperantia, ac vitæ moderatione nonnihil præſidii ſibi paret; aliquid priſtini roboris conſeruet, quo ſenectutem minus effœtam ac laborioſam experiatur: quum enim omni ætati certus præſcriptus terminus, tum huic nullus conſtituitur, niſi vitæ exitus mortiſque exſpectatio. Cæterum Pythagoras non inſcite quadripartitas anni varietates ac temporum viciſſitudines, hoc eſt, Veris, Æſtatis, Autumni, & Hiemis diſcriminata tempora duobus æquinoctiis, ac totidem ſolſtitiis comprehenſa quatuor hominum ætatibus accommodat, cuius ſententiam hac verborum ſerie complexus eſt Ouidius;

Vt mors nō ſit formidabilis.

Temporũ anni & ætatũ comparatio.

Meta. li. 15.

Quid? non in ſpecies ſecedere quattuor annum
Aſpicis, ætatis peragentem imitamina noſtræ?
Nam tener & lactens, puerique ſimillimus æuo
Vere nouo eſt, tunc herba virens & roboris expers
Tranſit in Æſtatem; poſt Ver robuſtior annus,
Fitque valens iuuenis, neq; enim robuſtior ætas
Vlla, nec vberior, nec quæ magis ardeat, vlla eſt.
Excipit Autumnus poſito feruore iuuentæ
Maturus, mitisq; inter iuuenemq; ſenemq;
Temperie medius, ſparſus quoque tempora canis.
Inde ſenilis Hiems tremulo venit horrida paſſu
Aut ſpoliata ſuos, aut quos habet alba capillos.

Quæ rerum viciſſitudo, ac naturæ potius conuerſio, mutabilitas, inconſtantia atque ex vno in aliud inclinatio, commonſtrat omnia eſſe momentanea, caduca, fragilia ruinoſa, fluxa, & quæ non firmis

Omnia caduca.

radicibus defixa, vt flosculi, cito decidant. Quum itaque corpus continenter defluat ac detrimenta p tiatur, multaque intus & foris vires nostras depop lentur, non oscitanter huius conseruationi incum bendum; quo habilis illa ac quam maxime longa e fici possit. Nihil necesse est exemplis, rationibus, e perimentis commonstrare (quum nulli non sit e ploratum) quam grauate, animoque iniquo ac rep gnante, ab hac vitæ suauitate diuelli se quisque pati tur; quanta cura, studio, industria vindicare se a mo bis contendat, qui non solum doloribus nos confic unt, contundunt ac dilacerant, sed mortis speciem culis obiiciunt, ne his addam mentem inquietam turbulentam, animumque affectibus oppressum. Cui cedo in tantis calamitatibus, ærumnis, miseri tantaq. æui huius molestia, ac breuitate, non para dum aliquod dolorum lenimen, non conquiren aliqua laborum solamina atque alleuamenta? qua consectari velis atque assequi, numquam in animu induxeris hæc præstare res momentaneas, opes, h nores, latifundia, operosa ædificia, vestes sumtuo atque artificiose elaboratas; sed mentem quietam ac sedatam omnibusque perturbationibus liberam proxime corpus salubre, nullisque morbis implic tum, quibus diuino munere nihil homini obtinge potest melius aut optabilius,

Natura abhorret ab interitu.

Unde petenda tranquillitas.

Eccle. 30.

Quid Crasis seu temperamentum, in quo cuiusq; habitus, corporis constitutio consistit.

CAP. V.

CRasis seu temperamentum, (nam operis instit ti ratio exigit, vt id definitione explicetur) primarum qualitatum atque elementorum inte conuenientia; vel qualitatum ex elementis æqua mistura ac proportio omnis vitiosi excessus expe

Temperamentum quid.

Inte

ntemperies vero quæ disparibus elementorum ac qualitatum viribus continetur, atque a moderatione esciscit. Vt autem in fidibus concentus quidam percipitur, ac concors harmonia, sic vt nihil dissonum aut discrepans aures teneras feriat, offendatque: ita in temperato corporis habitu exsistit elementorum ac qualitatum apta concinnaque temperatio; adeo vt monstrari nequeat vlla per se qualitas, sed constans, absoluta, perfectaq. elementorum ac qualitatum coagmentatio. Quemadmodum enim quum ex variis herbis condimenta aut pharmaca conficimus, fit vna concretio, ac singula ita coalescunt, vt nihil eorum quæ compositio complectitur, appareat, aut discerni possit, aut percipi: ita in elementorum qualitatibus euenit, ex quarum mistura primaria nascendi origo ducitur, quæ nouem temperamentorum constituit differentias; vnam temperatam, omnibusq. suis numeris absolutam, in qua nihil desideratur, nec vlla qualitatum elementarium aliam superat, sic vt æquali parique mensura inter se omnia consistant, nullo vitio, nullaque intemperie imbuta Intemperatæ octo, simplices quatuor, & totidem compositæ seu iugatæ. Calida tantum, in qua calor frigori antecellit, humoris vero & siccitatis est æqualitas: Frigida, in qua frigus dominatur: Humida, quod illa primas potioresque partes obtineat. Sicca, vbi humore superior est siccitas, reliquis partibus; hoc est, calida & frigida temperatis; Compositę vero temperaturæ, quæ ex duabus qualitatibus implicatæ sunt, numerantur, Calida & humida, Calida & sicca, Frigida & humida, Frigida & sicca, a quibus corporis cōstitutio quam κρᾶσιν Græci, vulgares *complexionem* vocant; appellationem apud Medicos, ac nomenclaturam adepta est ab eo scilicet, quod in mixtura pollet, apud quos id corpus

Intemperies quid.

A fidibꝰ simile.

Simile ab herbarum mistura.

Nouem temperamenta.

calidum dicitur, in quo vberior eſt caliditatis portio. Siccum in quo ſiccitas potior; pari modo ratiocinando de reliquis. Sic medicamentorum compoſitio in qua multa congeri ac coaceruari ſolent, ab vno eorum quod præcipuum eſt, nomen ſortitur, vt Dianucum, Diacapper, Hiera picra, Diaphœnicum, oleum vulpinum, &c. Quo autem omnia exacte percipi queant (eſt enim id non modo Medicis, ſed omnibus, quibus ſecunda valetudo curæ eſt, ſalubre cum primis ac frugiferum) ſingulorum rationes ac modos quam poſſum accurate explicabo; ac primum temperatæ naturæ conditionem exſequar, aut ſaltem eius ſpeciem atque imaginem mente primum conceptam, oculis exhibeo: non quod talis in natura rerum exſiſtat, aut in aliquo commonſtrari poſſit, (niſi quis forte diuiniorem aliquam ſuperne originem ſit nactus) ſed quod huc referri debeant reliquæ hominum naturæ, atque ad hanc amuſſim exigi, quo cuique pateat, quid vel ſuperet vel deficiat. Neque enim expedite quiſquam animaduerterit in calido corporis habitu præponderare humido calidum, ac frigidum præualere ſicco, niſi ad exactam hanc temperiem ſit intentus, in eamque, tanquam ſcopum, defigat oculos.

A maiore denominatio.

De temperato exactoq́; corporis habitu ac conſtitutione.

CAP. VI.

DE temperato, atque omnibus numeris abſoluto corporis ſtatu dicendum accuratius, quod in hunc mentem animumq. dirigi velim, ac tanquam ad normam ſeu perpendiculum reliquos habitus accommodari; quo quiſque obſeruet, quantum a temperamenti integritate deflexerit, quid moliri debeat, vt in priſtinum ſtatum, quo ad eius fieri poſſit.

possit reducatur. Quanto enim quis ab hoc remotior, tanto valetudo deterior, atque ad corporis morbos, animique ægritudines lapsus grauior. Corpus hoc omnibus suis partibus consummatum, aptissime Polycleti regula dici meretur. Id enim prouerbium iis rebus accommodari solet, quæ ad vnguem facta sunt, & in quibus nihil desideratur; adeo vt ad hanc, tanquam ad lapidem Lydium reliqua debeant explorari. desumta est metaphora a Polycleto statuario, cuius artificium ac decor teste Fabio, laudem meruit supra mortales omnes: hic tanta arte statuas expressit, suisque numeris ita absoluit, vt cæteri cælatores ac statuarii in formandis effigiandisque simulacris, hunc tanquam archetypum sibi proponerent. Vsus est prouerbiali hoc schemate De tuenda valetudine Galenus, qui statuit optimum corporis habitum, tanquam Polycleti regulam, hoc est, tam concinne ac decenter expressum, vt nihil in eo culpari possit; sed mirifice afficiat congruens symmetria, nullaque sui parte claudicans commensuratio. Quocirca quæ de statu corporis optimo conscribuntur, merito ad rem absolutissimam referri debent. Talem itaque corporis habitum exhibemus, qualem Oratorem Cicero, ac Fabius imitandum proponit, qualem Ecclesiastem seu concionatorem instituit Chrysostomus atque Erasmus, quo ad horum exemplum se componant, qui eloquentiæ parandæ, aut erudiendis rudibus sunt destinati. Et quamuis non penitus quæ animo conceperit, assequatur; aliquem tamen progressum facere par est; nec committendum quantumuis ardua sunt quæ consectamur, vt spes infringatur, aut languescat industria. *Nonnulli enim*, vt Cicero testatur, *desperatione debilitati, experiri id metuunt quod se assequi posse diffidant.* Nam neque illud ipsum, quod est optimum,

Polycleti regula.

Lib. 10. cap 10.

Lib. 2

Ad summa enitēdum.

De Sacer.

De ratione concionandi.

De Oratore.

desperandum; & in præstantibus rebus, magna sunt ea, quæ optimis proxima, Quocirca optimum corporis habitum constituere, atque adumbrare visum est, quo illis species animo insideat, in eamque oculis ac mente defixus talem imitari quisque, atque exprimere curet, aut quam proxime ad illam accedere. Huic itaque cuius specimen exhibendum suscepimus, omnes sensus vigent, atque insitæ facultates functiones suas ac munia citra vllum incommodum obeunt. Memoria illi stabilis ac firma, quod cerebrum nec ad immodicam humiditatem, nec siccitatem declinet; animus acer & industrius, quique solerter ac prouide omnia aggrediatur; mores integri atque in orrupti, & qui in nulla actione a decoro deflectant; ingenium singulare atque eximium; mens placida ac sedata, nullisque affectibus vitiosis exposita, vt quæ exclusa temeritate iudicium delectumque adhibeat; indoles generosa, multis magnisque dotibus affatim exculta, insignis ac spectata vitæ probitas, adeo vt eo expressum sit illustre virtutis exemplar, hoc est, absoluta, atque ad summum perducta naturæ perfectio. Siquidem in eo se cumulate proferunt humanitas, mansuetudo, frugalitas, æquitas, modestia & continens cupiditatum moderatio: in aggrediendis conficiendisque negotiis nec præceps, nec cunctator, aut qui procrastinando tardius omnia perficiat; sed consilium in prouidendo, in peragendo maturitatem adhibeat: in casibus humanis, euentisque fortuitis quæ inopinato ingruunt, non temere concutitur aut expauescit; eoque fit vt non insolescat rebus prosperis, nec deiiciatur succumbatque aduersis; sed omnia vitæ incommoda alacri atque infracto animo perfert, nec a constantia susceptoque consilio abduci se patitur. Quo spectat illud Horatii, quod illi congruit;

Notæ tẽperati corporis.

Lib 3. Ode 3.

Iustum, & tenacem propositi virum
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida.
Si fractus illabatur orbis,
Impauidum ferient ruinæ.

Ad quem habitum se composuit Diuus Paulus, ac similem affectum in iis qui Christo initiati sunt; ac deuoti, exigit; vt quod illi persuasum erat, quisque pro certo ac fixo habeat, nulla re quantumuis, sæua ac formidabili diuelli posse ab eo, cui sumus addicti. *Rom. 8.* Is itaque cuius speciem ac formam adumbramus, ita animo ac mente constitutus est, vt neutram in partem moueatur, aut hinc inde fluctuet, sed stabiliter atque inconcusse constantiam tueatur. Insiti sunt quidem illi affectus sed naturales, ac minime improbandi; vt amor ac propensio erga suos, quibus vt non nimis indulget, ita in illos non acerbus est, non seuerus, amarulentus, præfractus; sic vt in congressu familiari comitas seria grauitate sit condita; cui nulla subest dicacitas, nulli dentati sales, non indecora parumque vrbana festiuitas, aut obscœnæ facetiæ; & quemadmodum a scurrili ioco ac scenico gestu longissime abest; ita a Censoria seueritate, ac Stoica indolentia remotissimus. Quis enim non illos ab omni humanitate, ac cultiore vita alienos censeat? *Naturales affectus.*

Quos non vlla magis sermonum gratia mollit,
Quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes. *Æneid. lib. 4.*

Similiter & moribus & vitæ instituto Democrito atq. Heraclito prorsus dissimilis, quorum vterq. Satyrica dicacitate exagitatur. Siquidem.

——perpetuo risu pulmonem agitare solebat
Democritus, quoties a limine mouerat vnum
Protuleratque pedem: fleuit contrarius alter. *Iuuenal. Sat. 10.*

Nec solum in animo elucent, atque expressisse se

Democriti & Heracliti natura. proferunt hæc ornamenta ac naturæ munera, sed insigne quoque decus enitet, atque amplitudo in externa corporis specie se profert. Siquidem in vultu, qui imago est animi; in oculis qui mentis indices; colore, lineamentis, totoque corporis habitu heroica quædam dignitas, ac spectabilis forma se exhibet nulli non amabilis ac gratiosa; sic vt conspectus ipse quemque alliciat, ac sympathia quadam, hoc est, tacito naturæ consensu nulla emolumenti spe, in amorem sui rapiat. Corpus decenter & concinne compositum est, omniumque partium absoluta constructio. Caput non obliquum aut angulosum, sed in globi figuram rotundum, quod capillorum honesti spadices, qui color castanearum proprius est, exornant: frons serena, nullisque rugis deformata, quam superciliorum decor commendat, atque oculorum eminentium amabilis aspectus cohonestat. Color floridus ac suauis; buccæ ac genæ roseo rubentique, ac natiuo pigmento perfusæ, præsertim vbi adolescit ætas. Status corporis erectus, incessus decenter compositus non affectatus, vt personatis quibusdam histrionibus, qui ementito quodam atque exotico ingressu se plebi ostentant, quo maior accedat auctoritas ac veneratio. Lingua expedita ac promta, quæ articulate & significanter verba enuntiet. Accedunt præter hæc non parum multa, quæ ex necessitate, atque humanæ naturæ conditione consequuntur. Siquidem edit bibitque moderate, atque adhibita salubri exercitatione, quæ vel viua intentaque voce, vel ambulatione perficitur; alimenta probe concoquit, atque in habitum corporis digerit; quo fit vt perexigua coaceruetur excrementorum redundantia; ac somnus succedat placidus, nullisque absurdis aut tumultuosis insomniis interruptus; & siqua species aut simulacra antelucano peractaque concoctione atque elaboratis cibis, menti se

Spadix color qui.

Factitius incessus.

ti se

se ingerunt, aliqua subest diuinatio, hoc est, rerum
uturarum non vanum, nec inane præsagium. Cæ-
erum in hac fragili vita ac caduca, tantoque naturæ
apsu atque inclinatione, non video cui ista aptius ac-
commodari debeant, quam Christo, de quo vati-
inatus Dauid; *Speciosus*, inquit, *forma præ filiis hominũ*,
uauitate ac gratia verborum vndique perfusus est, Psa. 44.
nec est vllus hominum, qui illi conferri possit. Is si-
quidem supra reliquos mortales omni virtutum
genere cumulatus, integritate vitæ, morum probi-
tate, excellentia doctrinæ, miraculorum prodigiis,
diuinitate inaudita, maximam orbis partem in sui
admirationem, atque amorem pertraxit: sic nihil ei
defuit eorum quæ aut excogitari possunt aut men-
te concipi. Cui corpus etiam obtigisse spectabile
ac visenda specie, quis posset ambire? Et quam- *Christus*
quam in illo spectanda potius diuinitas, & in quem *exẽplar*
ipsum nobis exhibitus est, nihil tamen vetat eam *perfectio*
formam ac corporis speciem animo complecti, quæ *nis.*
digna fuit illius maiestate atque amplitudine. Erat
enim externus habitus ac statura heroica apposita ad
dignitatem, ac diuinitati omnibusque internis ani-
mi dotibus, quas opulente in nos effudit, consenta-
nea. Quocirca vnus hic statui debet, in quem exacta *Ioan.* 1.
hominis constitutio sit referenda, seu corpus seu a-
nimum spectes. *In eo, siquidem*, vt Paulus ait, *omnes* *Colos.* 2.
thesauri scientiæ ac sapientiæ reconditi sunt, atque inhabi-
tat omnis plenitudo Diuinitatis corporaliter. Et
quamquam ab illo humani nihil alienum esset; *Nul-*
la tamen labes, nihil vitii illi inhæsit, nec morbo, aut peccato *Heb.* 4.
fuit obnoxius. Nam quod subinde incanduisse legitur,
ac vitia insectatus acerbius, tum lacrymis perfusus
indoluisse, ac fremitu testatus facti alicuius indigni- *Ioan.* 11.
tatẽ, summæ humanitatis, atq. ex animo bene cupiẽ-
tis argumentũ erat: cum enim salutis humanæ vnice
esset auidus, indignabatur cõplures, quos emendatos,

Christus a vitiosis affectib9 alienus. non exstinctos voluit, tā pertinaciter in errore persistere, ac tam opportune oblatam resipiscendi occasionem aspernari ac respuere. Hæc de corporis humani absoluto habitu dicta sufficiant; cui florescens ætas atque adulta confinis ac finitima, præsertim vbi a primis annis laudabiliter instituta est, & liberalis accesserit educatio, quæ tamen continenter labitur, ac progressu ætatis deficit. Vt enim in rebus aliis, ita in humana natura, omnia orta occidunt, & aucta senescunt, atque ab initio ad finem progressa, decurso vitæ spatio dilabuntur, ac vergunt ad interitū. Quæ mutabilitas atque inconstantia quemque nostrum commonefacit, vt neglectis rebus caducis ac breui interituris, ad ea quæ æterna sunt animum, mentemque erigamus. Quod ipsum Paulus nobis inculcat, quum inquit; *Si consurrexistis vna cum Christo, superna quærite, vbi Christus Deo dexter assidet; superna curate, non terrestria. Neque enim habemus hic manentem ciuitatem,* hoc est, sedes fixas ac stabiles, aut diuturnitate confirmatas, *sed futuram inquirimus*, cuius opifex & conditor Deus; qui vt Petrus ait, *vocauit nos e tenebris in admirabilem suam lucem, atque æternitati nos destinauit.*

Salubris admonitio.

Colos.3.

Hebr.13.

Heb 11.

1.Cap.2.

De Calido corporis, statu.

CAP. VII.

INter hos qui a modo delapsi sunt, atque a temperie deflexerunt, calidus corporis habitus primus statuitur. Hic enim vt ordine prior, ita in conseruandæ sanitatis ratione cæteris potior. Censetur autem is potissime calidi nomine, in quo reliquis moderate constitutis, hoc est, humido & sicco temperatis, qualitas illa exsuperat. Cuius si conditionem explorare libeat, eiusque notas ac signa obseruare, deprehendes huiusmodi constitutionis hominem statura decenti, ac specie formaq. ad dignitatem virilem apposita;

Calidus habitus.

posita; corpore non obeso, nec abdomine, multoque adipe; sed mediocri carne, eaque solida, constipata: nam calore pinguia quæque liquescunt, ac defluunt: colore vero rubicundo, aut si sanguis plus satis feruescit, vt iis assolet qui loca æstuosa incolunt ac torrida, fusco vel rufo. Sunt enim in quolibet corpore pro aeris ac regionis conditione complures caliditatis gradus ac varii, quum huius qualitatis, tum aliarũ modi ac rationes. Sic Indi, Æthiopes, Mauri, Asiani, Ægyptii, Palæstini, Arabes, Græci, Itali, Hispani, Sarmatæ, Germani, Galli, Belgæ diuersos sortiuntur corporis habitus, atque in suo quiq genere aut per singulas species, varias caliditatis differentias consequuntur. Vt enim ignita queque alia aliis sunt magis vrentia, ac pro subiecto fomite, vel ex carbonibus aut glebis bituminosis, naphtha, oleo, pice, resina; vel deniq ex lignis, e quercu, robore, larice, betula, vlmo, populo, salice accensus ignis, focus incalescit modo ardentius, modo mitius: sic in quolibet corpore pro loci natura, ac victus vitæq. ratione vel augescit calor, vel imminuitur, eoq; fit vt colores hominibus exsistant varii, ac capilli diuersi. In omni siquidem corporis statu calido, cui moderatus humor subest, cutis pilis vndique densis obsita est, ac barba decora, sed crines paulo erumpunt diuersius, atq alios sibi colores, pro caliditatis ratione adsciscunt. Quum autem pili generantur ex fuliginoso crassoq. excremento tertiæ concoctionis, nigri hi euadunt, siquando deusto vi caloris vapore, excrementum in exactam fuliginem mutatur. Crispi vero efficiuntur atque intorti, propter temperamenti siccitatem, quam calor immodicus infert; vel meatuum in quibus radices figunt, angustiam atque exilitatem; ægre enim eluctari possunt, aut rectam viam sibi moliri; quo fit vt inflecti contingat, atque in obliquum ferri, præsertim quibus id natiuum, non ascititium est, vt mulierculis quæ se

Signa calidi corporis.

Gradus caliditatis in homine.

Simile ab ignitis.

Vnde barba & capilli.

Pilorum origo.

Vnde nigri pili.

Crispi capilli vnde.

comunt ac poliunt, tum tortis crinibus criſpantique capillo gratioſæ videri affectant. Omnes itaque qui calidas ſiccaſque regiones incolunt, nigros atque exigui incrementi crines obtinent, tum criſpos ac fragiles: vt ſunt Ægyptii, Hiſpani, Æthiopes, Mauritani & quotquot natura aut conditione iis affines exiſtunt. Siquidem in ſingulis regionibus etiam quæ ad ſeptentrionem ac polum arcticum vergunt, complures ſpectamus qui inter exteros potius, quam inquilinos videntur referendi, ſi crines ac colorem totiuſque corporis habitum obſerues. Sic inter Belgas maritimos plurimi ſunt nigro criſpantiq. capillo, ac cute fuſca, præſertim qui æſtiuis menſibus Solis ardorem perferunt, ac laboribus ſubeundis ſunt aſſueti; quamquam hæc corporum varietas in multas cauſas referri poſſit, nempe vel regionis naturam, vel alimentorum vires ac facultatem, vel denique in mulieris latentes tacitaſque imaginationes; quarum vis tanta eſt, tamque efficax, vt quæ ſub ipſo conceptus momento animo mentique obuerſantur, in fœtum elaborentur. Quum enim is ſexus laſciuus ſit ac ludibundus, atque oculos in obuia quæque continenter defigat; fit, vt naturalis facultas quæ operi formando perficiendoque inſiſtit, eo cogitationes mentiſque conceptus dirigat, atque aſcititiam formam infanti inducat, a parentum natura ac conditione prorſus alienam. Sic obſeruatum eſt noſtra & auorum memoria, quum Imperator Carolus eius nominis Quintus, ex Hiſpaniis in Belgicam inſtructiſſima claſſe eſſet delatus, ac numeroſa clientela, amploque procerum ac ſtipatorum apparatu has oras impleuiſſet, mulieres quæ paſſim geſtabāt vterum, ex crebro Hiſpanorum contuitu, exactis nouem menſibus, decurſoque anni dodrante, infantes edidiſſe ſuperciliis capilliſque nigris ac criſpis, tum colore illi nationi vndique aſſimili; non quidem triobolares ac

Vnde corporũ varietas.

Imaginationis vis.

Mulierũ intemperantia.

Vnde Belga Hiſpanis ſimiles.

Rei geſtæ narratio.

es ac meritorias, quas genti feruidæ ac ſalaci ſe ſub-
eciſſe credi par eſt, ſed ſpectatæ probitatis atque in-
orruptæ pudicitiæ matronas huiuſmodi affectus in
e ſuoſque concepiſſe. Simili ratione, quum Belgis
nperaret Maximilianus Cæſar ex Pannoniis, hoc eſt, *Pãnonia*
uſtriaca gente oriundus, fœminæ ob Germano- *Auſtria.*
um conſuetudinem ac conſpectum, flauis rutiliſ-
ue crinibus infantes ediderunt, ac Germanis pror-
us affines. Hi ſiquidem, & quotquot frigidam hu-
nidamque regionem occupant, graciles ac rectos
ufoſque pilos obtinent, ac flauentes comas, barbaſ-
ue æneas, a metalli colore ſortiuntur; quod pili *Æno-*
ec a Solis calore, nec etiam interno adurantur; *bardi.*
uippe quum humiditas copioſa ſit, & tranſitus per
neatus facilis, excrementorum abundantia quibus
luntur, efficit vt denſa ſit cæſaries, ac deuſtio qua ca-
or niger perficitur, imbecillis. Niger itaque pilus *Coloris pi*
it, quum deuſto vi caloris vapore, excrementum *lorũ cau-*
n exactam fuliginem elaboratur. Flauus vero, quum *ſa & dif-*
apor minus torreſcit, quippe quod tum eſt impa- *ferentia.*
tum cuti, ac erupturum ſit, flauæ bilis, non nigræ
eculentum excrementum eſt. Albus vero pilus ex
ituita humoreque frigido & humido enaſcitur. Ru-
us, ſicut coloris flaui, albique eſt medius, ſic eius ge-
eratio ex pituitoſæ biilioſæque fæcis media quadam
atura prouenit. Qui vero inter hos tempera-
um tractum colunt, hi crines plurimi incrementi
c robuſtos, modice nigros, mediocriter craſſos, tum
ec prorſus craſſos, nec omnino rectos edunt. Quas *Libro 2.*
ifferentias Galenus ſingulis ætatibus accommo- *De tem-*
at. Aſcribit enim infantium capillos, quod ad *per.*
olorem ſpectat, Germanis; florentium ætate,
liſpanis aut Mauritanis; eorum vero qui pubeſcunt
tque in ephebis conſiſtunt, iis qui temperatum
ocum inhabitant. In corporum quoque naturis ad
tatum ac regionum differentiam, pilorum ratio

Cur pueri imberbes. ac discrimen se habet. Tenella enim ac puerilis ætas nuda pilis est, aut tenui tantum lanugine, quod au nullus exsistat in cute meatus, per quem erumpere exhalatio possit, in pilorum augmentum, ac desit ef fluxus seu excrementum fuliginosum, ex quo elaborari ac deduci pilorum stamina soleant. Quum vero pubescere incipiunt, paruos atque imbecillos profe runt. At quæ florescit, ac viret ætas, valentiori efficitur capillo, tum numeroso ac nigricante, quod iam meatus ac spiracula patescere incipiant ac dilatari: denique fumida exhalatio in his partibus redundat & generandis, producendisque pilis sunt accommodæ, vt sunt caput, mentum, alæ, pudenda; nam tametsi thorax, brachia, fœmora hirta conspiciantur in his qui impense calent, & fuliginosus vapor redundet; minus tamen copiose aut affluenter pili erumpunt, nec in vllam longitudinem porriguntur, quod in locis quibusdam aridis ac musculosis; nempe superciliis & palpebris liquido perspici potest. *Vnde capillorum copia.* Copia itaque ac densitas capillorum ex humorum redundantia atque influxu; color vero a calidi tate intensiore prouenit. Omnes itaque illæ partes in corpore humano maxime hirsutæ sunt ac setosæ, quibus calor inest vberior. nam is vaporosos halitus qui ex humoribus emanat, allicit, atque in pilosam naturam effingit: eoque fit vt adolescentium plerique nullo sint barbæ apparatu, nec vllæ partes pilorum segete siluescant. *Quid crines eliciat.* Quocirca qui me adeunt, ac consilium captant, quo pubescant, venustaque lanugine mentum decoretur, meatus laxos efficio adhibitis iis quæ calorem in his partibus excitant, humoresque eliciunt, atque in vsum pilorum immutant ac concoquunt. Tale enim linimentum a me confici solet, quod recipit radicis arundinis, quæ Theophrasto *Donax* dicitur, Latine *aquatica canna*, radicis bryoniæ, betæ, raphani, iridis, cepæ *Arundo Riet.* singulo-

ngulorum partes æquales, seu trientem, hoc est, vn- *Ad producendã. barbã remedium*
as quatuor, ficus pingues minutatim incisas sex, a-
anthi, quæ vulgo capillus veneris dicitur, abrotani,
ethi, singulorum fasciculum manualem, hoc est,
uantum manu complecti possis, coquantur in vino
dorifero, deinde effuso expressoque liquore, pistil-
subacta per cribrum adigantur; adde butyri recen-
s non saliti, mellis electi singulorum sextantem,
u vncias duas, olei amygdalini dulcis & amari, o-
i sesamini vnciam plus minus vnam, oxymel. scyl-
ici semunciam, farinæ seminis lini, melanthii, vul-
nigillæ, fœnugræci cribro pollinario accurate ex-
ussi, pugillum vnum, ladani vnciam vnam; hæc igni
dmota tantisper bacillo aut rudicula agitentur, dum
linimenti formam coalescant. Elicit enim crines
icumq. etiam corpori adhibetur, ac mento malisq.
abris, si eo delibuta esse contingat, decoram bar-
am conciliat. Relaxat siquidem cutem densam,
que humoribus, ex quibus calor emoliri solet pilo-
um germina, facilem transitum perficit, ac vias pa-
facit. Quod non ætatis aut senectutis ratione, sed
el ex morbo, aut vitiosis humoribus, vt corporibus
orbidis, ac lue Venerea contaminatis assolet,
luitium contractum est, quibus vndique omnique
parte, etiam abditissima, crines defluunt, vt ar- *Simile a*
oribus folia, vbi salsugine, aut venenato aliquo li- *salsugine*
uore radix perfusa est, præsentaneum etiam reme- *consp.*
um adfert, modo corpus a contaminatis fœdis-
ue humoribus primum vindicetur, atque adhibitis
rgationibus sordes internæ eluantur. Cæterum,
incepta persequar, mulieres eadem qua impube- *Mulier*
s ratione toto corpore glabræ sunt, ac læuore per- *capite ca*
litæ, præter caput ac verticem, in quo capilli affa- *pillato, nũ*
m erumpunt ac cumulantur, quod vapores in sub- *cute*
ne affluenter assiliant. In cæteris vero partibus pi-
nudata cutis est, quod humor calorem superet.

Quæ vero inter has prurire incipiunt ac tentigine affici in abditis partibus, ipsisque faucibus ac vestibulo quo viri illas ineunt, copiose frondescunt, a densa pilorum segete luxuriant: eoque fit vt qu densius fruticentur pili, eo sint congressus virilis auidiores, magisque fœcundæ. Quod autem nonnullæ non concipiunt, licet excremento genitali abundent, caloris penuria efficit. Vt enim in solo palustri ac vliginoso, terraque plus satis humida suffocantur sata, nec in stirpem emergunt; ita in vtero lubrico conceptus non perficitur. Simili ratione iuuenes quidam inito primum coniugio, infœcundi sunt, quamlibet se concubitu fatigent, a generandi spe excidunt, ac speratæ prolis desiderio frustrantur, quod virili robore destituti sint ac genitura frigescat, ipsaque sit, quam par est, dilutior. Caloris ita que ratione hirsuti sunt viri, & magis, quam sexus muliebris audaces Quod si supra mediocritatem calor in virili corpore augescat, atque accensæ bili sanguis inflammetur, in desperatam feritatem ac rabiem nonnunquam deuergit. Quo fit vt pleriq. irritati, vel publicis vel priuatis odiis lacessiti, crudeliter grassentur hostem sæuiant, atque immani furore grassentur. Quocirca quo quisque plus satis calescit, atque vltra temperamenti moderationem excurrit, eo corpore magis hispido est, animoque ferociore. Quod Iuuenalis scite expressit,

Mulier crinita salax.

Simile a terra & semine.

Vnde sterilitas, & generādi impotentia.

Calor audaciam parit.

Sat. 8.

Hispida barba quidem, & dura per brachia setæ
Promittunt atrocem animum.——

Intensus siquidem calor animosos homines efficit, feroces, iracundos, callidos, versipelles, industrios, solertes, quibus non solum in extimo corpore, sed internis etiam partibus pilos innasci proditum est. Quod de Aristomene Missenio refert Plinius; qui *stratagemate ac astu militari integras cohortes solus profligasse numeratur*. Est autem id quum caliditatis atq. astu tu

Lib. 11. cap. 37.

[..]um eximiæ admirandæq. fortitudinis argumentũ. *[Q]uum enim vir is ter centum Lacedæmonios confecisset, atq; [a]b illis semel atque iterum captus esset, per cauernam elapsus [e]st, angustos vulpium ac mustelarum aditus sequutus. Rursus [d]eprehensus. sopitis sepultisq; somno ac vino custodibus, ad ignẽ [a]duolutus, lora quibus deuinctus erat, cum corpore excussit. [T]ertium capto Lacedæmonii pectus dissecuerunt, vidẽdi causa, [h]irsutumque cor repertum est.* Ex his coniicito, quantum [v]irilis caloris ac roboris Sampsoni inerat; *qui mandi[b]ula asini mille viros confecit, qui auulsis postibus ac repagulis, [u]rbis portas in montis cacumen extulit; qui ruptis funibus ac lo[r]is, quibus vinctus erat, se insidiatoribus intrepide opposuit, qui [c]ouulsis columnis quibus tricliniũ fultum erat, numerosam ho[m]inum multitudinẽ oppreßit.* Nec minus spectabilis aut [a]dmirãda Dauidis virtus exstitit, *qui impetu facto in leo[n]em & vrsum, quũ pecori inhiarent, vtrumq; prostrauit, deie[c]toq; formidabili hoste, opima spolia, amplaq; trophæa ac victo[r]iæ insignia in vrbem retulit.* Quo nomine etiam apud [H]ebræos Sangar Anathi filius nobilitatus est, *qui [s]excentos Palæstinos vomere* (vel vt alii verterũt) *fuste, quo [b]oues stimulantur, confecisse memoratur*. Et quamquam [h]uiusmodi conditionis homines magna ex par[t]e excelsi inuictique animi magnitudine ac robore [e]xsistant, plerique tamen eorum præcipites ac te[m]erarii improba quadam cupiditate ad patranda [f]acinora impelluntur, qui cum virtute duce ad res [p]ræclaras eniti possent, nec his consectandis desint [a]dminicula, ad vitia deflectunt, atque insidiis, dolis, [f]raudulentiis, rapinis, cæde, sanguine, ad opes, ad im[p]eria, ad potentiam, sibi aditum patefaciunt, qui a [m]agnanimitate ac fortitudine alimenti, audaciæ [p]otius ac crudelitatis, quam fortitudinis nomen, [m]erentur: præbent quidem se animosos in adeun[d]is periculis, atque audaces in obeundis rebus ar[d]uis, sed cupiditate priuata ac crudelitate inhu[m]ana, sic vt omnes suos conatus ac molimina non

Aristomenis astutia.

Sampsonis virtus.

Iud 16.

1. Reg. 17

Dauidis robor.

Iud. 3.

Ingenia proba improborũ cõmercio deprauari.

Temeraria audacia.

ad vtilitatem communem, aut Reip. commoda, sed ad suas cupiditates, priuatasque libidines referan[t] maximo ciuium ac populorum detrimento. Sic plerunque obseruamus summæ exspectationis maximæ spei adolescentes, in quibus elucet generosa mentis indoles, improborum commercio ac consuetudine degenerare atque a morum integritate

Virtutib. vitia permixta.

descíscere; qui cum virtute possint innotescere ac celebres effici, malis artibus potius id tentare pergunt, in quibus non minus se præbent industrios ac solertes, quam vbi ad res præclaras aditum sibi patefaciunt. Et quemadmodum homines ignaui mentisque inertis ac somniculosæ in neutram partem memorabile aliquid moliri solent, nec sublime quiddam vel aggredi, vel meditari: sic isti ad quæuis sunt appositi, seu vitia, seu virtutes spectes, nec quicquam in conspectandis perficiendisque rebus illis aut operosum est, aut difficile; adeo vt quacumque via grassari velint, qua ratione ac modo se illustres præstare,

Lib. 6. de Rep.

id facile assequantur ac perficiant. Quo mihi recte Plato iudicasse visus est; *Nefanda scelera ac perditam profligatamque nequitiam non ex ignauo stupidoque ingenio, sed generoso potius educatione corrupto procedere.* Sunt autem huiusmodi conditionis homines calido corporis habitu, qui illis ad obeunda facinora est incitamento. *Nam frigidi, quod meticulosi exsistant ac timidi, numquam,*

Prouerbiũ in ignauos.

vt habet Prouerbium, *trophæum statuunt, nec quicquam egregii aggredi, aut experiri audent.* Quibus itaq. corpus qualitate calida imbutum est, ii ingenio sunt vario ac versatili, viuido, alacri, erecto; lingua fluxa ac flexa-

Quid vocẽ robustã efficiat.

nima, quæ articulate ac significanter verba proferat, sonitu vocis non exili: nam robustam vocẽ efficit partim pectoris ac vocalis arteriæ amplitudo, partim insitus calor, vnde emergit impetus animi, mentisque ardor & concitatio. Quod si proba desit educatio, nec animo cultus adhibeatur, versipelles plerum-

erumque euadunt, veteratores, ſubdoli, aſturi in ompilandis rebus mire dextri, animo inquieto ac umultuoſo; ingenio vero vafro, verſatili, ventoſo, nobili, infido, rerum nouarum auido,

——— *cui triſtia bella,*
Iraq; inſidiaq;, & noxia crimina cordi.

Et quoniam calor lumbos incitat, ſunt hi magna x parte impendio ſalaces, atque in Venerem proni, mneſque corporis voluptates profuſiſſimi. Cui viio ſi impotentius ſuccumbunt ac ſupra mediocrita- em ſunt dediti, ob immodicam humoris profuſio- em, præmature caluescunt; atque in anteriori capi s parte quæ ſynciput dicitur, efficiuntur glabri; co or quoque iis defloreſcit; oculi caligant ac lippitu- ine vitiantur; tempora collabuntur; tibiæ cluneſ- ue graciléſcunt atque extenuantur; labaſcit vigor, acies macie deformatur, omniſque corporis decor c venuſtas obſoleſcit ac deperit, multiſque aliis ncommodis ſunt expoſiti. Primum καχεξία oc eſt, ſquallido maloque habitu, febri hectica, quæ ntimis partibus infixa, atque oſſibus medulliſque enitus inhærens corpus tabe conficit. Quod ſi e- uſmodi conſtitutionis homines tuendæ conſeruan- æque ſanitatis rationem habeant, ac corpori men- ique vllam curam adhibere pergant, præ cæteris va- etudine fruuntur inculpata, nec facile morbis eos entari contingit, aut aliquos humorum aceruos ongeri, qui corpori putrefactionem aut corrupte- am inferant: ab iis enim moderata caloris innati ubſtantia illos liberos præſtat atque immunes Quo- irca optima inſtituenda victus vitæque ratio, & præ- er hæc quæ corpus humanum conſtituunt, ſex illæ es quæ nos conſeruare poſſunt, modo iis commo- le vtamur (nam id noſtræ electionis & arbitrii, na- uræ parens eſſe voluit) accurate obſeruandæ: vo antur autem Galeno *cauſæ conſeruatrices*, quod corporis

Æneid. lib 1.

Veneris moderatio.

Res non naturales.

nostri constitutionem conseruare idoneæ sunt, modo iis cõmode atq; opportune vtamur. Recentiores medici res nõ naturales vocant; non quod præter naturam exsistant, sed quoniam extra nos constitutæ sunt, nec nobis insitæ; tum quod vsu effectuq. suo, ac qualitatis aut mẽsuræ ratione naturam, eiusq. facultates vel lædant vel vitient si sinistre ac parum apte adhibeantur. Cuius generis sunt aer qui nos ambit, alimenta, motus & quies, somnus & vigilia, excretio & retentio affectus animi, quæ calor natiuus ad sui conseruationem ac tutelam exigit. Primum enim aer subinde tacite ac latenter, subinde manifeste in corpus se ingerit, ac spiritus cum fœdo halitu, tum salubri afflatu vel vitiat vel reficit. Plus autem detrimenti infert aer insalubris, auraq. contagiosa & pestilens, quam venenosæ qualitatis cibus; iste enim vomitu excuti potest, quum aer ac liquida quæq., si quando vitalia corripiunt ac venas subeunt, ita inhærescant, vt ægre expugnari queant: quum itaq. circumfusus aer corpora nostra varie afficiat, (nam præter exhalationes pestiferas, quæ se pulmonum fibris inferunt, vel plus iusto calefacit, exsiccat, frigefacit, humectat) sedulo sibi quisque prospiciat, ne quid noxæ aut incommodi ex illo contrahat: nam quum temperatis corporibus saluberrimus aer accommodus, qui nulla extranea aut vitiosa qualitate infectus est, aut temperiem vitiat, ita a temperamẽto delapsus is aer inducendus in quo contrariæ qualitates exsuperant: sic calido æstuantique corpori frigidus, sicco humidus accommodatus, quod etiam arte moliendum est, vbi ille desit, aut alius obtineri nequeat. Quocirca in morbis calidis ac siccis, aut statu cæli æstuoso,

Artis me dicæ 85. Causæ cõseruatrices.

Aeris vis.

Aura pestilens.

Aer vitiosus cibo nocentior.

Cõtraria cõtrariis expugnari.

Æneid. 10.

——quum Sirius ardor
Ille sitim morbosque ferens mortalibus ægris
Nascitur, ac læuo contristat lumine cælum.

Caniculæ ...

Quo ardores abigi arcerique possint atque æstus mitigari

mitigari, irriganda pauimenta ſcaturientibus aquis, ſternendi carices, ac frondibus virentique gramine aut pampinis adornanda cænacula; quod quum Belgæ factitare ſoleant, tum nulli, quam Britanni, quos Anglos modo vocant decentius, aut apparatu ornatuque magis ſpectabili ac viſendo: quum enim æſtate ſuperiore eo me contuliſſem, partim vt Inſulam opibus viriſque heroicis cum primis illuſtrem ſpectarem, partim vt Guilielmi Lemnii, cui, vt æquum eſt pari, vnice afficior, conſuetudine fruerer, multa mihi in ipſo aditu (nam ad Cantium promontoriũ delatus partim equo, partim nauigio Londinum deuectus ſum) conſpecta ſunt & obſeruata, quæ quemuis ad colluſtrandam hanc regionem poſſent allicere. Siquidem quum Do. Lemnius qui ob ſingularem medendi artem, quam felici ſucceſſu, magnoque procerum ac popularium applauſu exercet, huic genti carus, acceptuſque eſt, in cœtum ac clariſſimorum virorum conſeſſum me deduxiſſet, cœpit ilico ex optimatibus quiſque erga hominem exterum, & qui numquam illas oras attigiſſet, humanitatis officia exercere, ac prehenſa dextra in amplexus ruere, atque effuſe aduentum gratulari. Sunt enim in prouectioris ætatis homines, & quibus eſt aliqua doctrinæ exiſtimatio, mire propenſi quod non facile perſuaderi poſſet iis quibus ſunt ſuſpecti nationis huius mores & conditio. Itaque vt ingenue fatear, amabilis mihi viſa eſt incredibilis gentis huius comitas, affabilitaſque ſermonis; oblectabat me elegans & exquiſita dignaque ſpectari rerum domeſticarum mundicies, recreabant triclinia virgultis herbiſq. redolentibus paſſim con ſtrata, nec non faſciculi manuales ac olfactoriola ex floſculis verſicoloribus concinne congeſta, quæ culcitris thoriſque inſperſa ſuaui halitu conclaue

Angliæ laus.

Angli doctis & ſenib. afficiũtur.

Anglorũ vitæ cõditio. vndique complebant. Quo efficitur, quum alimenti tum aeris saluberrimi ratione, vt indigenæ colore florido exsistant, oculis, facie, vultuque, atque oris specie, quæ honestatem ac decus præ se ferunt; voce blanda quidem, sed moderatione temperata nullisque lenociniis indecoris, aut verborum illecebris corrupta. Et quum in accubatione epularum, *Cur Angli florido colore.* ac symposiis sumtuosi exsistant, tum potu se minus onerant, nec quemquam immodice vrgent, sed patiuntur pro suo quemque arbitratu, sapidissimo quo fere vtuntur, liquore madescere atq. irrigari. Quod vero ad vrbium frequentiam, soli vbertatem, fontium scatebras, fluminum rapidissimos decursus, armentorum ac pecudum greges, texendi artificium, iaculandi peritiam attinet, superuacaneum est referre quidquam: quum negotiatores qui apud hos mercaturam exercent ac nundinantur, aut legationes obeunt, abunde testari poterunt nihil earum rerum quæ in hominum vsum ac commoditatem expeti possint, deesse illis, aut desiderari. Cæterum vt argumentum incœpti operis prosequar, quemadmodum de aeris, ita alimenti quoque ratione statuendum, ac cibi potusque similis habenda *Cibi & potus facultas.* consideratio. Quocirca vt corpus non facile morbis tentetur, vllisque febribus sit expositum, optimis quisque cibis assuescat, qui nihil succi vitiosi, aut humoris praui pariant, eosque assumat quum tempestiue atque ordine, tum quantitate moderata *Quemadmodum enim*, Columella teste, *imbecilliorem agrum* *Li. 1.c.3.* *Simile a cultura agri.* *esse decet, quam colonum vel agricolam; quoniam quum sit colluctandum cum eo, si fundus præualeat, allidi dominum:* ita cibum infra naturæ vires esse conuenit, quo minimum negotii ventriculo facessat alimentorum redundantia, ac maturius concoctio digestioque perficiatur: quod ipsum ægre obtineri potest, vbi immoderatius cibos ingeri contingit, illique vel vitiosi sint,

nt, vt repugnantium inter ſe qualitatum; denique ec obſeruata temporis, conſuetudinis, horæ, ætatis, nenſuræ, ordinis ratione ac modo. Quod in exercenda Venere iis quoque præſcribendum cenſeo, qui nito primum matrimonio frequenti concubitu domari poſſe nuptas credunt, quum illæ non ſatientur, ac viros funditus exhauriri contingat. In victu utem inſtituendo hoc cum primis obſeruandum, præſertim vbi corpus temperamenti limites non excedit, nec a moderatione delapſum eſt, vt ſimilia ac naturæ quam maxime conſentanea exhibeantur; nam contraria dediſſe, cum primis noxium eſt ac pernitioſum: quod ſane in omni ætate, tempore, regione, cõſuetudine quæ aſcititiam naturam gignit ſummopere ſpectandum Sic pueri humidum victum exigunt, illiſque impenſe calida & exſiccanda præſcribi non debent, quod incremento officiant, ac corpora prohibeant adoleſcere. Quocirca Plato & Galenus illi ætati vinum interdicunt, ac ne guſtare quidem permittunt; quippe quod hauſtum, corpus calefaciat, & caput halitu impleat damnumq. menti inferat; adeo vt etiam adultis parce id exhibendum cenſeant, quod ad iram ac libidinem præcipites faciat, ac partem animi rationalem, hebetem turbidamque efficiat. Qui vero pubeſcunt, quoniam in optimo temperamento conſiſtunt, victum ſalubrem ac temperie medium expoſcunt, qualis eſt vitulina caro, ouilla, ſuilla, gallinacea, hædina, oua gallinacea, panis primarius ex laudatiſſimo tritico confectus: iuuenilis autem viriliſque ætas quoniam ad caliditatem ac nonnullam ſiccitatem deuergit, illiſque æſtiuis potiſſimum menſibus feruescit ſanguis, moderate humidus calor diluendus eſt; cuius generis ſunt bugloſſus, atriplex, malua, aut lapathi id genus quod a ſpinoſo ſemine Spinachium dicitur, hippolapathum, & hydrolapathum, cuius naturæ nobis vo-

Pueri victũ humidum exigunt.

Lib. 2. de Legibus.

Libro 1. De tuenda valetud.

Vinum pueris noxium.

Quæ ſanguinis feruorẽ temperant.

vocata est patientia, lactuca, portulaca, melones, cucumeres, cerasa, corna; quorum nonnulla, ne stomachum offendãt, ac ventriculo nocumentum inferant elixari possunt; aut vbi iis crudis in acetariis vtimur, erucam, nasturtium, mentham, sisambrium, & quo nunc passim horti nitescunt drococellam admiscere. Sic enim obtinebimus, ne calor plus satis inualescat, atque humiditatem natiuam depopuletur. Vbi itaque in calido aut alterius qualitatis statu ad intemperiem lapsus est, alterare naturam ad contraria expedit; nam similibus morbos acciri, atque intemperie foueri contingit. Si quando igitur habitum corporis mutare consultum erit, ac morbos demoliri, contrariam victus vitæq. rationem imperabis; sic tamen vt pedetentim natura ad diuersam consuetudinem transferatur. *Vt enim sapientis est,* Cicerone teste, *amicitias quæ minus delectant, minusque probantur, sensim potius dissuere, quam repente præcidere*: ita in veterata inolitaq. consuetudo lente certaq. ratione mutãda est. Subita enim ac repentina innouatio non absq; insigni valetudinis iactura inducitur, præsertim in corpore: nam in animo ab improbis moribus ac flagitiosa vitæ consuetudine confestim resiliendum. Porro quum in iuuenibus omnia sunt ad temperamenti amussim reducenda, ac nihil non agendum, quo errores emendari, habitusque corporis ad iustam symmetriam seu conuenientiam reduci possit, tum in senili corpore nihil temere moliendum, vt cui vtilius est rebus consuetis inhærere, etiamsi modice noxia sint, quam in victu vitæque genere quidquam innouare: contra iuuenibus ea mutare quæ nocent, tentandum, etiam si a puero iis maxime assueuerint: possunt enim eorum vires moderatam mutationem perferre; & quoniam multum vitæ superesse posset, sperandum est aliquem eos fructum ex ascita meliore consuetudine ac viuendi instituto consequuturos

Draconitis hortensis, vulgo Dragõ.

Lib 1. Officior.

Simile ab hominum moribus.

Mutatio subita quando vtilis.

Mala cõsuetudo sensim mutãda.

uros. At ſenex ſi quid tentare pergat, ac longo vſu familiarem ac domeſticam vitæ rationem vel excutere, vel immutare velit, prorſus operam luſerit: ſiquidem tametſi aliquem progreſſum fecerit, & nonnihil obtinuiſſe viſus eſt, deficiet tempus, ac per exiguum vitæ ſpatium reſtabit, quo optatis bonis perfrui poſſit. Simile enim quidam is animo concipit, vt qui exacta ætate, decurſoque æui ſpatio, ac metæ proximus, quo Catoni nihil viſum magis abſurdum, eo plus viatici parare ſibi pergat, quo minus vitæ peragendum reſtat. Fruſtra enim is operam inſumit non aliter, vt apposite Galenus, quam ſi quis iam deuexa atque inclinata ætate artem quampiam addiſcere velit, quum properandum ſibi, ac non multo poſt ſarcinas ſibi colligendas meminerit atque emigrandum. Quum itaque ſenilis ætas nullam ex permutata victus vitæque ratione commoditatem ſit perceptura, præſtat quocunque modo illam fulcire, atque appoſitis alimentis corpus frigidum ſiccumque calefacere atque humectare, quam ambigua dubiaque via inſiſtere, ac præter ætatis rationem quidquam aggredi: quum ſenectus inualida ſit, parumque firmis viribus, nec leuiſſimum errorem perferat, in quem ſi labi contingat, ægre admodum poterit eluctari. Cæterum quum motu ſeu exercitatione vbi ea moderata exiſtit, calor natiuus augeſcat, ac virile robur concipiat; corpus vero animuſque humanus occupatione moleſta, ac negotioſa cura defeſſus, quiete ſe atque otio reficit, puſillumque laxamenti ſibi conſtituit: horum vt in quouis habitu (nam ſingulis hæc pro naturæ ſuæ conditione accommodari poſſunt) ita in calido corporis ſtatu, quo valetudo firma conſiſtat ac ſtabilis, habenda ratio. Nihil enim agitatione corporis, motuque decenti ac compoſito ſalubrius. Siquidem reuiuiſcit eo vigor animi, ac ſpiritus ſopitus lan-

Periculoſa mutatio in ſenibus.

Cicero in Senectute.

Libro 5. De tuenda valetud.

Exacta via viaticũ quærere.

Exercitii cõmoda.

Exercitationis cõmoda.

guidusque excitatur, exhilarescit mens, omnesque partes corporis ac sensus quum interni, tum externi agiles efficiuntur, alacres, erecti, atque ad obeundas actiones expediti, color efflorescit, appetētia acuitur, recluduntur meatus, ac venarum conceptacula dilatari incipiunt, humoresque liberius vltro citroque commeant, excrementa commode expurgantur, concoctio maturius perficitur, ac succi elaborati in habitum corporis distribuuntur; postremo, quum mens sit sedatior, somnus accedit placidus, nullisque nocturnis imaginibus interruptus, modo omnia opportune ac legitimo tempore adhibeantur, hoc est, concocto cibo atque excrementis accurate expurgatis, quæ intensiore motu in habitum corporis rapiuntur, ac meatus exiles angustosque obturant. Quum autem exercitationem aggredi visum erit, præparandum corpus flexuosis gestibus, neruosæque partes, quæ ob intermissum forte exercendi vsum ad motum obriguerunt, agiles præstandæ: sic enim nulla molestia, nullaque lassitudine illam obire poterit, ac tantisper agitationi corporis insistere, dum membra intumescant, ac color floridus se proferat, rubentique specie, cutis sudore madefacta appareat; quæ quum spectari incipiunt, sisti ilico ac cohiberi exercitatio debet, si enim vltra progreditur, nec conquiescat, confestim color euanescit, ac corpus aridum fit ac strigosum. Et quemadmodum si calidæ conditionis homines citatiore vtantur motu, atque in agitandis exercendisque membris incalescant, ac plus satis sint feruidi corpore efficiuntur gracili, atque absumto humore naturali ad siccitatem inclinantur; ita, si otiosam vitam agant, ac veterno torpescant, aut denique luxu, vitæque intemperantia, languore, ignauia, deliciis, socordia, segnicie, desidia, inertia eneruati, ab exercitatione desistant, humoribus vndique turgescunt, atque

Exercēdi modus.

Desidia noxia.

:que opimi obesique euadunt. Hæc fortasse vide-or fastidioso lectori disseruisse verbosius; verum eo ıtelligat spectare consilii nostri rationem, vt quum mnes, tum maxime philomusos virosque patricios, c qui literis continenter sunt addicti, commonitos elim, ne laboriosas validasque motiones subeant, ræsertim ieiuni, vel statim a sumto cibo; nec in-empestiuis lucubrationibus sint dediti vitaque vm-ratili implicati, spiritus annales, omnesque natura-es facultates attenuent: vtrobique enim deesse illis nodum obseruo; qua de re vberius in sicco tempe-amento tractare institui. Porro quum sint varia xercitationum genera, nec quæuis omni ætati vel ıpta est, vel decora; seipsum quisque exploret, ad quam natura maxime sit appositus.

Quid studiosis faciendũ.

In arte Poet.

Quid valeant humeri, rursus quid ferre recusent.

Nam & luctari, disco vel pila ludere, globos tor-quere, decertare cæstibus, immensa pondera libra-re, atque in sublime efferre, iaculari, equitare, cursu, altu, ballistis, aut natandi peritia cum æqualibus contendere; in equestri certamine vibrare hastam, ıc commilitones in pugnam lacessere, inter robu-storum hominum exercitationes referuntur; quam-quam earum nonnullæ, quoniam violenter ac vali-de obiri solent, aliquando ex plausibili spectaculo uctuosum funestumque exitum consequuntur, vt superiori anno in Galliarum rege Henrico, eius no-minis secundo excelsi inuictique animi viro conti-git; qui multa quæ perficere destinarat, meditatus, dum in pompa nuptiali incitato equo congredi-tur, soluta casside, ac galeæ ligulis, lanceæ fra-gmentum capiti impactum est, ac lethale vulnus in-flixit; siquidem post dies aliquot oborta febri, vt in huiusmodi calamitate assolet, ex plaga sublatus est. Sunt autem alia minus operosa, minusque molesta exercendi corporis genera, nempe vectiones quæ

Varia genera exercitationis.

Henrici 2. Galliæ regis mors, anno 1559.

Mitiora exercitia.

vel vehiculo vel nauigio perficiuntur ; frictionum complures differentiæ; ambulatio quæ vel lento, vel citatiore ingressu peragitur;cantilenæ ac musici concentus qui viua voce, vel instrumẽtis modulate resonantibus aures animumq. suauitate permulcent, ac discussis nebulis, spiritus sopitos excitant, mẽtemque depressam erigunt. Quod si certis interuallis accedat clara lectio, ac vocalis sonique intensioris canora declamatio, vt Comici nostri factitant, qui Rhetoricam rhythmis metiuntur, dici vix queat, quantum pectori eiusque musculis commodi attuleris: nec minorem fructum perceperis in dilatandis pulmonum fistulis, ac discutienda fuligine quæ iis partibus inhæret, si cohibito parumper anhelitu ac labris excitato popismate, sonituque bomboso spiritũ explodas; verum id ex Galeni sententia moderandũ in iuuenibus vsque ad ætatem consistentem, ac prima luce seu antelucano, vbi corpori nulla subest repletio, nec nocturni labores, qui in concubitu amplexuque mutuo obeundi sunt, hominem afflixerunt. Hæc quoq. exercitatio his potissime conuenit, qui vel vitio naturæ, vel nutricum incuria gibbo sunt deformati: nam quũ thoracis musculi pulmonumq. folles retracti ac curuati in dorsum delitescant, hac respirandi ac dilatandi pectoris ratione leuamentum percipiunt minusque efficiuntur anheli. Quin & equi vbi incitati calcaribus gressum glomerare incipiunt ac cursu incalescere; quod homines ore inflatisque buccis moliuntur, id illi spirante sonitu ac narium flabris perficiunt exploratissimo generosæ indolis argumento: sic hippopolæ, hoc est, qui equos venales exponunt, quod sonitum eliciant, nares vellicant; quem si incunctanter proferant, nihil subesse latentis occultique vitii persuasum est: nam in cursu minus agilem esse ac calcitrosum, pedibusque rigidis, aut visu caligante, oculorum iudicium exigunt,

Musica mentem exhilarat.

Rhetorica popularis.

De vale. lib. 5.

Gibbosis apta exercitatio.

Generosi equi naribus sonitũ excutiunt.

Vt generosi equi explorãdi.

ant, aut aliis argumentis explorari debent. Possem quidem plura oblectandi genera referre, vt quæ resonante fritillo, quæ tesseris, vt quæ in pyrgum missis, quæ saliente alea, aut enumerandis chartis nonnullos recreant. Sed quoniam ea sunt otiosorum hominum auocamenta, qui statariam potius aut sedentariam, quam motoriam fabulam exoptant, de his nihil inserendum putaui. Siquidem spectatæ probitatis viri ea potius oblectamenta, has a rebus seriis vacationes requirunt ac consectantur, quæ ab honestatis actionibus non sunt aliena, vt sunt ruris amœnitates, atque agriculturæ occupatio; quæ non solum voluptatem, sed emolumentum etiam, quæstumque præbet vberrimum nullo tædio aut laboris molestia: nihil enim necesse est hero fundique domino agris desertis culturam adhibere, noualia sementi præparare, occationi, subigendisque glebis insistere, agrum repastinare, ablaqueare arbores, quum herus leuioribus occupatus, colonis villicisque ea demandare poterit, atque ad pensum diurnosque labores illos instigare, ac quid effici velit, voce, manu, nutibus præscribere atque indicare. Quod illud Terentii edocet;

Oblectatio minus honesta.

Rusticatio laudata.

Quod in opere faciundo, operæ consumis tuæ,
Si sumas in illis exercendis, plus agas.

Heaut. scena 1. Actus 1.

Fertilissimus enim in agro oculus domini; cuius etiam vestigio saginantur iumenta ac pinguescunt. Iam vero vbi ab exercitatione desistimus, atq. ad cibum potumque, quo vires instauramus, deuentum est, summa cura euitanda satietas ac redundantia: quum enim sæpe vtilis nimia inedia, tum numquam vtilis nimia satietas, ea siquidem ventriculum distendit ac crudelitate afficit, quæ parit oppilationem atq. humorum putredinem, vnde pullulant febrium omniumq. morborum examina. In constituenda autẽ valetudine firma ac stabili, omnia ordine, ratione ac modo, adhibi-

Prouerbium rusticum.

Satietas vitanda.

Ordo in sanitate tuenda.

Epedi. 6 Apho. 5. toque delectu ac iudicio peragenda, sic vt ex Hippocratis sententia; *Labor seu exercitatio, cibus, potus, somnus, Venus omnia mediocria sunto, suoq; ordine incedant ac perficiantur:* quocirca sanitatis tutelam ab agitatione motuque corporis auspicandam censet, quem subsequi debet cibus & potio, deinde somnus, mox Venus: in his, vt Galenus ait, quibus ea ex vsu est, minusque incommoda, vt iuuentuti floridæ; nam prouectæ ætati ac senili, tum siccis corporibus cum primis noxia ac perniciosa. *Veneris incom moda.* Nec vero calidis temperaturis satis tuta est, præsertim si intempestiue vel immodice, tum statu cæli calido illi assuescant. Vernis autem mensibus salubrior, vbi moderato cibo potuque concalefactum atque irrigatum corpus, antequam somnus obrepat, Venerem exerceat. Sic enim lassitudo quæ ex concubitu contrahi potuit, obdormiscenti statim remittitur ac relaxatur.

Inanitio & repletio.

Hæc quoque moderatio etiam in aliis rebus obseruanda; si quando corpus cibo potuque refici vel humoribus oppletum inaniri postulat ac euacuari, exploratis viribus & quid natura perferre posset, tum quo prodire ac progredi liceat; quod etiam in venæ sectione, prouocando sudore, deiectione alui, proluendisque intestinis, in ciendo vomitu spectari debet, obseruata temporis, ætatis, consuetudinis, naturæ, regionis ratione ac modo. Nec quisquam vlli horum assuescere debet, aut temere quidquam in se moliri, nisi res vrgeat, aut aliqua subsit humoris redundantia, quæ vel purgationem vel euacuationem exigat. *Vena nō temere incidenda.* Sunt enim in omnibus fere regionibus qui singulis anni partibus vel venam secari, vel cucurbitulas scarificata cute sibi admoueri patiantur, maximo valetudinis detrimento; *Sanguis & spiritꝰ vitæ thesaurus.* siquidem vna cum sanguine vitæ thesauro non minima spiritus vitalis portio emanat atque excernitur, quo fit vt tota moles

corporis

orporis ad frigiditatem deuergat, naturæque opera : functiones perficiantur deterius. Sic alii nullo ledicorum consilio catapotia, quas pilulas vocant, ibinde deuorant, ac medicatas potiones ebibunt, uibus vires sibi deiiciunt, ac præmaturam senectam ccelerant. Quod ipsum nonnullis in vomitu idendem prouocando vsu venit, qui persuasum sibi habent, semel aut bis in mense salubre esse sentinam xhaurire: quum sanis non expediat, aut consultum t, in belluinam illam consuetudinem deuenire, ut tale quiddam præscribenti acquiescere. Nam uod plerique Hippocratis auctoritate id stabilire ergant, non videntur mihi viri illis mentem satis xcussisse. Quum enim inter illos versaretur, ac meicinam factitaret, qui pergræcari solent, hoc est, Geialem vitam agere, atque affluentius cibo potuque erfundi, non præscripsit illis vomendi leges. sed si rauari illos contingat, ac crapula distendi, consulius censet, vt is qui singulis mensibus vomere conueuit, biduo id continuet potius, quo secundus dies rioris reliquias excutiat, quam vt interpositis quinlecim diebus illud tentare pergat. Sic enim contratam ex ingluuie atque intemperantia, humorum lenitudinem, euacuabit, ac corpus a morbis tutum eddet. Ita is senex neminem ad vomitum hortaur salubritatis ratione; sed huiusmodi excretiones llis vsui censet, qui ex crapula, ingestoque immolerate cibo grauari ventriculum sentiunt; vel ex crulitate, ac cibi corruptione acidos vel nidorosos ructus percipiunt; quorum illud in frigido; istud in caido ventriculo fieri consueuit. Sic sapiens Hebræus quum ad frugalitatem nusquam non hortetur, tum i largius quam valetudo exposcit, cænatum sit, atque ex accubitu vis a conbibonibus illata est, ad vonitum excitat. Quod si, inquit, ad intemperantiam ueris coactus, teipsum subducito, ac vome, ne cor-

Sani ne medicamentis assuescant.

Vomitus raro prouocandus.

De ratione vict. libro I.

Pergræcari.

Quando vomēdū.

Nidorosi & acidi ructus.

Eccle. 31.

pus tuum morbis exponas; ſed non vult vt illi rei quis aſſueſcat, aut in illam conſuetudinem deueniat: quiſquis enim velit ad maturam ſenectam perduci, ne ſæpius id iterare pergat, præſertim ſi longo teretique collo ſit; ſi corpore vel nimis gracili vel obeſo, vel aſtricto pectore, thoraceque anguſto. quicunque autem temperanter vitam inſtituit, nihil neceſſe illi erit aliqua ex vomitu valetudinis præſidia comparare.

Vomitus quib. no xius.

Somnus & vigilia.

Par eſt ſomni ac vigiliæ ratio; quæ ſi moderata ſint, atque intra mediocritatis limites conſiſtant, plurimum commoditatis conferunt. Eſt autem Somnus animalis facultatis quies, atque a diurnis actionibus reſpiratio, qua virtutes languidæ, ac vires reſolutæ inſtaurantur, defeſſaque corporis membra ac ſenſus eriguntur. Siquidem vegeta erectaque vi naturali, calor natiuus intro collectus vires concipit, ac valide concoctioni incumbit, quam non ſolum in ventriculo, ſed per totius etiam corporis habitum perficit, cuius vapore, ſuauique halitu madeſcit cerebrum, ac vapore roſido irrigata ſenſuum inſtrumenta in ſomnum reſoluuntur. Quocirca nihil corpori humano poſt alimēta moderate abſumta tempeſtiuo ſomno ſalubrius: nam vires delaſſatas reficit; ſpiritus ſopitos excitat; animum recreat, ac mœrorem diluit; mentemq. placidam reddit & quietam. Nec ſane vlla ſui parte conſtare poſſit, tueriq ſanitas abſque ſomni & vigiliæ, amabili grataq. viciſſitudine, qua nobis nunc a rebus ſeriis laxamentum quærimus, ac ſtatis horis ſomno dediti, erigendis viribus fomenta paramus: nunc vero excuſſo ſomno ad occupationes, ad corporis animique intentiones denuo nos conferimus. Qui enim ſubſiſtere poſſet humanæ mentis vigor, ſi deſint harum vices, iſta vitæ varietas, atque a diurnis actionibus, quæ ſomno perficitur,

Quid Somnus.

Somni cōmoditates.

Grata viciſſitudo.

ficitur, otiosa cessatio? Hæc enim efficiunt ne hominis conditio molesta sit atq. onerosa, nec vitæ tædium nos capiat aut satietas. Siquidem vt apposite Ouidius; *Heroidū epist. 4.*

Quod caret alterna requie, durabile non est,
Hæc reparat vires, fessaque membra leuat.

Nam emerso Sole, luceque nobis rursus exhibita, confestim se proferūt varia oblectamenta, innumera mundi ac naturæ spectacula, quæ nobis molestias excutiūt, curasq. edaces anxiis ac solicitis animis eximunt. Quod autem interdiu occupationes, id noctu somnus nobis præstat. Vt enim dies vigiliis exercendisq. negotiis, atq obeundis laboribus dicatus, corpus exercet, ac spe somni omnia leuiora efficit; ita nox quieti omnia destinata, diurnarum obliuionē adfert, ac laboriosis molestiis finem imponit. Quocirca harū rerum nō obscitanter habenda ratio; ac ne ordo desit atq inuertatur, suum cuiq. tempus, suus modus assignādus; sic vt somnus nocti attributus, certis horarum spatiis, nempe plus minus octo absoluatur, vel vbi liberalius cænatū est, paulo sit productior; quamquam in nonnullis illum metiri soleam non tā horarum numero, quam profunditate, vt sunt baiuli, nautæ, pugiles, vectores; hi siquidem & quibus cerebrum affluenter humore perfunditur, in vtramq. aurem, vt dicitur, dormiunt; somnoq. altissimo oppressi ægre excitari possunt; quod nimia exercitatione resoluta naturæ virtus somno refici postulet, atq. humiditate quæ a cerebro defluxit, instaurari; quo fit vt sopita facultate animali, atq. occupatis deuinctisque sensuum instrumentis arctissime somnus illos complectatur: quod autem in his qui se exercent aut immodicis conficiunt laboribus, efficit lassitudo ac defatigatio, id in ebriis ac pueris adfert humiditas ac refrigeratio: vtrobiq. enim retracto calore ad cor vitalis facultatis fontē, impletoq. vapore capite, somnus

Dies labori, nox quieti dicata.

Somnus octo horarum.

Qui ægre excitentur.

Qui profunde dormiant.

Pueri & ebrii quur somnolenti.

Qui cito excitentur. obrepit. Qui vero tenui humore imbutos habent cerebri sinus ac cauernas, hi vel leuiter vellicati expergiscuntur, atque euigilant; quod vapor rarus, halitusqus tenuis ac minime densus qui capiti incumbit, cito euanescat ac dissipetur. Noui siquidem multos quum studio immodico, tum febri ac Venere extenuatos, qui assidentium voces inter dormiendum plane intelligerent; sic vt minimo strepitu experrecti, complura eorum referrent, quæ ab iis essent enarrata; non equidem eorum more ac cõsuetudine qui in conuiuiis ebrios somnolentosq; se esse simulant: illi enim (quod facile ab oculatis, emunctæq; naris hominibus obseruari potest) quasi somno vinoq. sepulti, ac prorsus sopiti insidiose odorantur atq. obseruant quæ in conuiuiis prolixioribus, incalescente vino animo, agitari, atque incautius effutiri solent, vt quadruplatores atque excursores emissarii factitant, qui omnia passim explorant, atque in aliorum vitam moresque inquirunt non contemnendo sane quæstu ac præmio: nam ex delatione atq accusatorio munere ac artificio quarta bonorum pars illis decernitur: quæ res illos admodum sagaces reddit, atq. in consectandis insequendisq. iis, ex quibus emolumentum sperant, atq opibus inhiant, eorum acuit industriam. Hunc morem etiam vsitatũ fuisse lenonibus, & qui tacite prostituebant vxores suas mercedis spe; vel quum nonnullos haberent suspectos, indicat Iuuenalis optimus vitiorum castigator: quo enim mœchi licentius perfrui possent contactu coniugum suarum, concubituq. potiri, tamquam aliis rebus intenti, menteq. atque oculis alio conuersis, quasi spiritus atq animales facultates in alias cogitationes essent defixæ contemplati sunt laquearia, aut graphice expressas in cænaculis imagines. Sic enim, vt ex vno coniicias cæteros, quendam carmine Satyricus illustrat,

Simulatores in cõuiuiis.

Quadruplator.

Delator.

Iuuenalis locus explicatus.

dictu

—— doctus spectare lacunar, *Sat. 1.*
Doctus & ad calicem vigilanti stertere naso.

Quod ipsum quoque designat Ouidius, sed capta a alia occasione;

Si bene compositus somno vinoq; iacebit, *Libro 1. Amor.*
Consilium nobis resque locus dabunt.

Cæterum, vt ab excursu ad institutum regrediar, nihil æque corporis animiq. vires fulcit, instaurat, erigit, ac somnus nocturnus, qui sesquihora plus minus a peracta cœna, quo subsidat cibus, dextri primum lateris incubitu perficitur; quamquam & in ventrem inclinatio, prono nonnihil corpore, concoctioni non sit inutilis, præsertim vbi immoderato cibo turgescit ventriculus. Quod si protuberante laxoque ventre ac sinuoso, non omnino extento constituatur corpus; dici vix queat quantum commodi in conficiendo cibo, in mitiganda stomachi inflatione ac dolore, in sopiendis intestinorum torminibus perceperis. Supinus autem decubitus, atque in dorsum deuolutus, nocentissimus: nã quotquot ad eum modum se componunt, hiante ore, patulisque oculis, atque inconuenientibus palpebris stertunt, nec placide suauiterque dormiunt, aut somno reficiuntur ob contractos pectoris ac ceruicis musculos; quibus hoc etiam accedit incommodi, quod plerumque incubo, ac comitiali morbo opprimantur, tum paralysi, spasmo, apoplexiæ reddantur obnoxii; qui morbi hos quoque comitari solent qui meridianis horis lecto affixi, diem somno transigũt. Quocirca nemo assiduitate quotidiana diurno somno assuescat, nisi lassitudo ex æstu ac labore contracta vires afflixerit; aut nox pridiana intempestis vigiliis, atq intempestiuis symposiis peracta sit. Tunc enim citra incommodum admitti potest meridiatio. Et quemadmodum somnus nisi opportune adhibeatur, siue is diurnus sit, siue nocturnus, ac modus

Decubitus in somno forma.

Supinus decubit9 nocentissimus.

Diurn9 somnus noxius.

Meridiari. i. capere somnũ diurnũ.

desit, stupidos homines efficit, obliuisos, languidos, inertes, grauedinosos, nullo ingenio, nullaque memoria: ita vigilia, nisi intra mediocritatem consistat, cerebro siccitatem adfert; sensus afficit; memoriam labefactat, oculis caliginem offundit; spiritus depopulatur; humorem natiuum exhaurit; concoctioni officit, omnem corporis speciem ac venustatem abolet.

Vigilia moderationem exigit.

Perturbationes affectusque animi.

Affectus vitiosi homini noxii.

Quid detrimenti, quantamque iacturam menti inferant perturbationes, atque enormes impetus, odium, ira, indignatio, inuidia, timor, tristitia, gestiens atque effusa lætitia, angores, solicitudines, curæ, anxietates, multique alii turbidi animorum motus rationi non obsequentes, nemo non vel in se est expertus, vel in aliis obseruauit: quis est enim in tanta humanę naturę imbecillitate ac lapsu, qui horũ aliquo non vrgetur vel afficitur? Et quamquam alius alio melius affectibus vel obsistere norit, vel mederi, nullus tamen est mortalium, quin iis sit expositus. Quam vero sint affectus in nonnullis qui his impotentius indulgent, violenti ac feroces, tum quam grauiter non modo mentem, sed corpus quoque conuellant ac deiiciant, quotidiana exempla commonstrant. Nam multis furor, iracundia, pudor, effrenata lætitia præsens exitium attulit, quod cor sanguine ac spiritu vitali destitutum labascat ac dissoluatur: quod ipsum etiam, sed diuersa ratione in metu pauore, mœstitia, repentino subitoque terrore euenit, oppresso corde copia atque affluentia sanguinis, spirituque vitali suffocato: Ira vero, qua nihil furori, nihil insaniæ magis affine, ac proximum, quid efficiat, quantumque habitum corporis, atque externam speciem immutet, indicant inprimis vultus, color, aspectus horridus, oculi truces ac scintillantes, spirantes ac corrugatæ nares, os rabidum, artus

Omnes affectibus expositi.

Affectus quas noxas inferant.

Iræ vis.

Irati habitus.

artus tremuli ac vacillantes, incessus instabilis, vox titubans ac tremebunda, quæ animi affectio vel perturbatio potius, vbi excussu rationis imperio ingrauescere incipit atque efferari, quum aliis sit infesta, tum proprium corpus vel in mortem, vel periculosas ancipitesq. ægritudines coniicit. Quocirca moderanda ratione ac temperantia mens est, ne affectibus cedat, parandaque optata illa animi securitas, & quæ Cicerone teste, *caput est ad beate viuendum tranquillitas:* qua frui certe non potest humanus animus, nisi domitas habeat cupiditates, ac vitiorum tyrannidem excusserit, quod non aliis viribus efficere poterit, quam firma in Deum fiducia, stabili eius verbo, cælestique spiritu fulta, qua consequetur vt omnium cupiditatū moderatrix Temperantia, a libidine, ab insolentia, gaudio immodico, effusa lætitia, odio, iracundia, vindictæ cupiditate, auaritia qua inflammata mens auiditate instabili ad conquirendas opes impellitur, aliisque affectibus vitiosis auocet atque abducat. Sic enim vtraq. hominis pars, nempe corpus & anima, quæ sympathia, hoc est, mutuo consensu ac conspiratione inter se cohærent, incolumes subsistent, nec vllis morbis, vlla ægritudine vexabuntur.

Tuscu 5.

Trāquillitas.

Tēperantia quid efficiat

Doctrina cælestis affectus sedat.

De frigido corporis habitu.

CAP. VIII.

QVoniam Calidæ constitutioni frigida ex diametro opponitur, nec est vlla deterior, atque ab optimo statu remotior, de hac proxime disserendum, quo alio reuocari possit, & si fieri queat, in meliorem reduci. Siquidem quum vita in calidi humidique temperie consistat, qua augescunt corpora ac virile robur capessunt, decentemque magnitudinem consequuntur, merito hæc deterrima censeri debet, atque inter postrema referri, quod

nulla sui parte ea quæ ad fouendas vires, tuendamq; valetudinem spectant, promouere possit, aut iis ad incrementum aliquid adiumenti adferre. Quum enim illi desit calor, omnique vi ac facultate naturali sit destituta, non potest alimentum humidum allicere atque elaborare, vtque assimiletur corpori ac membris coalescat, perficere, instrumentis inualidis, atque ob imbecillitatem torpescentibus, collapsisq; organis. Vt itaque calor natiuus omnium facultatum corporis nostri vehiculum & instrumentum ad perficiendas functiones efficacissimus; ita frigiditas illi contraria, nulli functioni idonea, præsertim si actiones naturæ circa nutrimenti alterationem spectes. Nihil enim vtilitatis aut commodi ad corporis conseruationem ac tutelam confert, seu concoquendi digerendique munus obserues, seu reliquas naturæ virtutes ac potentias proferas. Huic tamen qualitati, quamlibet ab integritate ac temperie delapsa sit, semper aliquis subest calor, sed languidus, & qui frigore rigescit, atque obtunditur. Si enim illi deesset calor, aut is penitus esset exstinctus, nullaque inhæreret huius qualitatis portio, nõ posset vita subsistere, atq; ab interitu se ipsam vindicare. Itaq. non penitus absumtus est in hoc corpore calor, sed eum superat frigiditas quæ in mixtura cæterarum qualitatum intensior est ac potior; eoque fit vt ab ea nomen atque appellationem sortiatur. Quocirca dum aliquid vitæ superest, ac nonnulla vitalis caloris portio corpori inhæret, omnibus modis excitanda fouendaque natiua caliditas appositis alimentis atque exercitatione, ne a frigiditate opprimatur: nihil enim ignauia vitaque otiosa ac cibis frigidis iis nocentius, vt paulo post indicabimus. Mirum autem nonnullis videri existimo, qui possint subsistere, vitamque tueri huiusmodi constitutionis homines, quum frigescente sanguine animalis spirabilisque vis concidat

Vitam quid fulciat.

Calore vita subsistit.

Frigus vita pernicies.

Frigida vniũtur calore.

Frigidis corporib. nõ deest calor.

cidat

dat atque emoriatur. Verum hoc quisque obser- *Animãtia tactu frigida.*
t, multa animantia frigidissimæ esse naturæ, vt
nt Salamandra, pyrausta vermiculus, torpedo ma-
na, ac nonnulli pisces; quorum pleraque, quoniam
nt algidissima, ignē contactu exstinguunt, vt gla-
es; nonnulla stuporem torporemque membris in-
runt. Nullum est autem piscium genus, quod ob-
ruasse me testari possum, cui calidus sanguis inest, *Piscib9 sanguis friget.*
æter balenas, focas, vitulosque marinos, quos no-
rates *canes* vocant, piloso tegmine, deniq; thynnos
delphinos, & quotquot vel pilo vestiuntur, vel co- *Vituli marini, Seehunden.*
acea cute exsistunt, vt sunt interamphibia, hoc est,
quatica simul & terrestria, fiber seu castor & lutra,
uibus feruescit sanguis, quum reliquis gelidus exsi-
it; eoque fit vt belluæ marinæ aquis exemtæ diu *Fiber*, Beber.
iuant ob insitum calorem, ac feruidi sanguinis co
iam; alterius vero generis pisces quum marini, tum *Lutra*, Otter.
uuiatiles aquis destituti, euestigio moriantur, aut
 littus delati, paululum modo spirantes animam *Qui pisces diu viuant mari exemti.*
fflent, firmissimo argumento illis plurimum frigo-
s ac concreti humoris, caloris vero minimum in-
sse; quo fit vt non diu asseruari possint, sed cito pu-
trescant, nisi confestim, nullaque interiecta, mora
le obruantur. Ex his coniicito, qua sint valetudi-
e, quo corporis habitu, qui continenter piscibus *Piscium esus solitariis noxius.*
ictitant, atque a commercio ac consuetudine ho-
ninum alieni, solitudini ac silentio se addixerunt;
nterdictoque esu carnium, quem naturæ parens o-
nnibus indulsit, salsamentis plerumque putridis ve- *Genes. 1.*
cuntur; quibus ego suadere soleo, nam multos an- *Act. 10.*
os huiusmodi instituti homines me vsi sunt medi- *1. Timot. 4.*
o, vt meraco vino illa perfunderent, excussoque o-
io atque ignauia exercitationi insisterent. Ob-
eruaui enim ex his complures qui lethargum, apo-
lexiam, spasmum, paralysim, oris torturam con-
raxerint ex crassa tenaciq; ac glutinosa pituita. Nec

Solitarii apoplexiæ obnoxii. est ex eorum sodalitio quisquam, qui non phlegmate scateat, atque excrementis pituitosis obruatur, quæ efficiunt vt somnolenti exsistant, obliuiosi, corpore nimioque tardi, colore exangui, atque albescenti: nisi aliquando amicorum aduentu vino incalescant, mentemque exhilarari contingat. Sic enim efflorescit color, atque animo veternus excutitur. Itaque si frigidæ constitutionis homines describi tibi velis, huiusmodi conditionis homines ob oculos constitue, qui ex instituto vitæ ac victus consuetudine in talem habitum deueniant, etiamsi ab hac prius fuerint alieni: viuunt illi quidem, sed vt cochleæ, vt limaces, ac testudines, quæ quum ex liquore concreto, coactaque humiditate consistant, tum in illam liquescunt ac soluuntur, quod obseruari potest vbi iis animalculis salem aut nitrum, aut alumen inspersceris, confestim in tabem resoluuntur. Cæterum vt homines atque animantes, sic stirpes nonnullæ & frutices hac qualitate imbuti sunt, quæ deleteria frigiditate animantibus perniciem adferunt: vt hyoscyamus, mandragora, napellus, solanum mortiferum, aconitum, papaueris nigri succus seu opium, quæ licet temperamenti atque elementaris qualitatis ratione frigida exsistant, abscessu quarto graduque extremo, calore tamen vitali qui se a cœlestibus rebus in hæc inferiora diffundit, viuunt ac virescunt. Insidet autem quum omni, tum præcipue humanæ naturæ vis quædam cœlestis ac diuina, præter eam quæ ex semine maternoque sanguine constituitur. Siquidem spiritus calorificus, quem paulo ante toti mundo, eiusque partibus infusum ostendimus, elementis incumbit; cunctaque animat ac vita imbuit; deniq. eam virtutem atque efficaciam confert, qua propagationi insistunt, ac similem speciem emoliuntur, eiusdemq. naturæ animal conformant. Quum enim prima animantium procreatio

Cochleæ vitam viuere.

Venenatæ herbæ.

Frigida quomodo subsistũt.

Rerũ natura Spiritu diuino perfusa.

elementari concretione, ac progenitorum semi-
quod purioris excoctique sanguinis pars est, pro-
catur, tum natura cuius solertiam nulla ars, nulla
nus, nec vllus opifex consequi imitando potest,
erne originem sortita, operi insistit omniaque
rficit ac facultates animales, vitales spiritus, vires-
e efficaces in subiectam materiam deuehit; quo-
m ministerio artus omnes consummat, lineamen-
membris inducit, eamque speciem atque effigiē
bus animatis confert, qualem quotidie oculis no-
is conspiciendam exhibet. Hæc admirabilis na- *Lib. 1. de naturæ miraculis cap. 1.*
ræ vis, quam alias testati sumus ab vberrimo Di-
nitatis fonte promanare, vndique diffusa, corpo-
s molem agitat, mentem atque animum regit ac
oderatur, variisque actionibus instruit: cuius mu-
ere etiam quæ frigore torquescunt, viuunt ac subsi-
unt, licet calor subsit languidus, qui ne prorsus
accescat ac sopiatur, nec frigida qualitas, cui sicca
finis, plus satis ingrauescat, calidis fomentis exci-
ndus est. Siquidem exhausta humiditate natiua,
que insito colore exstincto, mors imminet, totaq.
oles spectat ad interitum. Fit enim quod eleganti
concinna similitudine indicat Solomon, *vt soluta* *Eccle. 12. Simile a contignatione ædium.*
*rporis compage, eneruatisque viribus reuertatur homo in ter-
am, vnde desumtus est, ac spiritus demigret in æternam
iam sedem, atque ad Deum a quo originem est consequutus,
gradiatur.* Cæterum vt cuiq. innotescat huius cōsti
utionis natura ac conditio, eius notas atque indicia,
quibus deprehendi possit, obiter cōmonstrabo. Fri-
ida autem qualitas, si calidæ conferatur, omnis cō-
raria obtinet. Vt enim calor vndiq. diffusus, humo- *Frigidi habitus signa.*
es sua qualitate imbuit, ac corpus eiusq. partes rubi-
undo colore illustrat, ita frigus suā qualitatem mē-
bris atq humoribus impertit, tum pallidum minusq.
uauem colorem inducit. Atqui si singulatim omnes
otas obseruare libeat, nihil non in frigido corpo-
is habitu a calido diuersum deprehendes, siqui-

dem corpus glabrum eſt, nulliſque pilis obſitum, c pillus laxus ac mollis, rufi albique coloris particep & qui cito euaneſcat. Cutis tactu frigida, cui non nulla adipis portio ſubeſt: quũ enim calor in corpor humano languidus fit atque hebeſcit, adeps ac pin guedo innaſcitur; quod quum muliebri ſexui, tum plerisque aliis vſu venire ſolet, qui vitam deſidem a gunt, atque otioſam. quorum cuti, interniſq mem branis adeps ſubnaſcitur; eoque fit vt moderata cor poris frigiditate pingueſcat corpus, atque adipoſum efficiatur; calore vero immodico; quod eo pingue liqueſcat, macilentum fiat atque aridum. Sunt au tem quam plurima non natura, primaque ab origi ne hominibus inſita, ſed aduentitia, atque aliunde aſcita, nempe vel ab immutata vitæ conſuetudine, a victus ratione, vel ab æſtu, labore, deſidia, ſolitudi ne, ignauia, metu, mœrore animi, ac plerisque aliis quæ multifariam ſtatum corporis immutare ſunt i donea; eumque nunc gracilem efficere, ac macilen tum, nunc pinguem atque obeſum; quæ etiam in colore conciliando non minus momenti obtinent; quæcunque enim calorem natiuum excitant, vt ri ſus, lætitia, exercitatio, vinum, colore florido faciem perfundunt; quæ vero refrigerant ac calorem oppri munt, vt aer frigidus, auraque plus ſatis gelida, im modicus aquæ potus, ſomnus immoderatus, frigi dorum ciborum nimius vſus, timor, triſtitia, ſolici tudo, pauor, albo colore corpus imbuunt. Sic qui frigido corporis habitu conſtant, albeſcunt, ac can dore perfuſi ſunt, niſi hæc qualitas ingraueſcat, aut intendatur. Sic enim ad liuidum accedit, ac plum beum, qualem fere obſeruamus hibernis menſibus flante Aquilone in hominibus, quorum genæ, na res, labia, digiti, aures liueſcunt, ac frigore rigent, fœdoque ſqualore deformantur; hoc tamen illis præſtat frigus, vt cibi ſint auidiſſimi, ac non facile ſa-

Otium & deſidia ob eſum corpus reddit & frigidum.

Unde color bonus vel malus.

Calor colorē excitat.

Frigus colorē depopulatur.

Color quis frigidis.

Liuidus color.

ri queant, licet illum minus concoquant: quod si ntriculi tunicæ vna cum frigiditate acido humosint imbutæ, insatiabili torquentur edendi cupitate, ac nunquam finiendo ciborum desiderio: ui affectus Canina appetentia dicitur, quem sedat ni meracissimi potus. Acui autem frigiditate appetendi vim, declarant acetaria, tum alia quædam ndimenta subacida, quibus æstiuis mensibus appetitum excitamus. Cæterum quum calor insitus giles atque actuosos homines efficiat, tum frigus esides, oscitantes, inertes, ignauos, somniculosos; tque ad subeundos labores vilasque actiones perfiendas ineptos; quod iis desint instrumenta quibus liquas functiones aut munia obire possint. Est eim huius constitutionis hominibus lingua inexeritata parumque expedita, vox mollis ac muliebris, acultates naturæ inualidæ, memoria minus firma, ngenium obtusum, mens stupida, animus ob caloris penuriam, ac spiritus vitalis exilitatem, pauidus c meticulosus, quique ad leuissimum strepitum expauescat. Hæc autem, & si quæ alia se proferant naturæ vitia, pro virili corrigenda, adhibita salubri diæta, atque exquisita victus viuendique ratione, quæ consistit in calidi humidique temperamento. In primis autem in hoc corpore excitare ac fouere insitum calorem expedit cum exercitatione ac vino meraco; tum alimentis calorificis, cuius generis sunt alites quæ se volatu exercent, passerculi, miliariæ, frigilli, vulgo *Fincken*, columbæ, perdices, phasiani, merulæ, turdi, ficedulæ; atque inter cicures, capi ac galli gallinacei: nam anates, olores, anseres, fulicæ, mergi, ardeolæ, aliæque aquaticæ volucres valentem ventriculum exigunt. Quæ vero quadrupedum generi adnumerantur huic naturę accommoda, sunt vituli, verueces, porcelli, cuniculi. Inter arboreos vero fœtus, & quæ ex terra cultu atque industria ho-

Canina appetentia.

Frigida appetitũ excitant.

Frigidi minus agiles.

Medela frigidi corporis.

Alites concoctu difficiles.

Cibi apti frigidis. minum proueniunt, amygdalæ dulces & amaræ, nuclei persicorum, dactyli seu palmulæ, ficus aridæ, vuæ passæ, exemtis vinaceis, passulæ Corinthiacæ, nuclei pinei. Et quoniam hortorum prouentus multa nobis in hunc vsum suppeditat, ea quoque referre visum est, quod passim obuia sint, ac minime sumtuosa, aut vllius pretii: cuiusmodi sunt apium hortense, quod petroselinum vocant; pastinacæ aliquot species, eringium, sisarum, carduus, cinara, & articoccus dicitur, napi, raphanus, seu vulgaris radicula, cices, nasturcium, eruca, mentha, absinthium Ponticum, & quæ brumali tempore in condimenti v- *Prouentꝰ hortẽsis.* sum veniunt, cæpe, allium, porrum, aqua macerata, quo graueolentiam deponant; aut si quis horum grauitatem ferre nequeat, exotica aromata, quod passim Germani ac Britanni factitant, vt sunt zingiber, crocus, piper, cardamomum, casia, quę veterum cinnamomum creditur, nux myristica; aut si tenuioris fortunæ homines sumtum ferre nequeant, ea quæ illis facultate ac viribus respondent, ex domestico fundo decerpant, nempe rosmarinum ocymum, vulgo basilicum, cunilam seu satureiam, origanum, amaracum, vulgo maioranam, anethum, saluiam, *Condimẽta calida.* melissophyllon: his enim ac plerisque aliis expugnari possunt naturæ vitia, ac corpus sensim ad securiorem habitum reduci. Si enim huic qualitati accedat siccitas, non potest vita quæ in calido humidoque sita est, diu subsistere; sed necesse est illam euestigio morte terminari; qua de re sequenti capite fusius differere institui.

De sicco aridoque corporis habitu.

CAP. IX.

QVum sicca corporis habitudo frigidæ affinis sit, & cognata, illique proxime assistat; quid de hac statui debeat, & qua ratione expugnari possit, obiter

iter indicabo. Sunt autem duæ qualitates pa- propemodum interuallo ab optima temperie re- ptæ, in quamcumque etiam ætatem inciderint, et in senectute sicca intemperies ægrius expugna- possit, quam in adolescentia, vbi ex morbo is ha- tus contractus est, aut ex incontinentia, vitæque temperantia huc deuentum est. Vt enim senes atis ratione, atque annorum decursu, effœto, ido atque exhausto corpore efficiuntur; ita iu- nes ex deprauata vitæ institutione, ex intempe- ua vigilia, immoderata Venere in frigidam, camque intemperiem incidunt, atque absum- vitali humore non secus, quam senes, licet operantius, atque ætate immatura, naturali mor- vitam finiunt; quæ ea ratione naturalis dicitur, uod omnibus immineat, ac declinari euitarique queat. Neque enim senium aut hominis interi- s naturalis statui debet, vt auctio & nutritio, quæ turę opera exsistunt, & quibus se facultas natura- propagat ac tuetur: sed quod necessario, ac na- ræ cursu atque ordine consequatur. Ille siqui- m est naturæ ordo ac series, rerumque exsisten- um fatalis quædam continuatio, vt omnia orta oc- dant, & cuncta senescant; alioqui improprie pa- mque apposite mors naturalis diceretur, quum æter naturam potius sit, vitæq. nostræ aduersetur. enim morbus, quem mortis instar deputo, est ha- tus contra naturam, qui actionem eius vel vitiat l impedit; quanto magis mors, quæ vitam abolet, despoliat, censeri debet naturæ contraria? Nihil im naturæ legibus repugnantius, quam exstingui, ceque suauissima ac spiritu priuari. Quod in se isque experiri potest, si quando subit animum us rei cogitatio, quæ eam trepidationem, terrorē, rmidinē incutit, vt nisi mentem alterius vitæ cer- sima spes & exspectatio fulciat, nisi foret humana

Senectus prçmatura.

Mors naturalis qua ratione.

Mors contra naturam.

Si morbi formidabiles, ergo & mors.

Mors qui bus formidabilis. vita calamitosius, nihil afflictius. Siquidem quid nobis metum, anxietatem, desperationem, diffidentiam eximeret, ni concepta in Deum fiducia, in æternas sedes mens esset defixa? Mortem autem non inuexit natura, communis rerum parens, summique opificis instrumentum; sed vitiorum corruptela, *Peccatū morbos ac mortem inuexit.* atque a prima mundi origine peccati labes hanc cladem, hoc mortiferum vulnus, hanc letalem plagam inflixit. Itaque mors non naturæ, sed consequentiæ ratione naturalis dicitur, quod *omnibus ex æquo impendeat, illiusq; finibus omnia concludantur.* Quum *Sapie. 2.* autem duo constituantur mortis discrimina, alte- *Gale. De marcore.* rum violentum, naturale alterum; ea mortis species *Plato in Phædon.* philosophis ac medicis naturalis dicitur, quæ citra vllum doloris sensum senibus, & quotquot in senilem affectionem, hoc est, frigidum & siccum habitum deuenerunt obuenire soleat: in his enim corpus moribundum animam, non anima corpus deserit, quo *Duo mortis genera homini impendent.* vt sensim placideque sopiantur, & quodammodo obdormiscant; quum alii qui casu, ruina, igni, ferro, angina, pleuritide, peripneumonia, aliisque morbis qui in humorum plenitudine consistunt, opprimuntur, violenta morte intereant, atque acerbe cum illa colluctentur; sic vt anima corpus derelinquere *A ruinosis ædibus simile.* cogatur, vti hospes ædes ruinosas vi tempestatum conquassatas ac conuulsas. Hinc apposite Cicero, *De Senectute.* adolescentes, quique in ætate florida constituti, succulento corpore exsistunt, ac vegeto, sic obrui statuit, vt quum affluentiore aqua flamma opprimitur: senes vero vt ignis, qui sua sponte, nullaque adhibita vi exstinguitur. Quantum autem fumi ac fuligi- *Elegans comparatio.* nis, quas fauillas in aera diffundi videmus? quos edi strepitus ac stridores? quæ ex concursu scintillarum crepitacula? vbi luculentum ignem, aut incensos lignorum aceruos effusa aqua restinguere tentamus. Ex quibus coniecturam facere licet, quanta sit in iu-

uenili corpore luctatio, quam acris pugna, qui tumultus, quæ concertatio; cum violentia morbi, vel alio fati genere inexhaustus naturæ vigor, calor feruidus, spiritus alacres ac viuidi suffocantur: quo spectat scita illa ac concinna Ciceronis comparatio; Quemadmodum poma ex arboribus si cruda sunt, vi auelluntur, matura ac cocta, sponte vel leui attactu decidunt; sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas. Hæc quoniam ab instituto non sunt aliena, præfari visum est, atque inculcare studiose, quo quisque ab ineunte ætate primisque annis declinet quæ corpori infesta sunt, ac minus commodã valetudinem constituunt, seu extrinsecus incidant, seu ex internis causis proueniant. Quisquis itaque præmaturam senectam euitare velit, ac vitam proferre longius, eamque quam maxime diuturnam efficere, quum multis quæ vitæ nostræ insidiantur, tum potissime siccæ corporis habitudini obsistere curet, ab eaque esse remotissimus; quod qua ratione obtineri possit, post descriptas huius status conditiones ac notas, quam possum dilucide explicabo, commonstrata proxima ac compendiaria via, qua id perfici queat: id enim futurum est philomusis, virisque politicis salubre cum primis ac frugiferum. Quibus itaque corporis habitus vel natura, vel progenitorũ origine, vel ascita aliqua vitæ consuetudine, nempe inedia, solicitudine, vigilia, mœrore animi, labore immodico inductus est, corpore fere conspici solent gracili atque extenuato, cute vbi siccitas augescit, scabra, squalida, strigosa, vt equis assolet, quib nulla saginandi cura adhibetur; colore deformi, lurido ac giluo; vbi ad extremum deuentum est aspectu horrido, vultu tetrico, facie cadauerosa, illuuie obsita ac macie confecta; obiter tali prorsus specie, qualem expressit Ouidius in describenda Inuidiæ larua; siquidem,

Vt corp9 diu subsistat.

Nota sicci habitus.

Simile ab equis macilentis.

Libro 1. Metam.

Pallor in ore sedet, macies in corpore toto.
Nusquam recta acies: liuent rubigine dentes,
Risus abest, nisi quem visi mouere dolores:
Nec fruitur somno vigilantibus, excita curis,
Sed videt ingratos, intabescitq; videndo;
Successus hominum capitq; ac carpitur vna.

Caluitiũ ex humoris penuria. Et quoniam siccitas humorem omnem depascit ac depopulatur, capillo sunt raro, & qui cito defluit; vnguibus aduncis atque incuruis; voce obtusa atq. exili, quæque aliquando stridore quodam prodeat siccitate exasperante vocalem arteriam; pulsu languido; ingressu tardo; oculis reconditis atque excauatis; labris pallidis; collapsis temporibus; genis pendulis, frigidis contractisque auribus, statura minus procera: somno vero, qui est omnium laborum ac sollicitudinem suauissimum perfugium, ob cerebri squalorem tenui ac modico. *Cerebrũ aridum quid efficiat.* Quod si cerebrum penitus arescat, ac sit torridũ, nulla fere memoria exsistunt, sed obliuiosi, ac mente ignaua, minusq. erecta: quum enim spiritus desint; qui, vt vapor lucidus & syncerus, ex sanguine puriore caloris munere emanant, vim conferant in exercendis actionibus, fieri nequit vt facultates naturales illorum viribus destitutæ suas functiones obeant. Sin vero nonnihil vigeat animalis virtus ac potentia, nec cerebrum caliditate prorsus sit destitutum, memoria stabilis est ac firma. Quum enim humiditas immodica obliuioni causam præbet ac desipientiæ, vt infantes ac temulenti demonstrant, tum moderata siccitas memoriam fidam animique prudentiam parit modico calore adiuta. *Memoria stabilis vnde.* Splendor siquidem siccus mentem prudentissimam statuit; quantum autem humoris accesserit, tantum prudentiæ adimitur; quod etiam *Ab astris simile.* in cælo minus sereno perspicimus: non enim collucent astra aut splendescunt, nubibus aut nebulosa caligine offusa. Quod autem nonnulli senectuti

metas ingressi delirent ac sint obliuiosi, quum hæc ætas maxime sicca prædicetur, non ob siccitatem id euenit, sed frigiditatem, quæ omnibus palam muniis animi officit atque aduersatur: ex illa enim amentia, alienatio mentis, stupor, deliratio, ac sensuum inopia proueniunt, quibus naturæ virtutes ita obruuntur, vt vel languide, vel nihil omnino functiones suas obire possint. Quum itaque memoria periit, vel affecta est, frigida subest intemperies, quę expugnari debet moderate calidis; nam humectare aut arefacere consultum non est: sed si frigiditas humiditati copuletur, exsiccare; si ariditati, madefacere atque irrigare. Cæterum si non prorsus firmata sit ac radices egerit ista qualitas, hæc iam memorata signa atque indicia non exacte, nec ad amussim descriptioni respondent: verum inualescente sensim intemperie, indies magis magisque se ostentant ac proferunt; quod iis potissimum vsu venit, quibus hic habitus non naturalis, sed aduentitius est, aut fortuito atque ex accidente, vel morbosa aliqua affectione atque animi ægritudine aduenerit; nam temperamenta multiplices variasque mutationes sustinent: plerisque enim calor dum humorem absumit, siccam intemperiem adfert, nonnumquam nimia humiditas calorem exstinguit; multis intensa frigiditas siccitatem inducit: quæ intēperies naturæ aduersissima, vt quæ intempestiuo senio ac præmatura morte hominem conficiat. *Corpus autem cuiusque intrinsecus siccum efficitur, quum nec adtrahere in venas alimenta valeat, nec iis sufficienter frui*: quo fit vt præcipuæ partes ac viscera concoquendis cibis destinata arescant; reliqua vero excrementis purgandis accommodata humoribus pituitosis redundent: quæ res nonnullis imposuit, qui senes humido esse corporis habitu sunt suspicati, quum solidæ partes, arteriæ, panniculi, membranæ, nerui, musculi non

Quomodo memoria instauranda.

Habitus corporis mutationibus obnoxius.

Gale. li. 5 De tuēd. valet.

humescant: sed ipsæ capacitates ac sinus, tum mea-
tus qui corpori subsunt, ac homini ad excernendos
humores superuacuos inseruiunt, humiditate aliena
implentur, eoque fit vt corpus ob calorem imbecil-
lem atque inualidum nutriri desinat; denique in ex-
tremam siccitatem deuoluatur. Quare non iniuria
Li. 6. tuē. valetud. Galenus hunc corporis habitum deterrimum cen-
set; siquidem quod temporis spatio senescentibus
accidit, id adolescentibus nonnullis statim ab initio
contingit: quocirca illos humectare ac calefacere
oportet exercitatione moderata, nutrimento hu-
mectante & calido, præsertim vino calorifico ac sub-
Vinum minꝰ generosum. dulci: austera enim & acerba (quale est nostrum Pi-
ctonicum) quum huic constitutioni, tum maxime
senibus inimica, nisi zaccharo aut melle dulcescant;
Lactis vsus. quod etiam in lacte exhibendo obseruari debet: cu-
ius vsus illis commodus, vbi huiusmodi condimen-
ta adhibentur. Sic enim nulla ex his incidit obstru-
ctio, nec vllus futurus est in renibus calculi metus:
quibus nequando obnoxius esse contingat, quod ex
crasso lentoque humore, ac cibo concoctu difficili e-
uenit, quæ oppilationes expediunt, ac lotium mo-
Vrinam prouocātia. liuntur præscribenda, vt sunt apium hortense, aspa-
ragus, vesicaria, gingidium, cuius naturæ nostrum
chærephyllon, saxifragia, crithmon, vulgo *Crista
marina*, quæ in Galliis copiose prouenit, betonica,
adiāthos, rorismarini flosculi; & si aluus sit astrictior,
Quæ aluum soluunt. mercurialis, fumaria, cnicus, vulgo carthamus cum
ptisana, brassica marina, ex carnium elixarum liqua-
mine, malua, atriplex, blitus, lapathi genera, vrticæ,
lupi salictarii, ac sambuci turiones seu cacumina, ver-
nis præsertim mensibus; aut si quæ alia æstate atque
Mora quomodo edēda. autumno vigent, vt sunt cerasa, pruna, ficus, mora,
primis mensis illata: nam quod Horatius docto qui-
dem ac eleganti carmine mora commendauit, eaq.
postremo peractoque prandio edenda consuluit,
non

non ex artis medicæ, aut ſalubritatis ratione id fecit, ſed ex communi vſu ac vulgata conſuetudine, quum inquit,

—— ille ſalubres Lib. 2.
Æſtates peraget, qui nigris prandia moris Sat. 4.
Finiet, ante grauem quæ legerit arbore ſolem.

Hæc ſiquidem, vt vuæ, perſica, corna, & quæcunque æſtate diu aſſeruari nequeunt, cibos præire debent; nam præpoſtere aſſumta putreſcunt, ac corpori corruptelam inferunt, ventremque flatib. diſtendunt. Brumali quoque tempore multa obuia ſunt, quæ aluum laxam efficiunt, quæque inteſtina proluunt, vt eſt muſtum, caricæ, hoc eſt, ficus aridæ, atque vuæ paſſæ, quæ in fiſcellis reconditæ ex Hiſpaniis in has oras deferuntur, pruna Damaſcena, eaq. vel elixa, aut liquore aliquo macerata, cui pluſculũ zacchari aut mellis admixtum ſit; quibus accedunt quæ exiguam medicamenti vim obtinent Sena, polypodium, mel aereum, vulgo manna, epithymus, caſſia fiſtularis, ac cylindracea, rhabar. atque hebeni, hoc eſt, ligni Indici dilutum, myrobalani, thamar ſeu dactyli Indi, eaque omnia vel ex ſero lactis, vel iure gallinaceo. Et quoniam non ſolum ſenibus, ſed omnib. qui morboſæ alicui affectioni obnoxii ſunt, nihil reſina terebinthina in ſanitate tuenda, profligandiſque morbis ſalubrius, hæc quoque prædictis annumeranda. Siquidem non ſolum aluum citra noxam ſoluit, ſed viſcera omnia, internaſq partes, iecur, ſplenem, renes, pulmonem expurgat, modo perlucida ſit, non adulterina, nempe ex latice pinea vel abiete lecta. Sum enim efficaciſſimam hanc expertus in eliciendo ſuppreſſo lotio, in comminuendis calculis, in ſtranguria, atque vrinæ ſtillicidio, hulceroſo ac fœdo, quem Belgæ vocant, *Den druper*; in podagra ac chiragra, in pudendorum atque obſcœnarum partium affectibus etiam a contage Venerea

Terebinthinæ efficacia.

contractis; in expugnandis internis doloribus, quos idem morbus inuexit, quorum nonnulli ossibus videntur infixi, quod membranæ, nerui, musculi, tendones qui ossibus adhærent, humorum sæuitia contundi ac dilaniari contingat. Quum autem Galenus nucis Ponticæ, vel auellanæ magnitudine, nonnumquam duarum aut trium hanc exhibere soleat, tum ego quo commodius dimanare in venas partesque corporis vniuersas subire possit, in potionis formam conficio ac liquore aliquo stillatitio, aut vino diluto: absque igni enim liquescit, candoremq. eximium agitatione continua asciscit, quod in hunc modum perfici solet: Terebinthinæ Pisticæ, hoc est, probatæ, & cui tuto citra vllam fraudis suspicionem possis fidere, vnciam aut sextantem in mortario pistillo dissoluo, adiecto lutei seu vitelli oui pusillo, deinde admisceo certis vicibus aquæ vesicariæ, vel apii, vel alterius liquoris (vt exigit morbi natura, aut hominis conditio) vncias duas aut tres, hæc tantisper subigo, dum omnia coalescant, mixtura tam suauiter candore lacteo albescit, vt collostro, aut Belgis vocato cremori prorsus reddatur assimilis, nec aliud esse sibi persuadent, quibus huiusmodi potiones ebibendas offero. Soleo quoque eam in orbiculos ac catapotia, quas pilulas vocant, redigere, atque inuolutam pane azymo ex amylo confecto, qui læuore perpolitus Pontificiis canonibus *hostia* vocatur, quod hoc sacra peragantur, deglutienda exhibere; vel denique Cydoniato (carnes Cotoneorum vocant) incrustare, prius terebinthina aqua rosacea, aut feniculi elota, quo resinatum saporem exuat. Cæterum quum nihil sit huic constitutioni quam describendam suscepimus, somno placido salubrius, quod eo membra vndique irrigari contingat, ac tepore perfundi, illi in culcitra mollius subacta largius ac liberalius indulgendum: est enim nocturna quies corporis

Gale. li. 3. Tuē. val. Libro 5. Tuen. valetud.

Terebinthinæ præparatio.

Terebinthina in liquorem redacta, poculenta fit.

Biest. Roem.

Somni vtilitas.

corporis mentisque laxamentum ac refocillatio

Pax animi quam cura fugit, quæ corpora duris
Festa ministeriis mulcet, reparatque labori.

Quod si discusso somno, frictioni insistant inter mollem ac durum mediocri, dici vix queat, quantum commodi ex ea sint percepturi. Siquidem vitale robur excitat ac moderate calefacit: denique efficit vt distributio in corpus fiat facilior, ac nutritio promtior, præsertim si vncta manu vel subuido panno ac villoso perficiatur: quis enim non percipit manus, genas, brachia, collum, aures confricatas rubescere, atque effuso in illas partes sanguine calorem concipere? Et quamquam defricandi vngendique vsus apud nos in dissuetudinem venit, atque exoleuit, eo tamen veteres in constabilienda valetudine, firmandisque viribus crebro vsi sunt. Sic Augustus Cæsar aliquando conspicatus Pollionem comitem annum centesimum prætergressum, sciscitatus est, qua ratione obtinuisset vires tam validas, tam crudam viridemque senectam: qui respondisse dicitur: Intus vino, foris oleo. Neque enim ad luxum atque effœminatas mollesque delicias, vnguentis atque oleo abusi sunt superioris ætatis homines, sed in sanitatis tutelam, & quo morbis minus essent expositi. Vnctiones enim & frictiones certa ratione ac modo adhibitæ (sunt enim Galeno teste complures differentiæ) corpus vel densum præstant, ne aeris ac ventorum impulsu feriatur; vel rarum, ne interna humorum fuligine strangulетur. Sic dura corpus cogit ac condensat. Mollis, laxat ac resoluit: Multa, extenuat atque imminuit: Mediocris, augendi implendique vim obtinet: Aspera, ad extimas partes elicit: Lenis nihil adimit, sed vim in partibus retinet. Ex his frictionum generibus illa quæ in mediocritate consistit, seniculis ac macilentis ex vsu est. Vt enim

Frictionis vsus.

Pollionis scita sententia.

Intus vinũ, foris oleum.

Libro 2. Tuend. valet.

Frictionũ differentia sex.

Simile a rigido cor.

ocreæ duriores ac coria quæ obrigescunt ac situ ob-
ducta sunt, macerata oleo mollescunt; sic senum
atque aridorum corpora, intus vino, foris oleo per-
fusa ac mitigata, seueritatem exuunt. Quod au-
tem olim multiplex fuerit vnctionum vsus, præter
Luc. 7.
Euangelicas conciones, præter Solinum & Plinium,
Lib. 15.
Strabo quoque testatur, qui Indorum mores con-
Vnctionis vsus vetustus.
scribens; *Medicina*, inquit, *plurimum apud eos per cibos
perficitur, non autem per medicamenta; ex medicamentis ma-
xime vnctiones probari & cataplasmata cætera, vt illi sentiūt,
maleficii non esse expertia.* Illis enim morbos propulsa-
re solent, æstum mitigare, lassitudines discutere, ac
defatigatas vires, sopitosque spiritus erigere, quem-
admodum nos odoribus animam fouemus, ac facul-
Artificiale balneum.
tates naturæ collapsas instauramus. Nec minus vti-
litatis huic corpori adfert aquæ dulcis calidum bal-
neum; humectat enim & calefacit; lassitudinem dis-
soluit; duras densasque partes emollit; humorum
redundantiam quæ cuti subest, per halitum dissipat;
flatus resoluit; somnum allicit: quoniam madore
Naturale balneum.
suaui, ac rosido vapore cerebrum imbuit. Naturalia
vero balnea, seu thermæ quæ ab alumine, ferro, cal-
ce, ocra, sulphure, nitro, bitumine, plumbo, ære, cu-
pro vires sortiuntur, non vsque quaque huic naturæ
accommodæ, nisi quis consulto fido expertoque
medico, corporis sui conditionem illi exponat, atq.
explorandam offerat, quo possit dispicere, an tale
Quæ præter Venerem siccis noxia.
quiddam aggredi expediat. Venus autem seu con-
cubitus quum siccis omnibus naturis inimicus, tum
iis qui præter siccitatem frigidi quoque exsistunt, no-
centissimus; nec minus noxia nimia exercitatio, las-
situdo, vigilia, sollicitudo, inedia, mœror animi, ira-
Nocturnæ lucubrationes noxiæ.
cundia, qua raro quidem horum mens exardescit; at
vbi incanduit, quæ non facile sedari queat. Et quo-
niam intempestiua lucubratio studiosos fatigat, ac
corpus macie conficit, illi quoq modus statui debet,

Videre ſiquidem eſt nonnullos qui literis continenter addicti, nullam valetudini, cuius fulturis animus ſubſiſtit, operam impendunt, colore eſſe exſangui, minuſque florido, corpore extenuato, ventriculo inualido ac languenti, attritis deiectiſque viribus: nam quum ſe nocturnis vigiliis macerant, ac ſtudia in multam noctem producunt, ex intentione immodica ſpiritus animales reſoluuntur, atque humiditas natiua exareſcit. Quocirca adhibenda moderatio, ac ne corpus aſſiduo meditandi labore exhauriri contingat, illius incolumitati ſedulo inſiſtendum; nam vt Plutarchus aſſerit, *Omnium bonorum quæ præſtat homini cultura animi nihil excellentius dari poteſt corpori, quam vt omni careat impedimento vel ad virtutis cognitionem, vel ad vſum vitæ neceſſarium.* Siquando enim morbus incidit, aut capitis vertigo oboritur, confeſtim mens corporis adminiculo deſtituta langueſcit; nec ſe alacrem ac vegetam præſtare poteſt in exercendis animi muniis, ſed vna cum collega, omniumque laborum ſocio ac comite afficitur, parique incommodo inuoluitur. Quo recte monuiſſe Platonem accepimus, vt neq. corpus quis exerceat abſq. animo, nec animum ſine corpore; ſed veluti coniugii cuiuſque æquilibrium conſeruet, ac conſenſum vtriuſque, æqualitate maritali conſpirantem. Quum itaque inſitus calor exercitatione motuque corporis augeſcit ac vires concipit, animuſque fit erectior, ac reuiuiſcit; danda cum primis opera, vt ſtudioſi quique, & quotquot valetudine vacillanti ſunt ac dubia, huic aſſueſcant, præſertim illi exercitationis generi, quod nullam adfert laſſitudinem, atque intra mediocritatem conſiſtat; qualis eſt concinna vocis modulatio, ac clara, ſonique intenſioris lectio vel declamatio; dici enim vix queat, quantopere illa ſpiritus excitent, ac fuliginem denſaſque nebulas cordi offuſas diſcutiant. Interim hoc accurate obſeruari

Cura corporis non negligenda.

De Tuẽd. valetud.

Corpus & animus mutuo afficiuntur.

Simile a conſenſu connubiali.

Salubris exercitatio ſtudioſis.

debet, ne quis vuidus, ac vino immodice perfusus, ciboque distentus, incondite vociferetur. Siquidem inæqualis spiritus, ac violentus clamitandi impetus vocalem arteriam exasperat, ac nonnumquam vel inflammationem gutturis, vel ruptis venarum fibris, cruentum sputum inducit. Non desunt autem alia oblectamenta, quibus huiusmodi conditionis homines se reficere possint, remissisq. studiis atque occupationibus, animum relaxare moderatis conuiuiis, atque inter hæc festiuis lepidisque sodalibus qui seueritatem rebus seriis, iocosis leporem adhibere norint, ac sermones, dicendiq. peritiam tempori, ætati, personæ, vitæq. vtilitati accommodare; sic vt ea proferant quæ tam sint vsui auditori, quam oblectamento; in quo pleriq. a decoro deflectunt, nec magnam apud conuiuatores gratiam fauoremque ineunt, quod eos sermones mensis inferant, qui nec tempori deseruiant, nec vtilitate ac venustate auditores afficiant. Quum enim de rebus anxiis ac tortuosis disserant, difficilesq. atque arduas quæstiones agitent, assidentibus graues sunt ac molesti: Sic pleriq, in vehiculis, pristinis, compitis, nauigiis, imo inter spumantes pateras, de rebus diuinis controuersias mouent, ac de religione disceptant, sed vt saturi de frugalitate, quod genus hominum iure optimo perstrinxit olim Persius in re minus seria, quum inquit;

Moderata conuiuia non improbanda.

Relaxatio animi.

De cerũ in sermone conuiuiali.

—— ecce inter pocula quærunt
Romulidæ saturi, quid diæ poemata narret,

Satyr. 1.

Quin potius Horatio sic admonenti acquiescant;

Discite non inter lances, mensasque nitentes,
Quum stupet insanis acies fulgoribus, & quum
Acclinis falsis animus, meliora recusat;
Sed verum impransi semper disquirite; cur hoc?
Dicam si potero: Male verum examinat omnis
Corruptus iudex.

Lib. Ser. 2. Satyr. 2.

Hinc

Hinc enim eſt, quod multi qui verſantur in ſumma rerum diuinarum ignoratione, affectibus impotentius indulgeant, quod ſcopum in quem defigenda mens, non attingant; quod ſcrupulis ſe torqueāt; quod de rebus manifeſtis ambigant, ac dubitationem mente concipiant; quod animus doctrina parum ſyncera imbutus, ac ſuperſtitione cōtaminatus vacillet ac fluctuet, nec in tutum portum, fidamq. ſtationem, ſed in humanarum opinionum atque errorum ſcopulos deferatur. Quoniam itaque mens hominis varie intra ſe tumultuatur, nec in opinionibus, dictis ac factis, omnique vitæ ratione ſatis firmiter conſtantiam tuetur, nulli non perſuaſum cupio, ſi pacatus eſſe velit, vitamque ſuauiter agere exoptet, vt omnes ſuas actiones, conſilia, mentiſque conceptus ac cogitata, quæ vel aggredi vel perficere meditatur, in certa ac diſcriminata tempora partiatur ac diſtribuat, ſuaſque vices cuique functioni aſſignet, nec alterum alteri admiſceat aut inuoluat; quæ etiam Eccleſiaſtæ mens eſt, ac ſententia, qui rerum tempora ex ordine vitæ diuidens, cuilibet eorum quæ geruntur, officium attribuit, ſicut nox quieti deſtinata, excuſſis quæ obrepunt phantaſiis, ſomno tranſigatur, nec patiatur quidquam diurnorum negotiorum menti inhærere. Edendi vero tempus, reficiendi corpus, viribuſque inſtaurandis aſſignatum, ita obſeruet, vt auerſa a rebus aliis cogitatione, excuſſiſque moleſtiis, in patinas oculos habeat defixos, nec ſinat ſe interpellari, aut a ſuauioribus ferculis ac ſalubri victu abduci. Sic in delibandis concionibus, in perficienda precatione, in obſeruandis obeundiſque ſacris, ſingula quæ tale quiddam meditanti officere poſſunt, excludi debent, atque abigi, quo mens ſola in Deum erecta, non alio quam in maieſtatem numinis rapiatur. Hoc quoq. in publicis priuatiſque rebus, in forenſibus ac domeſticis,

Quid a pietate nos abducat.

Ne animus curis diſtrahatur.

Eccl. 3.

Actiones quotidianæ ſuo quæq. tempore atq. ordine procedāt.

in exercenda mercatura ac negotiandi induſtria, obiter ſi tecum quid agas, aut cum aliis contrahas, obſeruari debet; quod hac inſtituendæ vitæ ratione ac ſtabilitate maxima commoditas, ac fructus vberrimus, in peragendo huius æui ſtadio percipiatur.

De Humido corporis habitu.

CAP. X.

QVoniam autem Humidum primigenium natiui caloris fomes exſiſtit, vitamque alit ac conſeruat, vt oleum in elychnio flammam, temperamentum non prorſus pœnitendum conſtituit. Eſt enim quum Medicis, tum Philoſophis humida temperies laudata, nec penitus viſa a naturali diſpoſitione aliena; quamquam enim in initio ac primis annis paulo deterior cenſeri poſſit, ætatis tamen ac caloris acceſſu, præſtantior euadit. Siquidem humiditatis calorem promte concipit, atque illius actionibus obſequitur, vtque argilla vda, ſubigi ſe fingiq. patitur. Quocirca ad nutritionem mirifice confert, atque ad longitudinem, proceritatem, augmentum, plurimum adminiculatur: tametſi enim humiditas cæteris functionibus officiat, atque perficiendis actionibus ſuapte vi nihil adferat adiumenti, ſed prorſus inefficax ſit & inualida, quum nec attrahere idonea ſit, nec continere, nec expellere; calore tamen perfuſa nonnihil efficit, atque in alterandis iis quæ inter ſe coniuncta ſunt, illi qualitati aſſiſtit, atque auxiliatur. Vt enim aqua, quæ non minus frigida, quam humida percipitur, ignis ardore concalefacta cruda elixat, eaque eſculenta efficit: vt denique oleum, ſubditis ſartagini prunis, aut accenſis carbonibus feruet, ac piſces frixos eſui efficit idoneos; ſic inſita corpori humano humiditas calore natiuo imbuta, multa in corpore perficit, vt Luna in terra Solis radiis ac ſplendore illuſtrata. Quemadmodum enim hoc ſidus menſtruo decurſu ſaltus reficit ac nemora

Humidi ſtatus cõditio.

Simile ab argilla.

Simile a feruenti aqua & oleo.

rebuſqu

ebusque terrenis auctus & incrementa confert; æ-
us marinos concitat, sinus, portus, stationes, litto-
a, accessu recessuque reciprocante fluctu nunc im-
let, nunc deserit, vt ostrea, conchylia; sic salutaris
italisque humor membris vndique perfusus corpus
adidum efficit, atque irrigat: eoque fit vt huius
nodi naturæ homines longæui efficiantur, atque æ-
item in multos annos proferant, si accedat mode-
atio, nec humiditas calore destituta plus satis in-
alescat Vt enim affluentior aqua ignem exstin-
uit; ita nimia humiditatis copia calorem natiuum
pprimit. Quod si moderate inter se hæ qualita-
es consistant, nec humor, quam par est, sit redun-
antior; nec calor plus satis remissus, aut languidus
ui humiditati incumbit, omnia naturæ munia ex-
ctissime perficiuntur. Siquidem quum calor hu-
orem obsequentem habeat, cibum attractum o-
time concoquit, atque in roris speciem redu-
um, in intimos abditosque corporis recessus re
ondit, vtque assimiletur membris ac coalescat,
ficit: itaque humiditas caliditatis munere ad nu-
imentum conferendum mirificam vim obtinet,
que vt corpus tum augescat, tum extendatur præ-
dium adfert, in cæteris functionibus imbecillis at-
ue inualida: neque enim vlla attrahendi, conco-
uendi, alterandi, digerendique vi pollet, sed non-
ullam expellendi facultatem obtinet, ob lubricæ
aturæ conditionem. Videre siquidem est illos,
ui obesi sunt ac succulenti, vdoque corporis habitu,
ta fere aluo esse ac profluenti ob retinentem fa-
ultatem parum firmam, & quod meatus laxiores
umoribus transitum patefaciunt. In calidis vero
ccisque corporibus contrarie euenit, vt quibus re-
nendi virtus robusta sit, expultrix vero ob aridita-
m, & quod meatus collapsi sint, languida exsistat;
uo fit vt in deiiciendis excrementis, ac proluendis

Calor humidus Soli, humor Lunæ cõparatur.

Lunæ vis in inferiora.

Simile ab aqua.

Calor humorẽ obsequacẽ habet.

Siccia stricta, humidi laxa aluo.

intestinis in tussi, screatu, vomitu irritos aliquando labores subeant, nihilque promoueant. Humida itaque constitutio siccæ aduersaria, omnia fere cõtraria obtinet, vt pueri & senes. In ætate enim puerili calor innatus sensim augescit, atq affluenti humiditate perfusus, vsq dum adoleuerit ætas ac virile robur cõsequuta est, auctus atq incrementa cõcipit. In senili vero paulatim calor deficit, absumtoq. humore in frigidam siccamq. intemperiem, deniq. in mortẽ homo deuoluitur. Quarum qualitatum conditio cum paulo ante a nobis descripta sit, orationis continuatio ac series exposcit, vt quibus argumentis, quibusq indiciis humida constitutio deprehendi possit atque obseruari, demonstrare aggrediar. Constituit autem hæc temperies, corpus contra quã sicca, molle, non scabrum nec asperum, cute candida atq. albescente, tum glabra, venis articulisq. parum expressis, nec satis conspicuis, capillo plano, denso plerumque ac numeroso, quod in sexu muliebri perspici potest: nam & in puellarum vertice, modo sint progressæ paululum ætatis, coma densior est, ac magis quam adolescentibus, longa; hoc tamen huic corpori nonnumquam vsu venit, quod solo palustri atq. vliginoso, in quo ob immodicam humiditatẽ nulli innascuntur frutices, nulla virescũt gramina, vt nec in arida, terraq. ieiuna ac siticulosa. Siquidẽ vbi humiditas affluentior exsistit, quam par est, rari emergunt crines, quod desit calor, aut is sit impotẽtior, aut minus efficax, quam vt humorẽ qui cuti subest, in capillamentum possit elaborare, ac laxatis meatibus foras producere; qua ratione etiã efficitur vt crines colore albo exsistant, vel spiceo, vel flauo, aut deniq. ruffo qui tamẽ progressu ętatis, & vbi calor sit auctior, modice incipiunt nigrescere, quibus frons subest læta & serena; oculi fere cæsii ac subglauci, qui color ex viridi & albo contemperatur; prominentes ac vegeti o

crysta

Margin notes: *Pueri & senes inter se cõtraria.* — *Humidi corporis signa.* — *Mulier cur viro magis comata.* — *Simile ab agris vel humidis vel siccis.* — *Oculi glauci vnde.*

crystallini humoris puritatē splendidi gratiosa venustate blandi, quæ omnia integritatis, placidi ingenii, sedatæ mentis, animi aperti ac simplicis, minimeque fucati, postremo bonæ indolis (quæ humanitatis specimen nō dubiū nec fallax exhibet) sunt indices atq. argumēta, nihil enim iis subest fellis aut amarulētiæ, vt cholerræ aut atræ bili obnoxiis, quibus maligni humores ad turbulentos affectus sunt incitamento: nam humido temperamento homines minus irritari contingit, nec ira, nec vindictæ cupiditate diuexari. Siquidem quum calor humorem non accendat, minus feruescit animus pauloque mens est quam illis, sedatior. Quod vero ad corporis decus, ad speciem, formamque ac figuram spectat; sunt fere huius notæ homines statura mediocri, ampla magis, quam procera, ventre obeso ac protenso; quod non solum a natura consequuntur, verumetiam a vitæ consuetudine, ab otio, atque exercendi dissuetudine, a victu humectante, ac prolixiore somno, tum plerisque aliis, quibus corporis moles opima fit, atque ingrauescit. Possem equidem reliqua partium humani corporis signa, quæ se in humido habitu proferunt, referre, vt nasum fere simum ac depressum, circa extremum atque ima sui parte, qua in cartilaginem tractabilem desinit, obtusum, inflatas tumidasque buccas, mentum rotundum, tum pleraque alia; sed ea singularem partium, non totius qualitatem ac naturam indicant, sic vt ex vna particula non liceat de toto corpore pronuntiare: verū de quoquo membro proprio sumenda consideratio, tametsi magna ex parte membra naturam suam ac temperamentum ex principe ac præcipuo viscere sortiuntur, nempe corde & hepate. Quod vero ad internas notas attinet, Mens huius naturæ hominibus, quemadmodum & lingua eius interpres, minus agilis & expedita; quod immodicæ humiditati

Humidi corpore non malitiosi.

Humidi ad iracūdiam minus procliues.

Quæ forma ac figura humidis.

Quæque pars suū temperamentum obtinet.

Animi conditio in humido corpore.

Cur viri feminis pruden-tiores. immersa, non facile proferre se aut illucere possit; ingenium nec acre nec eximium; animus humilis ac demissus, qui nihil sublime meditatur, ob imbecillitatem caloris, qui stimulos atque incitamenta ad res præclaras admouet; eoque fit vt viri magis, quam fœminæ sagaces sint, solertes, industrii; nam mulier omnia deterius perficit, nec ea vtitur dexteritate in negotiis peragendis ac contractibus; quo spectat ac referri potest id Sapientis; *Melior est iniqui-*
Eccl. 42. *tas viri, quam mulier benefaciens*, caloris scilicet ratione, atque effectu; quo qui sunt destituti, eumque languidum obtinent, molles plerumque exsistunt, effœminati, inertes, somnolenti, ignaui, eneruati, atque ad excitandas proles minus appositi; quoniam diluta sit genitura, ac plus satis iusto humida; quo fit vt nequeat coalescere cum muliebri semine ac conglobari. Quamquam enim Veneris intemperantia vt plurimum ex lubrico vdoq. corporis habitu proficiscitur, illique hominum generi minus sit noxia, cum tamen calor humorem segnius impellit nec genitales partes spiritu turgido impleat, ad concubitum segnes sunt, aut non magnopere illo afficiuntur, atq. hinc est quod mulieres opimæ atq obesæ æstate magis sint salaces ac pruriant, quam hieme; *Venus æstate viris noxia.* quod calor æstiuus humorem accendat, ac Venerem stimulet, in viris vero exstinguat: nam calore immodico virile robur resoluitur ac flaccescit. Pari ratione *Ruta in fœminis Venerem acuit, in viris exstinguit.* thymus, ruta, ac pleraque impense calida & sicca viris vim concubandi eripiunt, quod humorem genitiuum depopulentur; in fœminis vero acuant irritentque inducta obscœnis abditisque partibus caliditate; quo fit vt vbi genitalia frigescant, atque humor gignitiuus ab insito calore non incitetur, nec *Quæ vis lumbos incitet.* incalescat, ea exhiberi debeant quæ lumbos incitēt, ac concitata tentigine humorem genitalem in excursum exstimulent. Qua autem ratione isti valetudinem

dinem tueri debeant, atque a morbis se præstare immunes, obiter indicabo. Principio quoniam in calidi humidique temperamento sanitas consistit, cōseruari debet ea constitutio humido victu, hoc est, alimento illi familiari ac cognato, cui plusculum caloris inest, quale est vinum subdulce, lac, panis siligineus, oua subliquida, caro vitulina, ac suilla, porcelli, atque adultiores agni, aues aquaticæ & palustres, fabæ, castaneæ, cicer, palmulæ, vuæ passæ, ficus, amygdalæ, nuclei pini, vuæ pensiles ac dulces, quales sunt Apianæ, quæ vulgo *Muscatula* dicuntur, pisces marini, cerebella. Ex oleraceis, lactuca, atriplex, rapa, daucus, pastinaca colore rubenti aut purpureo, quæ *carota* vulgo dicitur, melones, cucumeres; quorum tamen nimius vsus interdicendus, ne corporis humiditas plus satis inualescat. Siquidem ex immodica humidi victus ratione pituitam coaceruari contingit, humoresque frigidos ac glutinosos, qui lethales morbos adferunt; nempe apoplexiam, spasmum ex plenitudine ac phlegmatis redundantia, lethargum, paralysim, epilepsiam, stuporem, qui excussa facultate animali, sentiendi mouendiq. vim eripiunt; sic vt animal derepente, tamquam irati numinis vltione stranguletur, oppresso spiritu ac facultate animali; quocirca intra sanitatis ac temperamenti terminos limitesque conseruari debet huius corporis status, adhibita exercitatione, excussoque otio atque ignauia; inprimis autem expurganda sunt corporis excrementa, atque exonerata aluo ac vesica, diluculo horisque matutinis obire exercitationes expedit, ac concitatiore motu, vel ambulatione insitum calorem excitare. Quod vero ad somni rationem attinet, moderatus huic corpori is esse debet, nec sex horarum spatio productior; præstat enim somno frui parcius, ac vigilia nonnihil macerari, quam illo immodice turgescere ac saginari. Siquidem vidére est

Quē victū exigant humidi.

Victus plus satis humidus noxius.

Moderatus somnus vtilis humidis.

Humidis parce dormiendū.

illos qui somno ac ventri liberalius, quam par est, indulgent, tam obesos effici ac corpulentos, vt mentū pectori committatur, ac vt ait Persius,

Pinguis aqualiculus propenso sesquipede exstet.

Quo fit vt nonnumquam inopinatis subitisque morbis opprimantur: nam quum venæ his & arteriæ exiles sint, & angustæ, tū sanguine & spiritu vacuæ, cito ipsis vel paruam ob causam calor natiuus suffocatur; quod Hippocrates designat, quum inquit; *Qui*
2. A *natura admodum crassi sunt, nec citius intereunt, quam qui*
44. *graciles*; quod isti laxiores obtineant meatus, ac san-
ipe- guinis conceptacula ampla, sic vt non facile ab exter-
ex- nis internisque causis offendantur; qui tametsi ex delicatiore victu, vitaq. otiosa, ac somno immodico ad corporis plenitudinem nonnumquam deueniāt, minus tamen periclitantur oborta ægrotatione aliqua, quam quibus ab ineunte ætate is habitus obti-
vid9 git: licet enim pinguedo, caro, adeps, iis adnascatur,
us qui primis annis gracili, tenuique corporis contextu
do exstiterunt; venæ tamen & arteriæ, tum meatus re-
us. liqui ampli persistunt ac patentes, quod perspici potest, si quando inclinata valetudo venæ sectionem exposcit: nō enim in ascititio habitu, quamlibet obesus sit effectus, venæ delitescunt, vt in iis quibus crassitudo naturalis est, sed se proferunt ac commode secandas exhibent. Quamquam itaque humidus corporis status, vbi illum calor foueat, laudabilis sit, quod vitam diuturnam ac longæuam efficiat, quod senectutem remoretur, ac corpus exsiccari prohibeat; si quando tamen ad summum progressus est, atque in extremo constiterit, periculosius. Quum enim oppletis venis corpus nutriri desinat, naturæque facultates quæ alimenta distribuunt, cessent atque ab opere desistant, nec habitus vlterius progreditur, necesse est, vt velut ruina quadam prolabatur in deterius, sic vt vel repentina mors immineat,

vel

l vaſorum venarumque ruptura incidat. Quocir- mature ſoluere hunc habitum expedit,atque eua- atione moderata, inedia, vigilia anticipare peri- ulum;adhibita præſcriptaque ea victus ratione,qua rpus ad ſecuriorem, minuſque ancipitem ac peri- loſam conſtitutionem poſſet reduci. Statui enim bet corpus ea ratione debere eſſe humidum, non excrementi atque humorum redundantiam, ſed artium omnium ac totius humiditate temperata, qua calor natiuus tamquam fomite vti- tur, ac vitam maxime lon- gam efficit.

Habitus periculoſus.

Humor caloris fomes.

Libri primi De habitu corporis finis.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI, DE HABITV ET CONSTITVtione humani corporis,

LIBER SECVNDVS:

In quo quisque graphice, atque ad viuum expressam naturæ suæ conditionem atq. imaginem, tamquam in speculo, poterit intueri.

SENATVI AMPLISSIMO AC SPEstatißimis Coss. Immanno Nicolaidæ recondita eruditionis ac singularis ingenii, exactiq; iudicii viro, Adriano a Lissa Liuini F. viro sagaci atq; industrio, cæterisq; ciuibus ac populo Ziriʒæo Magistratui addictißimo.

L. LEMNIVS MEDICVS S. P. D.

VONIAM a me alias viri amplißimi scri ptis ac literarum monumentis illustratum est ciuitatis huius decus & ornamentum, adeo v exteris quoq; innotescat, quo Magistratus uta tur consilio, qua dexteritate ac successu, in con stituendo Reip statu; in constabiliendis sacratißimis legibus, i spectandis fouendisque ciuium ac popularium commodis, in c mendandis vitiosis erroribus, qui olim irrepserunt vel conni uentibus, vel parum oculatis legum conditoribus, superuacu mihi visum est hac in re plus operæ ac laboris impendere, a ambitiose multa congerere, magnoq; atq; operoso verborum a para

paratus honores ac dignitates vestras amplificare, quum nihil aliud mediter, quam vt secundum lucubrationum nostrarum partum vestro ordini atq; amplitudini dedicarem. Neq; enim eius est conditionis vel animi vester LEMNIVS, vt ex vna fidelia, iuxta prouerbium, duos parietes dealbare velit: quod nonnullos factitare video, qui singulos libros singulis Patronis consecrant dedicantq; vel emolumenti spe, vel insidiosa quadā ciuilitate & aucupio, vt qui eblandita oratione, ac sermonis cū lenocinio, tum illecebra captent aliquid ac venentur. Quod quam sit alienum a nostris moribus atque ingenio, superiorib. annis editi a me libri abunde testari poterunt. Hoc enim vnice specto, idq; sedulo eniti nō desino, vt viros primarios obsequio poßim demereri, meisque ciuibus, quorum potißima pars literis exsistit, ac doctrina studiis affatim exculta, huiusmodi munere gratificari. Siquidem quum septem continuatis lustris rem Medicam apud vos exercui, nostramq; operam infimis aeque ac summis praestare studui; hoc in tanto annorum decursu potißime fuit in votis, vt ars nostra, cui ex professo sum addictus, omnib. esset exposita, ac me pro virili parte exhiberem iis quibus cum versari soleo, cum fidum Medicum, tum syncerum minimeq; fucatū amicum. Ita enim edoctos decet esse nos, eaque persuasione imbutos, vt nullae nō humanitatis officia prompte & alacriter, nulloq; habito delectu in singulos exerceamus. Quae res effecit, vt propensa in meos ciues voluntate, ac iuuandi studio, non dimidiata operis nostri pars, aut semißis, sed totum opus ex asse (vt Iurisconsulti loquūtur, quum herciscundae partiendaq; haereditati insistunt) cederet atq; asscriberetur. Quamobrem viri integerrimi gratum acceptumq; esse cupio hoc munus quod vobis offero, vestriq; nominis fauore ac patrocinio plausibile effici, omnibusq; studiosis commendari. Quod ipsum euenturum nō vana spe, sed certa prope atque explorata ominor, quum operi rudi ac primum incoato multi inhiarent, atq; auidißime eius gustu explere sese cuperent. Valete, Calendis Ianuariis, anno redemti orbis, 1561.

Vna fidelia duos parietes dealbare.

Ex Christi ac Pauli documento. Ad Roman 5.

LIBER SECVNDVS LEVINI LEMNII MEDICI.

De composita humani corporis habitudine ac temperamento.

CAP. I.

Composita temperamenta ac iugata in quibus geminatæ qualitates inter se implicatæ ac connexæ peculiarem corporis statum constituunt, quatuor, vti & simplices, differentias complectuntur, Calidam & humidam; Calidam & siccam; Frigidam & humidam; Frigidam & siccam; quibus totidem humores subsunt atque inseruiunt, per corpus vndique diffusi, Sanguis, Pituita, Flaua bilis, & Atra seu Melancholia; quæ alimentis vel augescunt vel comminuuntur, ac pro nutrimenti natura alias qualitates concipiunt, atque alii in alios promte transeunt ac commutantur. Et quamquam humores isti, quorum vis corpus varie ac multifariam afficit, mentique etiam plerumque tetro atque insuaui halitu infesta est, vt vitiosum vinum cerebro elementa censeri nequeant, nec temperamentum constituere, elementari tamen qualitate ac virtute imbuta sunt; vtque tota moles subsistat ac conseruetur, non leue adiumentum adferunt. Vt enim ignem folleue... mite nutriri, atque accensas tædas, faces, funalia, lucernas, aliaque ignita affuso oleo, aut resinata pinguiq. materia ali videmus; sic elementares qualitates omnisq. naturæ vis & facultas ex vitali progenitorum semine in nos deriuata, nutrimentis indigēt; nisi enim alimenta corpus fulciant, atq. humoribus, quibus

Humores alimentis augescūt vel diminuuntur.

Humorū fuligo mēti infesta est, vt vini vapor.

Simile a reb. ignitis.

quibus singula membra irrigantur, vires ac fomenta ministrēt, cōcidat necesse est, ac dissoluatur humani corporis compago & concretio; omnisq naturæ vigor effluat, atq. in suum quodq. simile ex quo conflatum est, aut cuius naturam in se continet, euanescat, seu ignis, aeris, terræ, aquæ sit particeps, aut vlli horū cognatum ac familiare. Omnia vero a se mutuo dependent, atq. alterum alterius subsidio fultum, stabilitatē consequitur. Nec est vlla pars in corpore humano tam minuta, tam vilis & abiecta, quin ad decorem ac conseruationem totius spectet, suoq. munere atq. officio non perfungatur; quod non solum de membrorum ac singularum partium vsu atq. vtilitate accipi velim, sed de humoribus qui corporis temperamentum alimentorum præsidio fulciunt, omnibusque membri coloris natiui facultate ac viribus auctus & incrementa conferunt. Quocirca Hippocrates & Galenus non absurde quatuor humores naturales, quum nihil iis vitii subest, nec sunt deprauati, animantium sanguine præditorum elementa statuunt; ex his enim secundaria procreationis nostræ origo producitur. Siquidem materiam elaborandi fœtus conferunt vberem quidem & copiosam, si corpus optimis cibis saginetur, ac subinde vino incalescat: absq. illo enim languescit Venus, quod indicasse visus est Terentianus adolescens Chremes, qui sobrius odisse cœperat scortum; at vuidus affici eo cœpit, nec prorsus a contactu abhorrere, quo prouerbiali sententia profitetur,

Concentus & harmonia in corpore.

De natura humana.

2. De semine.

Humores aliquo modo elementa hominis.

Verbum hercle hoc verum est,
Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Eunucho Acto. 4. scen. 5.

Nam testes partesq. genitales ex præcipuis membris humores inquisite elaboratos, in conficiendi seminis vsum alliciunt, quod efficaci atq. affluenti vndique spiritu perfusum, caloris, omniumq. facultatū est opifex, ac præcipua propagandæ sobolis parens

Seminis efficacia. effectorque exsistit. In eo enim consistit diuinitus infusa conformandi figurandique fœtus vis admirabilis, sic vt speciosum producat opificium, ac spectabile, omnibus suis numeris absolutum, modo ex salubri corpore profluat: monstrosum vero ac deforme, si ex morbido ac purulento dimanat ac deriuatur. *Ex sanis sana produci.* Quocirca vt orationis series lectorem magis afficiat, ipsumque argumentum sit plausibilius, ac magis populare, dominantium in corpore humorum naturam & conditionem depingam, vt quibus similes qualitates incumbunt: nam Sanguis calidi & humidi, Flaua bilis calidi & sicci; Pituita frigidi & humidi; Melancholia frigidi & sicci est particeps. *Humores qualitatum quatuor participes.* Itaq. temperamentum calidum & humidum sanguineo homini accommodari non absurde potest; Calidum & siccum bilioso, obseruata de reliquis eadem ratione ac modo; sic tamen vt hominis temperiem non ex aliis, quã ex elementaribus qualitatibus fateamur conflari: ab illis enim appellationem sortiuntur, non ab humoribus. Primum itaque elementa statuuntur, Ignis, Aer, Terra, Aqua, rerum conditarum primaria initia; proxime qualitates, hoc est, calidi, frigidi, humidi, sicci mixtura, a qua temperamentorum differentiæ emergunt: postremo humores quatuor, quorum vim ac naturam semen in se complectitur, cui præter qualitates quæ instrumenti non opificis vicę exsistunt, formandarum partium, secundum DEVM, ac diuiniorem superne originem, causa tribuitur. *Elemẽta, qualitates, humores quatuor.* Sunt autem liquores hi salubres, ad conseruationem tutelamque vitæ ac sanitatis cum primis necessarii atque vtiles: nam ex iis solidæ animalium partes constant, ac nutriuntur; quo fit vt numquam homini, dum superest ac spirat, deesse possint absq. summo valetudinis detrimento ac iactura. Qui tamen pro temporis circumacti ratione, annique circuitu ac decursu, pro ambientis aeris, quali-

qualitate,ac loci conditione,pro ætatū natura,modo augeſcunt,modo diminuuntur. Siquidem ſanguis ſuccorum optimus ac calore humoreque præditus vere viget,florenti ætati quæ fere ſanguineo rubentique calore perfuſa eſt,peculiaris ac propria, tametſi aliis etiam naturis non deſit. Phlegma ſeu pituita, aquæ affinis, frigidę humentiſque naturæ, hieme incrementum concipit, ſuique generis morbos parit. Cholera ſeu flaua bilis, calida & ſicca qualitate imbuta, igni proxime accedit, atque æſtiuis menſibus inualeſcit; quę tametſi aſpectu tactuque humida appareat, vt vinum Creticum, quod Maluaticum vulgo vocant, colore fuluo, poteſtate tamen & effectu calida eſt vrentiſque naturæ. Melancholia terræ non diſſimilis, frigida & ſicca, autumno augeſcit ac vires concipit; eſt autem ſiccior denſiorque pars ſanguinis, ac fæculenta eluuies. Hæ omnes humorum differentiæ ſecta vena (neque enim ſyncerus ſanguis ex hac promanat) omnibus conſpici poteſt. Primum enim antequam refrixerit, aereum ſpumantemque ſpiritum qui confeſtim euaneſcit, oculis exhibet; deinde defæcatum ac ruboris exuberantiſſimi liquorem qui purus putuſque ſanguis eſt,cui flaua bilis innatat; ac nunc glutinoſa lentaque pituita, nunc liquida pro hominis conditione ac natura; poſtremo ſi maſſam inuertas, atro colore Melancholia. Ita humor quiſque in corpore redundans, ſuo ſe colore prodit, ſic vt aliquando qui ex venis promanat ſanguis, in bilem vel pituitam liqueſcat,ac diſſoluatur, aut in melancholicum humorem denſeſcat, nullumque aut perexiguum ſanguinis colorem exhibeat. Quod ſi cui deguſtare humores libeat,vt colorem illorum oculis, ita lingua ac palato ſaporem diiudicare poterit. Eſt enim dulcis ſanguis, ac tantum non lactis ſapore, quod illi affine ac cognatum: Amara flaua bilis ex fellis natura: Inſipida, atque vt

Sāguinis natura.

Pituitæ conditio.

Choleræ vis.

Melancholiæ qualitas.

Sanguinis cæteri humores immixti.

Incisa vena omnes humores conſpici.

Humoribus color & ſapor inest.

Saliua & sudor ex humorib. vires cõcipiunt.

aqua, omnis qualitatis expers pituita, modo ne computruit, aut aliis humoribus permiscetur; tunc enim vel salsa efficitur, vel acescit: Acerba atque acida, melancholia. has omnes saporum qualitates nemo non aliquando percipit, vbi incitato vomitu aliquis horum eiicitur: quin & in sudore ac saliua sapores hi manifesto deprehendi solent; concipiunt enim ex his humoribus vires & facultates, illorumque qualitatibus sunt imbutæ.

De Calido & humido corporis statu ac temperamento, obiter de sanguinei hominis conditione ac natura.

CAP. II.

POST descriptas simplices temperies, quæ ex vna tantum præ cæteris eminente qualitate appellationem consequuntur, propositi susceptique operis ratio exposcit vt compositas quoque tractare aggrediar. Siquidem in ipso statim argumenti ingressu, primoque aditu, atq. orationis vestibulo absolutum omnibusque numeris consummatum corporis habitum commonstrare, ac perficere institui; omniaque amoliri ac propulsare incommoda quæ valetudinem conuellere atq. ab optimo statu dimouere possint, aut vlla ex parte sanitati officere. Itaque calidum & humidum temperamentum huic ordini ac loco inserere visum est, quod optimo sit affine ac proxime assistat. nullus est enim corporis status, si summũ ac præcipuum demas, hoc commodatior, magisque laudatus, aut qui vitam longius proferat, ac senectutem magis remoretur, modo intra temperamenti, hoc est, calidi & humidi limites consistat. Quocirca cum hic habitus inter compositos præcipuus censeatur, accuratius de illo differendum, eoq magis quod pleriq. medicorum quatuor tantum discrimina statuant; quibus non prorsus futili ratione persuasum est, fieri non posse, quod Galenus etiam testatur, vt tem-

Tuen. va le. lib. 6.

v temperies vlla, vel intemperies diu sola ac simplex subsi-stat. Quandoquidem necessario sibi asciscat alteram nam & calidum, dum humiditatem absumit ac depopulatur, siccitatem parit; frigidum dum nihil consumit humoris incremento quodammodo confert. Simili modo sicca qualitas per eas ætates quibus augescit animal, calidius ipsum efficit; vbi vero decrescit ac deficit, vergitque ad interitum, refrigerat ac siccat quidem solidas corporis partes; ac capacitates ac humorum conceptacula excrementis implet, quod in senibus liquido apparet, qui pituita redundant, ac sputo muccoque os ac nares habent oppletas. Quod recentiores ac nostræ ætatis medici etiamnum obseruantes, reiectis simplicibus, quas tamen obsolescere atque obliterari non expedit, quatuor duntaxat nempe compositas temperaturas statuunt; quibus non a qualitatibus, sed parum apposite ab humoribus illis famigeratis, ac nulli non cognitis appellationem assignant, nempe Sanguineam, Cholericam, Phlegmaticam, Melancholicam, ad quarum amussim quatuor hasce temperamenti differentias exigunt; quod vt populariter faciunt ac doctrina plausibili, ita non ex eorum arbitrio ac censura, qui in vrgendis dogmatibus rigidi sunt. Interim vt controuersæ opinionis medicos, atque in studia partesque distractos conciliem, quod vtinam in componendis religionis dissidiis obtineri possit, næ tam multi periclitentur: patietur vtraque pars Calidę & humidæ temperaturæ (temperatissima semper excepta, in quam tamquam in scopum defigenda mentis acies, vt suam quisque naturam ad hanc exploret) principem locum assignari; quæ vbi in suo vigore persistit, ac qualitates suas tuetur, sanguineum hominem producit. Sic paruo discrimine, quodque neutri parti fraudi futurum sit, Calidam & humidam temperiem appellaueris,

De tēp. 2. Tēperamēta mutationi obnoxia.

Senes sicci natura, conditione humidi.

Periculosa opinionum dissensio.

aut ſanguineum hominem, qui humoris ſalutaris beneficio illas qualitates in ſe ipſe complectitur; quamquam ſanguis ipſe, vt omnia ſuis finibus ſint limitata, non pariat nec producat caliditatē & humiditatem, ſed calor & humor ſanguinem. Eſt autem ſanguis ſuccorū optimus, homini familiare ac cumprimis domeſticum alimentum, vitæque pabulum: ſiquidem per arteriarū venarumq. riuos ac decurſus ſpiritus vitalis impulſu, qui natiui caloris fomes eſt & vehiculum, vndique diffuſus, corpus alit ac vegetat. Et quoniam ſyncerus hic & defæcatus, aſpectuq. amabilis liquor quodque animal conſeruet, in eoque conſiſtat vita ac ſpirabilis omnis naturæ vigor, ob id Hebræorum legislator Moſes ex Dei præſcripto *ſanguinis vſum interdixit*, quod ſua cuiuſque animalium anima in ſanguine demerſa ſit, ac vita ſanguine ſubſiſtat, illoq. foueatur, vt ellychnii flamma affuſo oleo; argumento quod immodico ſanguinis profluuio homo vndique frigeſcat, totuſque exſanguis, ac tantum non exanimatus animi deliquio periclitetur: noui enim complures exhauſto vna cū ſanguine vitali ſpiritu, in ſummum vitæ diſcrimen adductos. Quocirca hic vitæ theſaurus ſolicite conſeruandus eſt, quod nullus ſit humor illo præſtantior aut magis ſalutaris. Cæterum vt arteriæ, quæ ſpiritu vitali affluentius, quam ſanguine turgeſcunt, a corde: ita venæ quæ plus ſanguinis continent, quā aerei ſpiritus, ab hepate oriuntur, ac longe lateque exporrectos ramos ac propagines in vltimos membrorum receſſus diffundunt. Eſt autem Hepar craſſi turbulentique ſanguinis officina, atque architector, licet prima origo cordi aſſcribatur; cuius vi ac facultate ſanguis elaboratut, vitalique ſpiritu imbutus, calorem natiuum ad ſingulas partes deuehit. Viget autem ſanguis ac vitalis ſpiritus vberrime in florida virentique ætate, tametſi nulli ætati deſit,

Sanguinis vtilitas.

Leui. 17.

Quur ſāguine abſtinēdum præcepe-rit Moſes.

Sanguis nō temere detrahendus.

Vnde venæ & arteriæ oriantur.

Hepar ſāguinis officina.

Cor fons ſanguinis.

licet in effœto corpore frigeſcat, nec tam calido atque efficaci ſpiritu perfuſus ſit, quod vt ex actuoſis geſtibus, ac crebra corporis eiuſque partium agitatione, tum maxime ex colore obſeruari poteſt, qui in adoleſcente ac iuuenili corpore, vbi optime conſtitutum eſt, rubicundus eſt & floridus: In prouectioribus, aut iis qui ab hoc temperamento ſunt remotiores, minus ſpecioſus, vt quibus omnis decor ac venuſtas defluxit, aut ex prauis humoribus, occultaque labe aliqua, longe quam illis, deterior ſe proferat. Sic plerique ex ſplenis, vteri, hepatis, ventriculi, pulmonis vitioſa affectione colore conſpiciuntur vel pallido, flauo, luteo, giluo, muſtelino, vel alia quauis coloris ſpecie deformati: *Nulla eſt autem*, Galeno teſte, *ſucci animalis conſideratio certior, quam qua ex colore atq; externo corporis habitu ſumitur.* Si enim corpus plus ſolito albeſcit, pituitoſum abundare ſuccum indicat, ſi vero pallidum aut flauum ſit effectũ, reſtagnante bili, bilioſum ſubeſſe humorem declarat: rubicundum autem ſanguinem efflorescere: quod ſi ad nigrum vergat, nigram ſupereſſe bilem, atque aduſtam choleram oſtendit, maxime vbi nihil forinſecus inciderit, vt ex æſtu, labore, laſſitudine aſſolet, aut nullus ſubſit animi affectus, vel iræ, lętitię, mœroris, anxietatis, ſolicitudinis: iſtis enim humores in cutem modo irrunt, nonnumquam deliteſcunt, ac ſe recondunt. quo fit vt non ex ægrotatione aut vllo vitio, ſed humorum motu atque agitatione iracundi caleſcant, palleſcant vero pauidi ac mente perculſi: videre præterea eſt nonnullos ceu plumbi colorem, oculis ſpectantium exhibere; alios ex albo liuidoque confuſum, aliquando liuorem ſolum ſine albo conſiſtere: nonnumquam varios colores ſe oſtentare, quæ omnia crudos dominari ſuccos declarant, vel ex vitrea, vel alterius generis pituita, aut plurimos in corpore coaceruatos putridos hu-

Color humores indicat.

Tuen. valet. lib 4.

Affectꝰ colorem immutant.

Verſicolor ſpecies quid deſignet.

mores, qui ſuis ſe indiciis in externa ſpecie produnt. Qui itaque calida & humida conſtitutione exſiſtunt, ac quibus ſanguinis copia ſuppetit, purpureo ac velut roſeo colore ſuffuſi ſunt, cute tangēti calida ac molli: ſtatura decenti ac magnitudinis moderatæ, corpore carnoſo, modice hirſuto, capillo ſubnigro, barba rufa vel rutila, cæſarie comaq. decora, quali corporis habitu ac ſpecie Dauidem fuiſſe Scriptura teſtatur, *qui quum reiecto Saule imperio deſtinatus, a Samuele in regem conſecratus eſt*, rubenti decoraq. facie deſcribitur, atque aſpectu eleganti, vultuque amabili ac gratioſo. Quale oris decus ac ſpeciem ſuperiore anno Zirizææ nobis exhibuit inuictiſſimus Hiſpaniarū Rex & Belgarum princeps Philippus, non ſine maximo mitiſſimi ingenii ac ſedatæ mentis argumento. Accedunt vero huic conſtitutioni complures notæ atque indicia, quibus tamen non tuto poſſis fidere, vt quæ ætate & annorum decurſu, omniq. fere momento immutari ſoleant; ſic tamen vt certa ſemper & indubitata optimi quondam ſtatus argumenta appareant, atque immutatæ vel collapſæ conſtitutionis veſtigia quædam conſpiciantur. Quemadmodum enim magnificæ ædes vbi conuulſæ ac labefactatæ corruerunt, ruinæ demonſtrant quanta fuerit ædificii moles, quam operoſa ſtructura, qualis architecti atque artificis induſtria: ita in laudabili corporis ſtatu atque humanæ naturæ opificio, quod delapſum eſt, & inclinatum, aliquæ eminent reliquiæ, nonnullæ laudati temperamenti notæ atq. indicia, Quamquam ex grauiſſimis morbis, vel ingruente calamitate aliqua externa eam cladem nonnumquam humana natura accipit, vt omnis corporis vigor, omnis formæ decor ac venuſtas conteratur, non ſecus quam ſpectabile ædificium tempeſtate valida conuulſum ac diſſipatum, vel incendio funditus deflagratum. Sic metus, conſternatio, repentinus terror,

1. Re. 16.

Philippi Hiſp. regis decꝰ, atq; oris ſpecies.

Simile a collapſis ædibus.

Corpus mutatiōi obnoxiū. A cōflagratis ædibus ſimile.

ur, atque inprouisa subitaque periculorum ac mortis intentatæ formido, ita vires & formam depopulantur, vt nonnulli sui prorsus dissimiles appareant. Cuius rei exemplum memorabile nostra memoria vidit iuuenis quidam generosus ac nobilis; *qui quum in aula Caroli Cæsaris versaretur, indecore parumq; reuerenter atque inhoneste se gessit; siquidem virginis cuiusdam quã ... ebat, pudicitiam expugnauit, quod in cœtu concessuq; he... earum virginum capitale censeri solet, ac morte piandum, etsi nulla vis illata sit, ac puella tacito quodam censensu, ... magnopere repugnare obluctariq; videretur: itaq; in carcerem coniectus est, postridie plectendus capite: nam id rigide seruare solent, ne quis impune tale quiddã adtentare, ac de... aulicum stupro fœdaq; libidine contaminare audeat. Quũ autem ea nocte tædio ac mœrore conficitur, ex angore mentis ...ceptaq; mortis formidine ita immutatus est, vt sequenti die ...um pro tribunali consisteret, a nemine eorum quibus cum familiariter vixerat, ne a Cæsare quidem agnosci potuit: adeo ... mortis horror vitæq; desperatio paucarum horarum spatio ...rem vigoremq; corporis ademerat, vt omnis species formæq; ...or ac venustas defluxisse appareret, sic vt supra quam credi ...let, squallida sit effecta facies, color ex florido luridus & ca...erosus, aspectus horridus, indecora canicies, barba situ & ...lore fœdaq; illuuie deformata. Cæsar quum in illum defigit ...los, suppostititium esse suspicatus, ac fucum sibi factum, ex...rari iussit, an ipsus is esset, & an emẽtita aut adulterina ca...ies, barbaque medicato aliquo liquamine oblita foret ac de...ata: quũ autem nihil tale subesse animaduerteret, aspectu ...i attonitus atq; obstupefactus ex vindicta in commiseratio... animum deflexit, itaque satis pœnarum dedisse ratus, cul... illi remisit, ac violatæ ereptæque pudicitiæ crimẽ condona...* Causam autem tam prodigiosæ subitæque mutationis quum nuper a me sciscitaretur in accubatione ...alari illustriss. vir D Nicolaus Micholdius ab Indeueda, apud summos principes, omnesq. proceres gratiosus, illam in supplicii imminentis intentissimam

Rei gestæ narratio.

Memorabile exẽplũ de subita canicie.

Vnde subita canicies.

D. Nicolaus Micholdius ab Indeuelde.

cogitationem quæ intimis sensibus penitus inhære-
ret ferendam pronuntiaui: ea siquidem animi af-
fectio tam fuit illi grauis & acerba, vt propemodum
exstincto sopitoque vitali calore ac spiritu, singulæ
corporis partes amisso florido ac spectabili colore,
in despicatum habitum deuenirent, adeo vt capillo-
rum radices quæ fumido vapore qui cuti subest, a-
luntur ac frondescunt, vt gramina terræ succo, con-
cepta frigida siccaque qualitate, arescerent ac nati-
uum colorem exsuerent. Vt enim arborum folia ac
vitis pampini qui vuam a cœli iniuria defendunt, æ-
stu, grandine, pluuia, Aquilonio ac Boreali flatu, qui
æstiuis aliquando mensibus ingruit, ex viridanti in
luteum flauumque colorem elanguescunt ac demu-
tantur: sic genuinus corporis vigor, sic color, sic ex-
terna species deflorescit, ac crines qui non exsistunt
corporis partes, sed appendices, sublata oppressaq. vi
qua aluntur intempestiuam caniciem contrahunt,
quod fere omnibus obuenire videmus qui in labore
militari, in periculis maritimis versantur, aut cum
morbis conflictari solent, in quibus est mortis quod-
dam instar: nihil enim aliud meditantur, nihil ani-
mo magis concipiunt, vbi stat in procinctu acies, ac
res agenda cominus, quam exstinctum iri se, nec fa-
cile posse eluctari: nisi forte animus longa assuetu-
dine ad pericula occalluit, ac sit obfirmatus; quod
fere perspicimus in veteranis militibus, atque iis qui
tempestatibus ac maris sæuitiæ sunt assueti. Tantæ
est autem efficaciæ profunda ac cõtinuata imagina-
tio, quod alias multis argumentis a me commõstra-
tum est, vt mulier infanti notas quasdam ac conspe-
ctarum rerum vestigia imprimat, quod etiam viris
vsu venire ex ardenti fixaque cogitatione palam est.
Sic erecti in crucem Christi contemplatio Francisci
manibus pedibusq lituras ac stigmata impressit, si e-
ius instituti affectatoribus qui illi sunt addicti, ha-
benda

Ratio cur homines subito coloris speciem exsuant.

Simile ab arescẽtibus foliis.

Nautæ & milites cur cito canescant.

Imaginationis quã ta vis.

benda fides: nam picturæ ac statuæ eius nomine expressæ talem in æde sacra exporrectis manibus exhibere solent. Quanta vero Seruatorem oppresserit angustia, quis animum confecerit mœror, quæ trepidatio, vel id cuique documento esse potest, quod mens in præsens periculum defixa, ac velut intuita instantem imminentemque mortem, sanguinolentum sudorem expresserit adeo effuse promanantē, vt in terram defluxerit, ac solum in quod inclinatus erat, pronusque decubuit, sanguineo madore cruentaret. Est autem horror mortis, si quando hominem corripit, aut eius imaginatio mente concipitur, ipsa morte atrocior: multis enim cum illa vitæ finem imponit, sensus obstupescunt, nec vllum dolorem percipiunt, quod iis accedit qui apoplexia, vel lethargo opprimuntur, vel deliquio animique defectu velut conniuentes somno consopiuntur atq. obdormiscunt, nullo spectantium oculis exhibito doloris sensu. Sic in adeundis terra mariq. periculis, quæ mortis imaginem oculis ac menti obiiciunt, nemo non contremiscit ac trepidat, metuq. exalbescit, refugiente ad intimas partes sanguine: quum enim omnes corporis partes vitali succo destitutæ sint, nulla satis probe suo officio fungitur, sed titubāt vacillantque pedes, caligant oculi, labascit vigor, mens hebescit, animus deiectus est, genæ pendulæ sunt ac flaccescunt, lingua hæsitat, dentes crepitant;

Pauor Christi. *Luc. 22.* *Metus mortis ipsa morte acerbior.* *Quibus mors placida.* *Vnde tremor in periculis.* *Lib. 3. Æneid.*

Arrectæq; horrore comæ, vox faucibus hæret.

Adeo nullus est quamlibet constantis robustique animi, cui non repentinus aliquis casus sit formidabilis, ac mentem concutiat, sic tamen vt confestim discusso metu, ac concepta diuinitus fiducia intrepidus interritusq. subsistat, ac si res poscat, quæque inruunt aduersa, declinari nequeant, alacri atque infracto animo se illis opponat. Nulli itaque naturæ spirabili mors non horribilis ac formidulosa, quod

Sapiens metu concutitur.

Mentis stupor, doloris sensum priuat. interitum adferat, nisi quibus mens obstupescit, ac sensus minus vigent, vt sunt decrepiti, infantes, stolidi, amentes, deliri, quib. non subit vllius rei formidandæ cogitatio, nec vt cæteri quibus cerebrum est firmum, nec vitiata animalis facultas, dolorem percipiunt: præsertim qui lethargo, apoplexia opprimũtur, vel qui deliquio defectuque animi velut conniuentes somno sensim consopiuntur, nulloq. doloris sensu placide obdormiscunt. Huc autem spectat longius, quam par est, producta narrationis series, vt quamlibet multa speciose se proferant in corpore humano, variaque eluceant animi ornamenta, innumeris tamen casibus vita humana exposita nusquã non aliquam cladem accipit, ac laceratur omniq. ex parte ea ingruunt, quibus vigor labefactari solet ac labascere. Quod si nihil incommodi alicunde irruat, in multos annos subsistere potest, & obdurare inculpata temperies frugalitate vitæ, atque omniũ cupiditatum temperantia stipata, sic vt etiam in senilem deuexamq. ætatem optimi habitus vestigia se proferant, quod in quibusdam obseruari potest qui cruda viridiq. senecta exsistunt, atque animo iuuenili, ac corpore, quam adolescentes, minus effœto. Cæterum quum ætas adulta, quæ in calidi humidiq. temperamento consistit, omni fere ex parte, præter exactum illud, moderata atque æquabilis est, suasq.
Quis somnus sanguineis. actiones inculpate exerceat; tum etiam quod ad somni rationem attinet, nihil magnopere culpari potest: est enim is placidus, ac minime turbulentus, cui nulla subest intemperies, aut inquies nocturna. Siquidem suauis halitus madido rore cerebrum irrigat, reficitq. sic vt animo nihil absurdi obuersetur, sed diurnæ tantum actiones, ac quotidiana vitæ munia, quorum occupatione dies nobis transigitur: hæc enim antelucano, primoque exacto somno qui fere profundior altiorq. esse solet, quam vt quis somnio-

rum

rum possit reminisci, menti se ingruunt: quod si alia quædam sit animi ac spiritus agitatio, aut quid occurrat inter somniandum a negotiis quibus interdiu implicamur, alienum, aut inconsuetum: vitiosos humores redundare in corpore declarat, ex quibus spiritus turbidi in arcem mentis delati confusas imaginationes ac visa quædam vana ac futilia offerunt, ex quibus euentus aliquos ariolari, ac temerarias interpretationes comminisci ineptum est, nec minus impium, quam superstitiosum, vt Scriptura palam testatur. Nonnumquam tamen somniis, sed quæ diuinitus immittuntur, aliqua subest diuinatio ac rerum futurarum non fallax nec inane præsagium. Vellicat enim subinde sopitas atque oscitantes mentes supremus opifex, ac visiones somniaque obiicit nunc læta, nunc luctuosa ac funesta, quæque nobis vel salutaria, vel noxia denuntiant, quo animos nostros exploret, an illius monitis ad extremum futuri simus obsequentes, aut ab illius præscriptis defecturi. Multi enim nugis hominum ac commentitia doctrina dementati, a Deo eiusque verbo descifcunt, ac relicto vberrimo atque inexhausto aquæ viuæ fonte, arentes riuulos consectantur, aut vt Hieremias ait, *effoderunt eruuntq; sibi cisternas dissipatas ac perfluentes, qui nullum salutaris doctrinæ liquorem continent*: Iobus quoque exercitatus ille miles queritur se tumultuosis insomniis inquietari. Quum enim somnus sit laborum omniumque molestiarum lenimen, atque a diurnis occupationibus relaxatio, illas non ademit illi nocturna quies, sed auxit ac conduplicauit animi ægritudines, mentem scilicet somniorum terrore exagitata: has enim effundit querimonias in celebri illo Dialogo, vel potius Tragicomœdia: Quod si cogito fore, vt meus me lectulus consoletur, ac dolorem mitiget, meumque cubile, sopito pauore ac tædio, omnia leuiora efficiat, tu autem in somniis

Cur in initio somni, somnia non percipiantur.

Leuit. 19.
Deut. 18.

Somnia diuinitus immissa.

Cap. 2.
Cap. 7.

Somnus in quem vsum.

perterres me, ac visionibus spectrisque nocturnis, horrore concutis, adeo vt malorum omnium finem morte terminari cupiam. Cæterum quod ad internas huius corporis notas, atque animi propensiones attinet (nam intus & in cute homo exhiberi spectariq. debet) calida & humida qualitas quæ sanguini insidet, illiusque operam exposcit, varias hominum naturas producit, ac pro humorum aliorum vel parciore vel affluentiore mixtura, varios mores cõstituit. Qui enim mere sanguinei sunt, ac nihil aut perexiguum melancholici vel biliosi humoris admixtum habent, vt qui proxime accedunt ad naturam sensumque pecudum, stolidi fere sunt, ac stultitiæ nota insigniti, aut saltem quibus non admodum multum inest prudentiæ. Nam quum Galeno teste, Acrimonia animi ac solertia a bilioso humore proficiscatur, constantia ac firmitas ex melancholico: Pituita vero ad formandos fingendosq. mores inutilis, tum simplicitas ac stoliditas ex sanguine emergit. Sic animantes iuniores quibus præ cæteris humoribus plurimum sanguinis inest, magna ex parte insulsi sunt, inepti, stolidi: vt hœdi, vituli, ouiculæ, agni, capreoli, catelli felis ac reliquorum animantium pulli: inter homines vero, quo quisque propius accedit ad brutorum naturam, eo magis illorum conditionem ac mores exprimit, quod ex oculis & vultu, (quorum quodque mentis speculum est, & animi index) quiuis in naturæ operibus vel tenuiter exercitatus diiudicare poterit. Est enim plerisque cum cæteris animantibus magna cognatio & affinitas, qui quanto remotius a temperamenti puritate dilabuntur, tanto minus in illis viget ratio, iudicium, intelligentia, recti voluntas, mentis præstantia, delectus rerum, omniumque eorum quæ beluis communia sunt, efficiuntur participes: Sic nonnulli vitio ac deprauatione vel educationis, vel naturæ in belluas

Sãguinis vis in cõstituenda animi natura.

Pure sanguinei stultitia persusi.

Cõment. 1. de natura humana.

Homo belluis affinis.

Homo lupus.

belluas degenerant, atque in omnibus actionibus quiddam obtinent simile. Siquidem nonnulli vt lupi, sanguini inhiant, ac prædę auidi sunt. Plerique vt leones, crudeles, feroces, immanitate sæua & efferata, qui vt Micheas ait, *sanguini insidiantur*, *ac fratrem suum ad mortem venantur*. Princeps postulat, & iudex in reddendo est, hoc est, Principis postulatis iudex obsequitur. Similiter Ezechiel; *Ioachimus*, inquit, *factus est leo, didicit prædas rapere, & homines deuorare, viduas facere, ac domos illarum in desertum adducere.* Sic & simiis quidam assimiles sunt, gesticulosi, ridiculi, ad quiduis imitandum apti atque appositi: nonnulli vulpium naturam imitati, subdoli sunt, astuti, insidiosi, in persequendis innocentibus callidi. Sic alii aliorum animantium naturam ac mores referunt, atque ab integritate ac præstantia humana dilapsi in feras degenerant, aut illis efficiuntur assimiles. Pueri vero & qui pubescere incipiunt ob meracissimum sanguinem spiritu vndiq. turgido perfusum, inquieti sunt, agiles, lasciui, immodesti, petulantes, petulci, insolentes, inepti, ludo iocisque immoderatius dediti: nam illos vitulari videmus, hoc est, ore, voce, gestu, nutibus, plausu, cantilenis, alacritate inani, atque effusa lætitia, motu incomposito atque instabili, vagæ ac volubilis naturæ conditionem, atque animi mentisque mobilitatem & inconstantiam testari, idque ebullientis sanguinis effectu, qui non secus in venis, quam mustum in doliis, efferuescit. Hinc Belgis enatæ aliquot adagiorũ formulæ, quibus denotare solent ac perstringere hilariores quam par est, iuuenes, qui alacritate quadam futili, profusaq. lætitia gestientes, ridiculos moriones, ac ioculare spectaculum astantibus se præbent; ad quæ illos incitat nõ ratio vlla, aut placidus mentis impetus, sed impotentia animi a temperantia, a modestia, a moderatione diffidẽs & auersa, cuius impulsu

Cap. 7. *Homo leo.* *Cap. 19.* *Homo similis simiis.* *Homo vulpinis moribus.* *Unde agilitas in pueritia.* *Vitulari quid.* *Sanguinis feruor cum musto cõparatur.*

effuse atque inaniter exsultat animus, atq. iactatione quadam puerili se effert insolentius. Quin ex capitis crebra motione, ac continenti manuum pedumque mobilitate inconstantiam quandam, ac mentis animique imbecillitatem præ se ferunt, sic vt nostrates quidam, vesaniæ illos insimulent, mentisque nonnihil imminutæ, aut quæ paululum a sede sua excidit: neque enim vlla re seria occupantur, nec in dictis factisque vel minima se profert prudentiæ pars, sed præter ætatis rationem ac decorum pueriliter iuuenantur ac lasciuiunt, quũ pro exacti temporis ratione frugi esse conueniret, vitamque composite ac decenter agere. Hinc sumta est prouerbialis similitudo a vitulorum natura ac moribus, qui vernis mensibus in viridante prato, vbi pabuli copia suppetit, ridiculis saltibus se exercent, ac nunc dextrorsum, nunc sinistrorsum solo insultant, nunc corpus in gyrum flectunt, nunc excussis posterioribus, mox prioribus pedibus in sublime saliunt, quorum mores quum iuuenculi in quotidiano vitæ vsu & consuetudine exprimunt, *Vitulari* dicuntur: *Nondum excussisse vitulinos dentes: Adhuc prurire vitulantium mandibulas: In illo cætu peragitur vitulatio:* Liber autem, Sapientiæ, qui Solomoni asscribitur; *Spuria*, inquit, *vitulamina non agant altas radices, nec stabile fundamentum collocabunt.* Quibus loquendi formulis designamus crudam illam ætatem atque indomitam, cui deest tempestiua maturitas, ac nondum adolescentia deferbuit, aut iuuenilis animi impetus resedit; quo fit, vt cum necdum ætate corroborata firmataque exsistant, adhuc *catullire* ac lasciuius insolescere non desinant, nec quidquam serii meditari, aut animo mẽteq. concipere laborent. Quum itaque ætas adulta ac iuuenilis tota in calidi & humidi constitutione versetur, ac præ cæteris sanguine scateat, huc præcipue referenda est: neq. enim vllus corporis habitus aptius illi

Quid denotet capitis crebra motio.

A vitulorũ lasciuia prouerbiũ.

Vitulini dẽtes prouerbiũ.

Sapie. 4.

Catullire.

Ætas iuuenilis sanguinea.

illi poſſit accommodari; nam omnes huius ſtatus conditiones ac notæ illi quadrant; quod Horatium quoq. obſeruaſſe video in depingenda iuuenilis ætatis natura & inclinatione. *In arte Poetica.*

Imberbis iuuenis tandem custode remoto,
Gaudet equis, canibuſque, & aprici gramine campi;
Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper;
Vtilium tardus prouiſor, prodigus æris;
Sublimis, cupiduſque & amata relinquere pernix.

Cui ſi ſuccedant improbi conſultores, vt fere in ipſo tirocinio, atque ætatis lubrico aſſolet, facile ægrotum ac nutantem animum in deteriorem partem rapiunt. *Cõſultor improbꝰ.* Quum enim in biuio conſiſtant, atque in virtutis vitiorumque confinio conſtituti, rerum ſint imperiti, ac conſilii inopes, multitudinis errore, ac comitum blanditiis dementati, ad peſſimum vitæ genus impelluntur.

Namque iter ambiguum, tum vitæ neſcius error
Deducit trepidas ramoſa in compita mentes. *Per. Sat. 5.*

Quod ſi fidus aliquis conſultor optima commonſtret, rectamque ac ſalutarem educationem adhiberi curet (proba ſiquidem eſt materia, atque indoles egregia, ſi probus accedat artifex) in vberrimam frugem ſolet adoleſcere. *Cõſultor ſalutaris. Prouerbium ab artifice & materia.* Eſt enim ſanguinis in corpore humano ea vis ac facultas, præſertim vbi ætatis acceſſu calorem concipit, ac ſpiritu vitali in dies magis magiſque perfunditur, vt expeditam mentis agitationem, celereſq. diſcurſus ac ſolertiam pariat, quæ quotidiano vſu & exercitatione, prudentiam, multarumque rerum cognitionem quæ ſapientia ſtipata eſt ac munita, conſequitur; quo fit vt naturæ pariter atque educationis beneficio, eximiis dotibus exornari illos contingat; & quod facultate dicendi, ſummiſque eloquendi viribus ſint inſtructi, Reip. vſui ſint atque ornamento. *Sanguis aliis humoribus vtitur ad formandos mores.* Et quamquam calidæ atque ſiccæ naturæ hominibus, nempe Cholericis nõ deſit

eloquendi peritia, dicendique feruor, & linguæ volubilitas; non tamen tanta est istis sententiarum ac verborum grauitas, minusque affectibus suis moderari norunt, quum sint in perorando acres & concitati, quod in huiusmodi hominibus non solum in pronuntiandis vocibus, sed etiam in incessu plus satis festinato ac celeri perspici potest. Hoc quoque inter hos est discriminis, quod quum Cholerici amarulenti sint ac dicaces, salibusque dentatis ac scommate obuios quosque feriant, tum Sanguinei nusquam exercent caninam facundiam, nec quemquã figuratis dicteriis impetunt aut lacessunt, quibus homines offendi solent tamquam lotio perfusi; sed ingenio sunt lepido ac festiuo, excussoq. scurrili lepore, atque obscenis facetiis, vrbano prorsus ac venusto, quin & foro, vt dicitur norunt ac scenæ seruire, rebusque præsentibus sese accommodare, quo fit vt omnibus sint amabiles ac gratiosi, nullisq. graues ac molesti. Quod si sanguinem aliis humoribus dilui contingat, atque ætatis accessu calescere, flauamque bilem qua incitari humores contingit, illi commisceri, aut alterius humoris effici participem, varii hinc emergunt atq. exoriuntur pro mixturæ ratione hominum mores, studia, animi propensiones, vitæ instituta, quibus quisque in deligendo vitæ genere applicare se, atque addicere solet, vehementi quadam ad rem aliquam consequendam auiditate. Sic vbi pars sanguinis dupla exsistit, seu bessis quæ octo vncias complectitur; bilis vero flaua ac atra æquali portione inter se diuisa, triens seu vnciæ quatuor, quę tertiam assis partem conficit, ex iis tribus ita permistis ea statuitur corporis habitudo, quæ multiplices animi motus, mentisque impetus & inclinationes profert; quæque mentes hominum atque ingenia intus effingit formatq. etiam antequam in verba erumpant, ad quamuis personam quæ vel assumi a nobis

Quod discrimẽ inter Sãguineos & Cholericos.

Cholerici dentati.

Sãguinei nõ acerbi.

Uti foro.

Vnde naturæ propensio.

Sanguis qua mensura dilui debeat aliis humoribus.

a nobis solet, vel a natura ac publica functione nobis assignari;

Format enim natura prius nos intus ad omnem,
Fortunarum habitum, iuuat aut impellet ad iram.
Aut humum mœrore graui deducit, & angit;
Post effert animi motus interprete lingua.

Ex arte Poetica.

Quemadmodum autem natura rerum in producendis pingendisq. floribus inimitabile artificiũ exprimit, ac tot tantaq. herbescentis viriditatis discrimina profert; quorum alia lacteo dilutoq. virore nitent; alia saturato vergentiq. in atrum virore oculos afficiunt, alia cęruleo, cæsio, glauco, herbaceo, incano, porraceo, colore virent, suosq. effectus ac vires obtinent; ita sanguis alterius qualitatis humoribus permistus, alias vires, alium colorem concipit, licet sanguineum non prorsus exsuat; sic vt etiam in animi mentisq. recessus penetret, atque ad varias actiones sit incitamento, Et quamquam astra in res inferiores efficaciter vires suas exserant, humores tamẽ atque elementares qualitates corporis humani habitum constituunt, diuersaq. ingeniorum ac morum discrimina pariunt. Sic ista qua de loquimur, constitutio in hoc orbis theatrum Thrasones producit, parasitos, moriones, philautos qui insolentius sibi plaudunt, aulœdos, perditos, ac profusos nepotes, hoc est, qui patrimonium dissipant atq. abliguriunt, aleatores, Gnathonicos, qui scite assentari norunt, obiter animos scenicis comicisq. gestibus mire instructos circulatores, agyrtas, hoc est, qui plebem ad nugas conuocant; quibus accedit ex promiscua multitudine immensa hominum colluuies,

Simile a florum & herbarũ artificio.

Astra minus efficacia humoribus.

Sãguinei hominis varii mores.

Qui numerum complent, fruges consumere nati
Sponsi Penelopes, nebulones, Alcinoiq;
In cute curanda plus æquo operata iuuentus,
Cui pulcrum fuit in medios dormire dies &
Ad strepitum citharæ cessatum ducere curam.

Hor. li. 1. Epistol 2.

Quum enim vitæ suæ nulla ratione moderentur, nec laudabili institutioni, sed malorum contubernio assuescant, improbis corruptisque moribus efficiuntur, atque ex sanguinis feruore ac redundantia in omnes libidines atque effrenatas cupiditates effusi, sic vt summum bonum non aliis, quam voluptatis finibus metiantur. Cuius generis sunt omnes Dionysiaci artifices, seu Veneris ac Bacchi affectatores cupediis ac ganearum nidori addicti, quorum omnis industria ac vigilandi labor in antelucanis cœnis exprimitur. Siquidem vt prouerbio dicitur, *Musici ætatem agunt, ac Tibicinis vitam viuunt*; hoc est, molliter, laute, delicate, otiose, ac sumtu fere alieno; qui quum cupiditatibus nullum nec modum nec finem statuant, atque ex immodica ingluuie intempestiua vigilia, concubitu immoderato lassescant ac defatigentur, morbis, qui in plenitudine humorum consistunt, efficiuntur expositi, vt sunt angina ac faucium tumores, tonsillarum atque vuulæ inflammationes, condylomata, ac mariscæ, hæmorrhoides, sanguinis e naribus profluuia, pleuritis ac laterum dolores, pulmonis inflammatio, multaq. alia quę venæ insectionem exposcunt; quibus accedit febris ephemera seu diaria, sic dicta, quod vno die sisti soleat, licet aliquando ad quartum producatur, ad quā referri debet sudor Britannicus, cuius morbi symptoma seu accidens est cardiaca syncope, vel animi defectus qui ex stomachi morsu contractus non minori affectu hominem conficit, quam si cor vitæ fontem halitu contagioso forinsecus ingruente opprimi contingat: quod obseruatum est anno 1529 mēse Septembri in pestilenti ephemera quæ ex aeris contagio exorta totam Belgicam inuasit magno terrore, animique deliquio ac cordis palpitatione. Cui hoc accessit incommodi, quod empirici quidam pręter artis rationem, nec obseruatis naturæ viribus,

Sanguis ad luxū incitat.

Musice viuere. Tibicinis vita.

Morbi ex plenitudine.

Diaria febris.

Sudor Anglic9 ephemeræ febris species.

Sudorifer9 morb9 in Belgica quando.

Sudoriferi morbi contagiū.

Empiricorū error.

duodecim horarum ſpatio in ſudore ægrotos violenter detinerent, ac culcitris etiam puluiniſq. identidem impoſitis opprimerent. Quum autem aer vitiatus infectuſq. huic malo ſeu ephemeræ febri cauſam præbeat. ſymptoma vero atq. accidẽs quod cõtatur, vt vmbra corpus, cardiacus ſit affectus, atque animi deliquium, tum ſudor ipſe criſis ſtatuitur, quo naturæ robur excuſſa madida olentique fuligine, morbum diſcutit; quocirca neceſſe eſt moderatus is ſit, nec quatuor aut ſex horarum ſpatio productior pro virium imbecillitate ac robore: immodicus enim vires deiicit ac ſpiritus vitales depopulatur. Quod autem morbus hic Britannicus dicitur, vel ſudor Anglicus, hinc enatum ominor; quod in ea regione populares frequentius illo corripiantur, partim ob operoſas lautaſque menſas, ac ciborũ affluentiam qua illos diſtendi contingit, vt Germanos ac Belgas potu; partim (vt ſuperiore anno a me obſeruatum eſt ipſo etiam ſolſtitio æſtiuo) ob aerem turbulentum ac nebuloſum, denſaque caligine paſſim offuſum; quo fit vt concepta intus ac foris morbi cauſa atq. origine non ſine ſanguine & ſudore cum illo colluctentur, quaſi cum valido ac præferoci hoſte certamen ſit initum, quem ſummis viribus excuſſiſſe laborent; hinc corporis animiq. defectus ac deliquium, hinc ſpiritus languidi, ac collapſæ vires; hinc intercepta voce occluſiſq. ſpirandi fiſtulis, vitæ propemodum interitus atque exanimatio. Quum enim gens iſta non ſit obdurata laboribus, nec malis occalluerit, vtpote molli ac delicatæ vitæ aſſueta, cito morbum hunc concipit, ac valide deiicitur, quocirca refocillari debẽt ac refici odoribus, vinoq. meraco foueri. Hinc ſiquidem eſt quod huic nationi peculiaris ſit ac prope quotidianus vini Cretici, quod Maluaticum vocant ac muſcatum, vſus: illo enim languidum ac nimio ferculorum apparatu oneratũ

Cardiacus affectus.

Sudandi modus.

Sudor Britannicus vnde nomen adeptus.

Cur Angli ſudorifero morbo obnoxii.

Britanni in morbis flaccidi.

ventriculum erigunt, instaurantque, quod veteres quoq. in medendis huiusmodi morbis factitasse cō-perio, qui cordis dolorem ac puncturas, animi deliquium, colicos atque iliacos cruciatus ac tormina tali vino expugnare solent. Sic auari cuiusdam sordidam opulentiam atque inhumanitatem Iuuenalis perstringit, quod amico defectu animi collapso atque ex immodico sudore periclitanti vinum denegaret;

Angli eur mera eo vino vtuntur.

Sat. 5.

Ipse capillato diffusum consule potat,
Calcatamque tenet bellis socialibus vuam,
Cardiaco cyathum non porrecturus amico.

Inuadunt quoque huius constitutionis homines, præter iam memorata incommoda, aliæ febres exitiales ac pernitiosæ; quarum altera ex putrescente sanguine accenditur, altera nulla exsistente putredinis nota in sanguinis inflammatione consistit; vtrumque hoc genus febrium *Synochi* nomine comprehendunt Græci, Latini *continui*, quod continenter affligat, nullis admissis induciis, aut respirandi spatio, ingruente enim primo paroxysmo seu insultu, in multos ille dies absque intermissione porrigitur. Est vero ætas calida & humida præ cæteris huiusmodi febribus obnoxia; promtissime enim ex oppilatione putredinum incipit vernis præsertim mensibus, quibus humores augeri solent; eoque magis si qua subest intemperantia, atque ab exercitatione dissueta residem vitam agat atque otiosam: siquidē occlusis meatibus ac spiramentis per quę difflari sanguis solet, ac vapores discuti, putrescere illum necesse est, ac vitalia tetro halitu infici. Quemadmodum ædes instructæ ac flatibus ventisque minus expositę: vt etiam vestes, culcitræ, puluinaria, lodices, tegeticulæ situm contrahunt, ac pædorem asciscunt, nisi concutias atque auræ subinde exponas: sic corpus humanum putre fit atque olidum, nisi labore atque agita-

Synochus seu continens febris.

Putredini obnoxii calidi & humidi.

Simile ab ædibus & vestimentis situ obductis.

gitationi corporis assuescat: hac enim viuendi ra-
one excrementa euacuari contingit, atq. emanan-
s ex iis fuligines dissipari. Quo itaque morbis mi-
us periclitentur, nec febribus reddantur expositi,
lhibita moderata victus, somni, vigiliæ, Veneris
tione, excussaque ignauia ac veterno, exercitatio-
i tempestiuæ insistant; denique ineunte vere per-
issa vena sanguinem sibi adimi, aut admotis cucur-
tulis cutem scarificari: quod si ad eum modum in-
iiri recusent, medicamentis quæ aluum leniunt,
purgandi; vt sunt cassia fistularis, syrupus rosaceus *Quæ aluum leniant.*
xatiuus, diaprunum simplex, syrupus de epithy
o & fumaria, polypodium, mercurialis, manna seu
el aereum, serum lactis. In exercitatione autem *Exercitationis modus.*
eunda id studiose obseruandum, ne aut humori
s atque excrementis oppleti, aut cibo potuque di-
nti illam adeant. Siquidem caput a quo vt in im- *Caput ab infimis membris noxā concipit.*
rio grauissimi morbi diffundi solent, fumo ac va-
ribus implet, catarrhos ac distillationes excitat,
ati ponderis sensum atque oppilationem infert;
m motus violentus cibos inconcoctos in vena- *Iecoris oppilatio vnde.*
n angustias adigit, qui quum humoribus transi-
n intercipiunt, putredini occasionem præbent:
: quiddam vbi inciderit, protinus occurrendum
quæ in viis eius hærentia atq. impedita expediunt,
ilia sunt, Galeno teste, absinthii pontici in vino *Tuend. valet. 6.*
cerati dilutum, aut vinum absinthites, seridis spe-
, nempe cicorium, & quæ vulgo *Scariola* dicitur, *Absinthium hepati cōfert.*
uta, argemone, rabarbarum, anisi & feniculi
en, nuclei persicorum, amygdalæ amaræ, vuæ pas-
cini exemtis vinaceis, oxymel simplex, quo- *Quæ oppilationē discutiāt.*
quodq. exhiberi debet ante cibum concoctio-
am peracta. Eadem quoque in re Venerea ad-
nda cautio, nam ex immodico concubitu vires *Veneris incōmoda.*
ci contingit, atque oborta inflammatione dolo-
rticulares excitari; sunt enim horum plerique

qui nulla habita concoctionis aut cruditatis ratione, nullo noctis & diei discrimine, neglectaq. illius rei opportunitate, auide (vt est prurigo moræ impatiēs) hac voluptate perfrui festinant, qui cum nihil non sibi permittunt in obeunda Venere, nec vllas leges moderandæ libidinis sibi præscribunt, totius corporis robur ac neruos elidunt; siquidem coitus illam vim corporis eripit ac depascitur, qua ciborum concoctio perficitur, atq. in sanguinem elaboratur; quo non syncere confecto, plurima redundantiū humorum excrementa congeri contingit, quæ innumeris morbis initia præbent ac seminaria; quamquam plerisque horum, nisi modus desit, Veneris vsus nihil officit; nam magna pituitæ pars atque aliorum humorum colluuies tempestiuo concubitu illis adimitur, quæ præter rationem cohibita, corpori mentique noxam inferre solet; quod in virgunculis quæ serius coniugio destinantur, aut quibus ex voto castimoniam professis aditus ad connubia interclusus est, obseruari potest: nam præter indomitam tentiginem ac flammas, præter latentes tacitosque ardores quibus vri solent, colore quoque inamabili efficiuntur, ac fœdo, menteque tantum non furiosa ex vapore tetro qui sursum rapitur, ac cerebrum obnubilat. Hinc a concepta concumbendi imaginatione ex virorum contuitu contactuque incubus nocturnus, ac seminis effluxus quo se polluunt; hinc cordis tremor & palpitatio ob densissimos fumos ac fuligines, quibus pericardion, hoc est, cordis inuolucrum opprimitur, quasi striges ac nocturni Lemures graui mole corpori incumbant. His autem quibus libera est matrimonii lege concumbendi potestas, aut etiam qui inconcessa Venere, vagoque atque illicito concubitu se contaminant, præcepisse expedit, ne impotentius huic rei succumbant ac postmodum deplorent se eneruatos atque elumbes, exhaustoqu

Veneris cōmoda.

Semē corruptum quid noxæ adferat.

Veneris moderatio.

ftoque vitali ſucco prorſus effœtos: qua de re exſtat ſalubris apud Solomonem exhortatio, qua quemque commonefacit; *Ne addicat decus & honorem ſuum ſcorto, nec florentes annos meretrici crudeli dedat:* nam auide & facultatibus & viribus inhiat, vt quæ nec ſaturari amplexibus, nec largitionibus expleri poſſit, ne poſtremo ingemiſcat, ac ſpirio deploret corpus attenuatum, atque opibus viribuſque ſe eſſe exutum. Quo circa ne quid detrimenti ex immodico Veneris uſu accedat, tantum interualli ex Galeni præſcripto intercedat, vt neque reſolutio aliqua ſentiatur aut laſſitudo, ipſeque homo leuior atque erectior, tum exhauſta ſentina, melius ſperare ſe ſentiat. Tempus quoque opportunum captari debet, quum ſcilicet corpus mediocriter conſtitutum eſt, nec ſupra modum plenum, nec vacuum, qua de re alias vberius. Cæterum ſi quem ſanguineum, pietatis amore, cœlibatus delectat, ſuſceptoque caſtitatis inſtituto pudicitiã illæſam tueri cupiat, huic conſulo vt vires ſuas ipſe metiatur, & an affectum hunc indomitum ac præferocem coercere poterit, ſtudioſe exploret. Omnibus enim modis in adeunda re tanta prouidendum, ne quid inconſiderate aggrediatur, ne incõſulta temeritas rationis iudicio ac rerum delectu deſtituta, pœnitentiam adducat, vbi ſuſcepti oneris mole obrui ſe percipit. Quum enim genitale ſemen ſit excrementum redundans, atque humor ſuperuus, qui ex vltimo alimento ſupereſt, ac ſit reſiduus, ipſumque e vaſis teſtium in quibus exacte elaboratur, in progignendæ ſobolis vſum depromitur, naturæ vis ac facultas illam humoris collectionem expurgari cupit, illiuſque excretione, intolerandi oneris moleſtia leuari, non ſecus quam aliæ partes corporis exonerari cupiunt ſuperuacaneis excrementis ac ſordibus; nempe lotio, oletis, ſputo, ſudore, muco narium ac faucium pituita. Quocirca

Prouer. 5. *Meretrix nec concubitu, nec muneribus ſatiatur.*

Artis medicin. 86.

Sãguinei ad cœlibatũ parum idonei.

Semen quid.

Mat.19. salubris mihi semper visa est ea Christi, cui & Pauli
1. Cor.7. est consentanea, admonitio ac consilium; vt qui sunt huius rei capaces, ad eamq. perficiendam idonei, illam adeant, arripiant atque amplectantur; non deest diuinæ virtutis adminiculum, sine quo futurum est omnis noster conatus inanis est atque irritus, vt præter Paulum Solomon testatur.
Sapie. 8. Nihil autem est ambigendum, quin effici possit, vt domitu deuictoque affectu illo lubrico, tametsi id operosum sit, in eo statu se posset inculpatum præstare, quæque animo conceperit, perficere, modo cælestis doctrinæ ac pietatis studio id propositum susceptum sit. Qui enim molestissimis curis sunt implicati, excussaq. desidia atque ignauo otio, vigiliis, inedia, ardenti studio, intentis piisq. precibus, iugi sacrarum literarum meditatione, ac diurnis nocturnisq. concionandi laboribus, *quibus hoc genus dæmoniorum eiicitur*, se fatigant ac macerant, non magnopere illius rei desiderio afficiuntur; siquidem sponte & libera voluntate, non coacti, nec vlla superstitione inducti hoc vitæ genus adeunt, quo expeditius munus Euangelicum obeãt, ac sacris functionibus liberius insistant.

Cõtinẽtia voluptatum diuinitus contingit.

Matt.17.

De frigidi & humidi corporis habitu & constitutione, ex qua Pituitosi seu phlegmatici conditio eruitur, eiusq; natura explicatur.

CAP. III.

Calidæ & humidæ constitutioni proxima statui debet frigida, & humida temperies, in qua redundat Pituita seu Phlegmaticus humor, cuius post sanguinem non minima pars per corpus vndique diffunditur, accedit vero is humor nonnihil ad sanguinis naturam, illique affinis est cum essentiæ ratione, tum conceptaculorum societate: est enim velut sanguis quidam inconcoctus, atque incoati seu imperfecti ac nondum exacte elaborati sanguinis rudimen-

Pituita sanguinis naturalis materia.

udimentum: quale nobis ſpecimen exhibet ferue-
cens ac recens ex torculari expreſſum muſtum. Si *Humorũ mixtura muſto cõparatur.*
quidem, vt venuſte Galenus ait, id quod tenue atque
ereum, nempe flos vini ebulluit, atque in ſublime
ertur, cui ſubeſt atque innatat humor inſipidus aut
ubdulcis aquæ naturam obtinens, qui excoctus atq.
ſordibus defæcatus, vini naturam conſequitur. Et
quamquam pituita albeſcat, nullaq. ſit rubedine per-
uſa, excocta tamen, expugnataq. frigiditate caloris
i & efficacia, in rubicundum floridumq. liquorem
edigitur. Et quemadmodum pituita naturalis quæ *Sanguis lactu materia.*
dulcedinis eſt particeps, vi caloris in ſanguinem ela-
boratur, ac colorem rubicundum aſciſcit: ſic ſanguis
n vberibus partim ex loci cui immoratur natura,
partim a cordis colore cui mammillę incumbunt, in *Lac ex ſanguine.*
acteum nitidiq. coloris liquorem conficitur. Hinc
Pythagoricæ ſuperſtitionis philoſophi præter inter- *Cur Pythagorici lacte abſtinebãt.*
dictum carnis vſum ouis & lacte abſtinebant, quod
lla inter carnes liquidas referrent: quum poſt pau-
cos dies ſi foueri contingat, alitem proferant, alte-
rum colore immutato ſanguinem eſſe ſtatuerent.
Hoc vero viſum eſt nonnullis prodigii quiddam ſi- *Impuberes lac in mammillis habẽt.*
mile, quod infantibus etiam maſculis recens in lu-
cem editis, ex papillarum conis vel ſponte, vel leni-
ter prementibus digitis, lac proflueret; cuius rei
quum aliquando experimentum facerem, conſului,
vt ſubinde id exprimerent, ne colloſtrare ac lapide-
ſcere contingat: colligitur autem in pueris lacteus
ille liquor ex copioſo atq. affluenti alimento, quod
in illis epiſtomiis ex loci natura, ac cordis qui caloris
fons eſt, adminiculo lacteſcit. Quum enim mam-
millæ ſeu lactis conceptacula fungoſa ſint, & adenes *Adenes vulgo El der.*
illis innatæ, exangues & albæ, efficacem vim obti-
nent, ſanguinem qui in illas influat alterando in la-
ctis ſubſtantiam: quælibet enim pars corporis nutri-
mentum immutat, ac ſibi aſſimilat, cognatumque

Pars quæque suis virib. imbuta. ac familiare efficit. Sic generatio lactis ac spermatis ex sanguine accurate excocto conficitur, atque a natura illarum partium in quibus elaboratur, candorem asciscit, ac lactescit. Sic hepar quum sit velut sanguis concretus, liquorem rubicundum profert; pulmo spumosum continet; articulorum compagines glutinosum humorem pariunt; lingua saliuam, ossa vero cauernosa atque excauata medullam candidam; quemadmodum & spina dorsi & cerebrum vbi omnia exacte elaborari contingit: nam in agnis atque ouiculis aliisque animantibus minus adultis medulla cruenta perspicitur; ita quæque pars similem sibi humorem emolitur, atque in sui naturam immutat. Quocirca nemini absurdum videri debet, pituitam hepatis vi ac facultate in sanguinem demutari. Habet autem is humor liquidus, fluidusque vsum in corporibus animalium non minus vtilem, quam necessarium; siquidem in venas delatus ac quaquauersum dimanans, sanguinis ac flauæ bilis feruorem temperat diluitque; denique articulis mobilitatem confert, ac ne ariditate rigescant efficit, postremo membra phlegmatica alit, ac vegeta præstat. Et quamquam pituitæ nullæ nullus certus locus assignari soleat, maxima tamen pars ventriculũ occupat, in quo primum cibus in succum liquescit atque elixatur: videmus enim copiosam glutinosę lentæque pituitæ sentinam vomitu aliquando excuti, aut per intestina prolui in iis qui immoderata edendi bibendique auiditate atque ingluuie ventriculum obruunt; quibus quum caput etiam madido vapore oppleri contingat, atque vt in turbine ac meta distillatitia fumosus halitus in sublime ferri, qui in muccosam pituitam densescunt, cerebri frigiditate, plurib. morbis redduntur expositi, nempe grauedini, corysæ, brancho, raucedini, tussi, multisq. aliis, quorũ genus est catarrhus seu distillatio, quam hibernis mensi-

Vsus effectusq. pituitæ.

Pituitæ locus.

Simile a vasculis distillatitiis.

Pituitæ morbi.

nensibus in Belgica summi pariter atque infimi experiuntur, quorum nemo non

Præcipue sanus, nisi quum pituita molesta est: — *Hor. li. 1. Epist. 1.*

Adeo vt mirari subeat tantam inesse capiti mucci affluentiam, quam modo per os, modo per nares, faucesque natura expurgat. Caput itaque ac stomachus præ cæteris pituitæ excremento scatent, præsertim si quis frigidis humidisque cibis assuescat atque exercitationi minus se dedat, quo fit vt humor iste plus satis crudus ægre concoqui possit, atque in salutarem succum, quique vsui esse possit corpori, confingi. Siquidem vligo quædam est ac superuacaneũ excrementum, quod expurgari potius debet via qua maxime natura vergit, ac qua proxime commodeq. exonerare se soleat Quemadmodum enim initio ex stomacho, mox a capite prima mali labes, ac fundi calamitas, omnisque malorum scaturigo exoritur (vt obseruare licet in vino affluentius hausto, quod licet in ventriculum deferatur, caput tamen impedit) danda cum primis opera, vt illæ partes quã minimum pituitoso excremento opprimantur: nam malum in totius corporis detrimentum vergit. Vt enim in imperio, in Republ. in cœtu consessuque ciuili, in illustri amplaque familia: ita in corpore humano grauissimus est morbus qui a capite præcipuisque membris diffunditur: redundat enim malum in subiectas infimasq. partes, quę insigni incommodo afficiuntur. Exemplum quisque sumat ex ædibus quarum vsu & cõmoditate fruitur. Vt enim numquam illæ salubres, atque ad tuendam valetudinem idoneæ, quæ stillicidiis ventisque peruiæ sunt, atque imbribus expositæ; aut vbi summa tectorum culmina male materiata ac ruinosa fatiscunt; ita caput fluxionum vitiis obnoxium numquam firmam valetudinem constituit. Quum enim frigidæ sit humentisque naturæ, promte a fluctuante ventriculo

Caput & ventriculus pituitosi humoris concepta-cula.

Corporis & Reip. mala a capite.

A perfluentib. ædibus simile.

vapores combibit, atque humiditate imbuitur, qua liquescente subditas partes conspuit, stillantiq. pituita infesta est, *vt mulier rixosa ac iurgatrix viro placido.* Siquidem e capite continenter humores defluunt, atque vt fuligines ex fumario in fauces, aures nares, oculos, pectus, pulmones decumbunt; hinc oculorũ tumores, lippitudines, caligines, hinc aurium susurri, tinnitus, audiendi grauitas, nonnumquam abscessus pone aures ac glandularum concretio; obiter variæ ac multiplices exoriuntur ex defluxu in singulas partes morborum differentiæ: nam & linguæ instrumenta affici contingit, ac vocem offuscari, sic vt aliquando immobilis fiat, atque homo obmutescat: nerui enim, membranæ, musculi, venæ iugulares, quæque formandæ voci inseruiunt, immodico humore (quod in temulentis perspici solet) imbutæ, linguam inualidam reddunt atque impeditam, omnesque artus titubantes, sic vt identidem verba iterata ingeminent, nec articulate ac significanter vocem proferre, sensaque mentis indicare queant: quibus quum aliquando naturæ vitio lingua sit impeditior, tum vuidis vinoq. perfusis hęsitantius illa voluitur, sic vt singultatim verba proferant: quo fit vt tales submisse, tacitaq. voce eloqui nesciant, quod offensaculo quodam vox sisti soleat ac cohiberi. Quocirca maxime illis enitendum est, vt commode atque exserte verba formare consuescant; alioqui lingua imbecillitatis ratione subministrare nequit intellectui verba, nimirum stabilitate destituta. hinc enim efficitur, vt vix pauca verba vno tenore, ac continuata serie effari possint, vt quibus nunc cunctanter, nunc præcipiti volubilitate sermo perficiatur. Quod autem istis intemperantia ac bibendi assuetudo adfert, hoc catarrho obnoxiis humorũ defluxus ac pituitæ molestia, quæ & complura alia comitantur incommoda, quæ quiuis emunctæ naris facile obser-

Prou. ca. 17. & 27. Mulier per stillãti tecto cõparatur.

Quos morbos catarrhus pariat.

Temulẽti cur balbutiant.

Balbi submisse loqui nesciunt.

Unde lingua balbuties & membrorum titubatio.

obseruare poterit. Nam si frigidæ humidæq qualitatis notas libeat excutere, deprehendet illos ex humoris ac qualitatis illius redundantia somnolentos esse, desides, inertes, veternosos, minusq. agiles & expeditos; quales fere sunt qui abdomini, ventrique saginando dediti, raro exercitationi insistunt. Videmus autem etiam inter animantes cicures ac siluestres illas præ cæteris insalubriores atque esui minus aptas, quæ exercitatæ sunt atque in latibulis delitescunt, aut inclusæ tenebrosis caueis saginantur, pinguescunt illæ quidem, atque in molem attolluntur, verum alimentum minus salubre præbent, atque excrementorum copiam adferunt, vt inter aquatilia anguillæ & lubrici alii pisces, qui cœno lutoque inhærescunt, nec vlla agilitate se exercent; quo fit vt anguillæ exanimes piscium solæ non fluitent, quod paludosa stagnantique aqua pastæ sint. Cæterum vt corporis huius status & conditio cuique penitus innotescat, suis illa coloribus depingi debet, suisque indiciis demonstrari. Est itaque illis qui in hunc habitum referuntur, corpus obesum, adipe vndique constipatum, modo naturalis sit ea constitutio, non aliunde ascita; statura non tam procera, quam ampla; cutis mollis ac candida attractanti, glabra, nullisque pilis obducta, musculis ac venis delitescentibus, quæque se non proferant, sic vt quum res venæ sectionem exposcant nusquam appareant. Capilli capitis vel albescunt, vel in dilutam nigredinem deuergunt, aut spiceo colore exsistunt, qui serius quidem defluunt, ac caluitium patiuntur, ac mature canescunt ob caloris penuriam ac membri imbecillitatem, quæ excoquere nutrimentum nequit in pilorum vsum ac decorem. Est autem canicies velut situs quidam pituitæ quæ computruit, aut mucida vligo quæ cuti subest, ex qua ob caloris defectum emergit incana cęsaries. Exhibent autem

Phlegmaticorũ cõditio.

Quæ animãtia esui salubriora.

Anguilla mortua cur non fluitet.

Notæ frigidi & humidi corporis.

Spiceus color a spica vel culmo ordei.

Vnde canicies.

Situs in situ. tale quiddam panes & artocreæ ſupra legitimum tempus aſſeruatæ, quæ lanugine ac mucore olido obductæ conſpiciuntur, & fornices ac concameratæ teſtudines, tum ſpecus ſubterranei, aliaq. loca ſqualida, ſenta, opaca, ſitu ac pedore horrida. Lotium vero iis album, ac nullo propemodum aut perexiguo rubore ſuffuſum; alui excrementa atque egeſtiones liquidæ, ſomnus autem profundior, & quam valetudo exigit, productior, quem inſomnia comitantur varia, ex quibus non futili ſane nec fallaci coniectura corporis diſpoſitio deprehendi, atque humorum redundantium decurſus indicari poteſt: nam harum rerum cauſæ & origines ex corpore emergunt, quæ etiamſi in externas cauſas ſint referendæ, aut in diurnas actiones, quæque mens interdiu vel concipit, vel ſecum intente agitat, ac ſubinde verſat, promtum eſt perito expertoque medico, quo ſint euaſura, & quos habitura euentus, explicare. Nam quæ diuinitus immittuntur, nec ex naturæ rebus progrediuntur, non cuiuis procliue eſt, niſi afflatu cæleſti de his quidquam pronuntiare: Sic frigidæ humidæque conditionis homines vrinare ſe, ac caput aquis perfundi imaginantur, aut in balneis thermiſque verſari, quæ largam ſubeſſe pituitæ copiam declarant ex capite in ceruices, fauces, vocalem arteriam, pulmones primo quoque tempore decubituram. Pari modo ſi grandinem, niuem, glaciem, imbres, per ſomnium mente concipiunt, nunc concreti, nunc liquidi phlegmatis redundantiam indicat. Quod ſi quis ſuffocari inter ſomniandum videtur, aut ſibi vocem intercipi ſentit, huic vel angina, vel linguæ ſtupor ac grauedo, vel denique lethargus, aut apoplexia imminet. Sic quidam, Galeno teſte, ſomniauit alterum crus illi lapideum factum; qui paulo poſt ex defluxu in illum frigidi humoris, paralyticus eſt effectus. Et quamquam anxia nimis ac curioſa ſomnio-

Ex ſomniis corporis ſtatus docetur.

Naturalium ſomniorum interpretatio.

Diuina ſomnia Dei afflatum exigunt.

Quæ ſomniant pituitoſi.

rum obseruatio prohibita sit, nihil tamen vetat ea, quæ in rerum naturalium, quarum Deus auctor & conseruator est, ratione consistunt, excutere, exclusa diuinationis vanitate, excussaque euentorum quum spe ac fiducia, tum metu ac trepidatione Si quando itaque naturalia incidunt somnia, quibus nulla subsunt ludibria ac mentis illusiones, (nam illa erecta in Deum fiducia discutiuntur) commone faciunt, vt valetudini quisque insistat, atque illa amoliri curet, quæ sanitati vel obsint vel officiant, vel vllas somniorum perturbationes inferant. Siquidem imaginationes, & quæ per quietem simulacra menti obiiciuntur, vel animo obuersantur, ex humorum vapore ac spiritus animalis agitatione excitantur: quorum alii refricant nobis vel diurnarum actionum memoriam; vel humorum abundantiam indicant; vel quarundam rerum auiditatem, quarum desiderio expleri cupimus, commonstrant. Hinc siticulosi affatim se potu reficiunt, famelici auiditate insatiabili cibos deuorant. Sic quibus excremento seminali genitales partes turgescunt, aut interdiu in puellam spectabili forma, oculis menteque fuerint defixi, Venereo affectui in somno indulgēt, ac se imaginaria Venere, effluxuque nocturno coinquinant. Anima enim, corpore oppresso somno, sopitisque externis sensibus, in profundum corporis demersa, diurnas corporis actiones sentit atque intuetur; & quibus se corpus explere cupit, iis tamquam præsentibus imaginatione quadam fruitur. Hinc manasse prouerbium omnior; Canis panem, Canis agros ac venationes somnians. Quæ enim quisque impense expetit, quæque fixius animo menteque concipit, ea in somno meditatur, earumque rerum species noctu obuersantur. Ad quæ allusisse Esaiam verisimile est, quum inanes esse improborum conatus & consilia indicat,

Leui. 1. *Deut. 13.*

Nō temere fidēdū somnijs.

Pollutio vnde ac seminis effluxus.

Canes panem somniant, prouerbiū.

Cap. 29.

Esaiæ locus explicatur. illaque vt fumos ac somnia euanescere. *Vt enim*, inquit, *somniat famelicus se comedisse, experrectus autem adhuc esurit: Et sicut sitiens se bibisse somniat, expergefactus vero vacuus est: Sic accidit iis qui innocentum sanguini inhiant, illoque satiari cupiunt, tamquam enim somniantes frustrabuntur, nec obtinebunt quod impense cupiunt, aut se assequutos opinantur.* Cæterum si quis forte frigidi humidique status ac phlegmatici hominis internas notas atque indicia requirat, illa obiter patefaciam, quaq. sint natura, conditione, moribus, viuendi instituto, commonstrabo, tametsi non est quod de his multa ac magnifica vllus speret; quum perexigua in illis eluceat vis mentis, animi præstantia, acumen ingenii, doctrinæ studium, rerum gerendarum scientia, quã cum prudentia ac sapientia coniunctam esse par est. Sunt enim qui in hunc ordinem referuntur, non admodum acri exactoque iudicio, aut *emunctæ naris*, vt a quorum obturatis pituita muccoque naribus: *Obesæ naris*, prouerbium deductum est, a corpore ad animum translato vitio. Vt enim palatio minus sapiunt, nec odorantur, aut sensu oblata percipiunt: ita mente quoque insipidi sunt, atque obtusi, stupidi, ignaui, inertes, nec denique natura aut vsu sagaces, vel acuti, vel callidi, quod calor natiuus sopitus sit, immersusque humidæ qualitati, atque humori frigido: quo fit vt memoria quoque sit fluxa ac prope nulla; sermo vt pulsus atque incessus tardus ac remissior. Verum illud præcipue in iis laudem meretur, quod placido sint ingenio ac sedato, quod Veneri minus dediti quod nec iracundi nec irritabiles; vt qui etiam lacessiti non incandescant. obiter nullis dolis, insidiis, fraude, astutiis, technis, versutiis, sycophantiis vt Cholerici, instructi. Sed quoniam multis variisque morbis tentari soleant, quod sedentarii sint atque otio dediti, post imperatam præscriptamque calidam victus rationem, de qua in frigido corporis

Indicia frigidi & humidi status.

Pituitosi ignaui.

Prouerbii origo, Obesæ & emunctæ naris.

Pituitosi hominis laus.

corporis ſtatu, tum humidi abunde tractatum eſt, vt exercitationi aſſueſcant, exſtimulandi ſunt. Ignauia enim ac deſidia corpus, vt Celſus ait, hebetat, labor ſiue exercitatio firmat: illa præmaturam ſenectam, hæc longam adoleſcentiam facit: quocirca valentiores hi motus exigunt, ne humor plus ſatis augeſcat, & calor ſopiatur. Itaque matutinis ambulationibus inſiſtant, per accliuia editaque loca ventriculo inani ac vacuo: nihil tamen vetat ab aſſumto cibo tale quiddam aggredi, ſed has corporis agitationes maxime lentas eſſe conuenit; meridianas vero magis celeres ac citas, (quod & calidis & humidis obſeruare expedit) non tamen vt Galenus ait, quales feſtinabundis opere aliquo vrgente perfici ſolent. Hoc quoque iis præcepiſſe ex vſu eſt, vt diutius ieiuni perſiſtant, ac cœnent parcius: quum enim omnibus quibus inculpata valetudo obtigit, liberalior cœna eſſe debet, niſi conſuetudo obſtet, tum iſtis parca conuenit ac frugalis, quo cerebrum nocturnis exhalationibus, quæ e ventriculo emanant, minus obnubiletur: iſtæ enim diſtillationibus ac catarrhis materiam præbent ac ſeminaria, ex quibus tanta morborum examina pullulant, quæ vt declinari euitarique poſſent, phlegmatici humoris differentias, & quo ſint effectu, quos illæ morbos pariant, paucis explicabo. Statuuntur autem Pituitæ ſpecies ac diſcrimina quatuor; Dulcis aut ſi crudior ſit, inſipida, quæ ſomnolentos homines efficit, & maiorem ſomnum conciliat, quam natura exigit, humectato ſcilicet & frigeſcente ſenſuum principio, nempe cerebro: Acida, famelicos reddit: ſiquidem os ventriculi, ſeu ſtomachus vbi illo humore imbutus eſt, ac ciborum appetentia excitatur: Salſa, quæ ſiticuloſos facit, ac ſtomachum vellicat: Vitrea vero, quæ & tenacitate & algore cæteros ſuperat, cibi faſtidium adfert ad nauſeam: harum omnium mitior minuſque noxia

Pituitoſi exercẽdi labore, lib. I.

Tuen. valet. lib. 5.

Pituitoſis cœna parca ſit.

Quatuor pituitæ ſpecies & effectus. Gale. de plenit.

Pituita dulcis.

dulcis est, quæ concoctione domita melioreſcit atq. in ſanguinis naturam commigrat: cui tamen ſuum non deſit virus ac malitia, niſi omne vitium penitus calore excoquatur: nam tumores laxos, molles, inflatos excitat, albos nullaque rubedine perfuſos tum aliæ quædam pituitæ eruptiones in extima cute emergunt, vt præhumida ſcabies, tum mulierum atque impuberum papulæ puſtulæq. tumentes, quæ nonnumquam in ſaniem ac purulentum humorem erumpunt: verum non magnum pruritum & ardorem excitant, vt ea ſcabies quæ ex ſalſa pituita aut choleræ affluxu contrahitur, quæ acri mordacique ſalſugine imbuta eſt.

Pituita acida. Acida Pituita ſucco melancholico qui ſubinde in ventriculum confluit, qualitate effectuque aſſimilis & cognata, minus quam vitrea, magis quam dulcis, frigida; hæc pungit ac ſtimulat ſtomachum, illique morſus infert; ſiquidem quum is exquiſitiſſimo ſenſu polleat, acerbiſſimi humoris qualitate offenditur; tam auſterus enim ſapor illi ineſt, vt ſi vomitu excuti contingat, vti hieme & autumno aſſolet, linguam, palatum, fauces, dentes radat ac ſtupore afficiat: non ſecus, quam vuæ acerbæ ſuccus, quem Omphacion cultiores medici, populares agreſtem vocant, ſic vt ægre expugnari eluique eius ſapor poſſit. Hæc quoque pituitæ ſpecies ſiquando os ventriculi occupauit, ſuoque acore atque acerbitate imbuerit inſatiabilem ac prorſus caninam appetentiam excitat, quæ grauidas fere infeſtat circa tertium a conceptu menſem, præſertim vbi fœmellam geſtant; in quibus quum ſit calor languidus, ac vires flacceſcant, non facile natura pituitoſos humores cõcoquere poteſt; quo fit vt nauſeabundæ ſint ac fluctuationibus, crebriſque ructibus moleſtentur. Quum enim acida atque acerba potiſſime concupiſcant, ventriculum vitiant, multoſque prauos humores coaceruant.

Omphacio quid. *Appetitus caninus.*

Sunt

Sunt autem & præter mulieres viri etiam huic malo obnoxii, quibus cibi calorifici exhibendi ſunt, & vinum maxime meracum. Quod ſi humorem hunc in corpore putreſcere contingat, febris excitatur Epiala, ſic dicta, quod interiora caleant, rigeſcant autem ac frigore concutiantur externa; nam is humor accenſus, ſimilem flammam edit virentib. humectiſque lignis, ex quibus denſi craſſique fumi humida quadam ſubſtantia imbuti aſſurgunt; adeo vt calor ab humore prohibitus, nequeat erumpere, ſic vt non ſolum colorem ita affectis vitiari contingat, ſed etiam in animo menteque aliqua percipere incommoda. Salſa pituita quæ nonnihil affinitatis cum cholerico humore habet, conficitur ex bilis vel ſalſæ vel ſeroſæ humiditatis commiſtione, aut putreſcente phlegmate, a cuius acrimonia non rigor, ſed horror, totiuſque corporis concuſſio oboritur; vbi is accenditur, nulla eſt autem pituitæ ſpecies hac nocentior. Siquidem dolores intenſos excitat, vbi in partem aliquam incubuit, ac vi mordaci vlceroſas laſſitudines membris infert; cutem denique aridis ſquammoſiſque fœdis eruptionibus deformat, nempe mentagra, impetigine, lepra, pſora, ſcabie pruriginoſa; vbi vero cum melancholia, aliiſque vitioſis humoribus coaluit, elephantiaſim parit, quæ Hebræorum lepra eſt, herpeta, phagedænam, morbum Venereum, compluresque alios, qui membra erodunt ac crudeliter depaſcunt.

Epiala febris.

Simile a lignis virentibus accenſis.

Pituita ſalſa.

Pituita ſalſa noxiæ

Vitrea autem Pituita ſic dicta, quod eliquato fuſoque vitro ſit aſſimilis, omnium frigidiſſima eſt; quocirca ægerrime concoqui poteſt, atque ad ſalutarem domeſticumq. humorem reduci; obſidet autem magna ex parte caput, ventriculum atque inteſtina, quibus acerrimos cruciatus infert. Siquidem pungit, vulnerat, dilaniat; quum enim iſta pituita glutinoſa

Pituita vitrea.

Quæ partes pituita obnoxiæ.

ſit, ac viſco aſſimilis, vt eſt ea materia, ex qua vitrea pocula effinguntur, propter lentorem ac tenacitatem ægre diuellitur, atque anguſtis conceptaculis adhæreſcit, ſic vt natura cum alieno atque extraneo humore dimicans, acerbos dolores concipiat, priuſquam excutere poſſet infeſtum corpori humorem, qui varios atque intolerandos morbos ſecum deuehit, nempe Colicos, iliacoſque dolores, inteſtinorum difficultates, egeſtiones mordaces, teneſmum, qui nihil aliud eſt, quam frequens & irrita egerendi cupiditas, quæ magno enitendi conatu & molimine vix minimam vitreæ pituitę partem excludit, ac paucas quaſdam ſordes ac ſtrigmenta deiicit, quibus affectibus & ſi quæ alia exoriuntur tormina, ego nulla re efficacius mederi ſoleo, quam foris adhibitis fomentis, intus vero iniecto clyſtere, quo omnes illæ pituitæ collectiones prolui ſolent & abſtergi. His autem morbi ac valetudinis incommoda in infimis partibus citra febrem vere conſiſtunt, niſi dolorum faces admoueri contingat, quod nulla ſubſit vel putredo vel inflammatio, ac membrum ſit ignobile: verum ſi in principem aliquam præcipuamque partem hæc pituitæ ſpecies decumbit, ac putrefacta inflammari incipiat, febres excitat Lipyrias vocatas, atque in imis viſceribus frigus æger percipit, externis calorem. Quemadmodum enim Solis calore glacies, nix, grando, liqueſcit ac diſſoluitur, fluidaque ſingula efficiuntur; ita æſtus febrilis craſſum illud & concretum phlegma liquefactum diffindit; quo fit vt in eodem corpore calor & frigus percipiatur, quemadmodum in iis qui humidis madidiſque veſtibus foco aſſident, aut manibus niuem vel glaciē attrectant, quorum membra eodem temporis momento frigidam calidamque qualitatem ſentiunt. Cæterum quum magna mortalium pars, hibernis potiſſime menſibus aut vna aut altera pituitæ ſpecie infeſtari

Teneſmꝰ quid.

Clyſteris vſus.

Lipyriæ febres.

Calor humorē, vt Sol glaciē diſſoluit. Simile a madido homine.

insectari soleat, omnibus modis efficiendum, vt calidis cibis assuescat, ac concoctionem exacte perficiat; siquidem ex cruditate & frustrata ventriculi concoctione maxima pituitæ noxa in corpore congeri solet, quæ si quid aliud, euidens certe detrimentum valetudini infert; quo circa quæ impense frigida humidaque exsistunt, inprimis euitanda, vt sunt Austrini flatus, plani pisces ac lubrici, fructus arbutei; ex herbis lactuca, portulaca, cucumeres, melones, cucurbitæ, fungi, aut siquid horum in vsum veniat, calida condimenta adhibeantur, ac tempestiua exercitatio, tum quæ crassos viscososque humores attenuent, quæ flatus discutiant, ac quam minimum humoris excrementiq. pituitosi in corpore residere patiantur: nam ii quoque mentem transuersum rapiunt.

Pituita incōmodo omnes ob noxii.

Cruditas pituitam parit.

De Memoria excolenda, demoliendisque eius detrimentis atque incommodis.

CAP. IIII.

QVoniam autem frigida humidaque intemperies tum frigida quoque & sicca, vbi plus iusto inualescit, memoriam obruit, ac lethaliter afficit, huic operi nonnulla inserenda putaui, quæ illi cultum adferre possint, atque efficere, vt quam minimum illa detrimenti concipiat, aut vlla suiparte iacturam patiatur. Qua autem ratione id perfici possit, obiter indicabo. Est enim non modo studiosis, sed nulli non mortalium salubre cum primis & frugiferum. Siquidem omnes actiones ac munia publica quæ vel publice vel priuatim obire solent, omniaque cogitata, conceptus, consilia, meditationes, curæ, studia, dicendi agendique labor & industria, quæque vel animi vel mentis agitationem exposcunt, memoriæ adiumento perfici debent. In hoc enim thesauro potissima rationis intelligentiæ, iudicii pars consistit,

Memoria omnia perfici.

eo eoque tamquam e locuplete atque opulente instructo penu depromitur, eruiturque rerum reconditarum vberrima supellex. Quæ memoriæ vis nisi, vt fidus tutor ac conseruator iis rebus quæ a nobis excogitatæ perceptæq. sunt, adhibeatur, omnia protinus, etiamsi præclarissimi sint ingenii monumēta, effluunt atque obliterantur. Assignatur autem memorandi facultas cerebro, mentis omniumque sensuum domicilio, quo affecto aut intemperie aliqua vitiato omnes naturæ functiones ac munia affici contingit ac labefactari; sic vt imminuta mente, conuulsaque ratione, intellectu, iudicio, desipientia oboriatur, obliuio, stupor, delirium, stultitia, alienatio, fatuitas iners ac stolida, qui affectus ac mentis errores multifariam hominibus obuenire solent, nempe ex capitis ictu ac vulnere, cranei ruptura, casu, ruina, contusione, pestiferis morbis, qui ex ambientis aeris contagione homines inficiunt, ac præter æterna quę nonnumquam euitari nequeunt, illa quæ ipsi nobis damna inferimus, vt est, crapula, ebrietas, ingluuies, intempestiuæ vigiliæ, cibi frigidi & pituitosi, immoderatus concubitus, quo mens obstupescit, ratio, intellectus, iudicium obscurantur, ac naturæ robor sic plerisq. deiicitur atque eneruatur, vt corpus tridui operam curamq. exposcat, & amplius antequā instaurari possit, atque in pristinum statum restitui; ex quo incommodo accedunt morbosæ aliquot ac fœdæ affectiones, quæ non minorem menti, quam corpori cladē inferunt, ac reminiscendi vim obruūt. Vt autem immodica cerebri siccitas a nimia crapula, inedia, Venere contracta, memoriç officit, quod ea qualitas inidonea sit ad suscipiendas rerū formas, vt quas ariditas ac durities resp uit, ita affluētior humiditas ex otio, desidia, immodico somno, cibis humidis parta, memorādi facultatē opprimit. Suscipit illa quidem celerius rerum formas ac simulacra, verum

Memoria in cerebro consistit.

Memoriæ perniciosa.

Venus corpus eneruat.

Cerebrū siccū non concipit imagines.

Cerebrū humidū nō retinet imagines.

ob

ob multitudinem non inhærescunt, sed effluunt, vt sigilla quæ vbi in nimis vdam ac fluxam materiam imprimuntur, nullam rerum formam ac vestigia referunt, sed confestim euanescunt ac dilabuntur. Quum itaque memoriæ vis consistat in fida ac stabili imaginum conseruatione; pueris & quotquot humido sunt cerebro, imbecillior est, quam vt imaginum impressionem retinere queant. Senibus quoque vis ea inualida est, quod ob cerebri frigiditatem & ariditatem nihil insculpi possit eoque fit vt vtrique obliuiosi exsistant, ac debili minusque tenaci memoria. Siquidem huius omniumque sensuum internorum vis ac facultas ad cerebri temperiem est exigenda. Nam ex crassa eius partis substantia, aut cum in ea spiritus atque humores densescunt, multisque vaporibus obsita sunt & obducta, obliuio suboritur, ac quum intelligentiæ tarditas, tum percipiendi difficultas. Ex humecto vero cerebro nimiumque liquido sensus emergit obtusus & hebetior, minimeque diuturna memoria aut stabilis. Siccior vero cerebri constitutio, labilem ac fluxam memoriam parit parumque tenacem: non enim concipit imagines, atque ægre insculpi eas patitur, non secus quam ferri aut chalybis lumina ob duritiem cælaturas non admittit, ac styli mucronisque aciem respuit. Memoria itaque stabilis ac firma ad cerebri temperamentum referenda est, eaque vis mentis naturæ muneri ascribitur, sic tamen vt iuuetur arte, excultaque vigeat; aut si collapsa sit, aut detrimentum acceperit, cura atq industria erigatur. Quocirca cum primis danda opera, vt valetudo inculpata exsistat, ac corpus optime constitutum, vt moderata sit victus vitæque ratio, ac frugaliter, summaq temperantia instituta; vt cibus exacte concoquatur; vt mens affectibus libera; animus tranquillus ac placidus, ne qua ingruat quod menti caliginem possit

Pueri & senes obliuiosi, sed diuersa ratione.

Cerebri tēperies memoriæ præsidiū.

Simile a ferri ac chalybis natura.

Memoria naturæ munus arte iuuatur.

offundere. plurimum enim confert ad memoriæ præsidia, corporis animiq vigor, aeris salubritas, cerebri temperies, sensuum omnium optima constitutio; spiritus animalis ac vitalis, qui ab humoribus promanant, lucidi minimeque turbulenti. Hæc enim efficiunt, vt omnes animæ facultates, inter quas memoria præcipuas partes obtinet, vigescat, nec quidquam earum rerum, quas vel aspectu, cogitatione, ingenio doctrina, meditatione concipimus, mente excidat, aut aboleatur; quamquam enim sopita visa sunt & obliterata, postliminio menti ingeruntur, ac velut recens transacta oculis obiiciuntur; sic vt hesternorum immemores, acta pueritiæ, quæque reuolutis aliquot lustris, atq. annorum spatiis menti animoque infixa erant, reminisci nos contingat ac recordari, hac, opinor, ratione quod auide atq. attente, summaque admiratione tenella ætas, quæque adolescit atque ad capessendas præceptorum traditiones promta sit, alacris, expedita, erecta. Siquidē quum nondum rerum ac verborum mole mens obruatur, nec negotiis, vllisq. occupationibus grauioribus sit distracta, tenacius inhærent quæ primis annis animisque puris instillantur. Cæterum quum Memoria rerum in priore capitis parte quæ sinciput dicitur, concipiatur, vbi sensus primarius seu communis viget, tum vero quæ eius munere parta sunt in posteriore seu occipitio reconduntur, atque asseruantur. Quocirca consulto faciunt qui nucham ac ceruices a frigore ventisque tuentur ac muniunt: nam hæ partes affectæ epilesiam, lethargum, stuporem, paralysim, tetanum, obliuionem inducunt. Quamobrem omnia ea amoliri par est, quæ memoriæ officiunt, aut vllam illi iacturam inferre possint. Quoniam vero multa animo obuersantur, atque in memoriam recurrunt etiam inuitis ac repugnantibus, quæ obliuionis tenebris obruenda potius, quam ea

Ratio cur pueri antea actorū memores.

Nucha & ceruices muniendæ.

Obliuio aliquando grata.

ea patiamur diutius menti inhærere, vt inhonesta quædam, ac vitiose parumque decore peracta; plurima autem quæ meminisse expedit, ac salutaria sunt, excidunt, horum accurate habenda ratio, ne vt vulgo fit, istarum rerum deiectum ac discrimen sustulisse, aut non obseruasse videamur: quamobrem quæ quisque meminisse velit, subinde ab animo reposcat, atq in mentem reuocet, eaque crebro meditetur ac reuoluat: quæ vero excussisse velit atque obliuisci, tamquam noxia ac menti pernitiosa, iis ratione ac iudicio acriter obsistat atque obluctetur. Vti enim natura comparatum est, vt mens humana quæ ab integritate delapsa est, pessima pro optimis amplectatur, eaque promtius concipiat atque addiscat: ita quoq. tenacius ac fixius inhærescunt deteriora, adeo vt ægerrime excuti queant. Quæ res effecit, vt Themistocles ab illo qui artem memorandi profiteretur, sciscitatus sit; *Essetne ars aliqua quæ nõnullarum rerum obliuionem polliceretur; meminisse dũ libet, sed non æque facile quæ se præter voluntatem menti ingerunt, obliuisci.* Sunt enim quorum obliuio nobis gratior est, quam memoria: sic vt plerique grauate ferant, obductas cicatrices refricari, ac redintegratione quadam iam pridem sopita sepultaque in mentem reduci. Quo spectat Prouerbium; *Malum quod bene conditum est, ne moueas.* Cæterum quum multa passim apud Rhetores obuia sint atque exposita quæ memoriam fulciunt, multaque illi adiumenta pollicentur, non visum est operæpretium, lectorem iis commemorandis demorari, eoque magis quod pleraque operosa sint, ac vix anxia cura obseruari queant. Siquidem ingenii mentisque acies huiusmodi præceptionibus hebescit, ac natiua memoriæ vis obruitur. Inter alia autem stabiliendæ memoriæ præsidia, hoc præcipue spectari debet, vt corpus salubre consistat, nec vllis morbis præsertim qui capiti noxam inferũt,

Memoria rerũ renouanda.

Natura vitiosa in deterius prona.

Themistocles obliuionem quare optauit.

Obliuio rerũ quãdo expetenda.

Prouerbium.

Non mouenda noxia.

Sanitas memoriæ robur.

expositum. Somnus sit moderatus, corpore non in dorsum, sed in latus exporrecto, animus tranquillus ac placidus; mens sedata, omnibusq. superuacuis ac negotiosis occupationibus libera. Atqui cum hæc animæ facultas fragilis sit & delicata, nulla re grauius afficitur; quam cruditate, luxuria, intemperantia, crapula, ebrietate. Interim in excolenda fouendaque memoria, omnia acciri debent adiumenta, omnia adhiberi adminicula, quibus illa fulciri possit, & augescere; inter quæ est assiduus legendi discendique vsus & exercitatio, adhibito ordine, ratione, ac modo, excussa tumultuaria ac confusa lectione. Nihil est quod magis cura, studio, industria, diligentia cultu vigescat ac roboretur; nihil quod æque incuria, ignauia, oscitantia, inertia, intercidat atque obscuretur. Et quemadmodum vanitas est, vt is ait, & iactatio circa memoriæ miraculum arte potius, quam natura gloriari; ita sapientis ego iudico, naturæ dotes atque animi mentisque munera, vt agros excolere, ac fœcunda efficere. Iam vero vt aliqua præcepta medica referã, quo minus hic fundus sterilescat, hoc meminerit qui hanc vim stabilem præstare velit, cænandum parcius; aut si largius cœnatum sit, inambulet, festiuus videri affectet, nihil serii meditetur, aut se anxiis ac scrupulosis rebus defatiget: vbi vero inter somnum ac cœnam sesquihoræ interuallum intercesserit, quieti se dedat, ac lateri incumbat dextro; diluculo experrectus omnes meatus expurgandis proluendisq. excrementis destinatos exoneret; primum linguam defricare pergat; caput eburneo pectine placide demulceat, capillos sibi adimi patiatur, præsertim si anni tempus, regio, consuetudo id exposcat: nam hibernis mensibus id tentare, cæloque Aquiloni ac polo arctico exposito non minus insalubre est, quam ridiculum adimunt enim sibi naturæ præsidia ac munimenta quæ frigus arcent.

Memoriæ pernicies cruditas ex crapula.

Ad Herennium lib. 3. tit. 7.

Memoria cœnã parcam exigit.

Prepostera capitis casura.

cent, atque externis iniuriis obſiſtunt, aliaque aſciti-
tia tegmenta capiti applicant. Vbi vero aura placida
eſt, regio temperata, cælum nec aſperum, nec rigi-
dum, raſo eſſe vertice non improbo: effumant enim
liberius vapores denſi qui memoriæ officiunt. Itaq.
videntur mihi ſalubri conſilio plerique, qui nonnul-
lis Diuis addicti ſunt, atque illorum inſtitutum pro-
feſſi, non ſuperſtitionis ratione geſtare caput gla-
brum, atque ad viuam cutem detonſum: ſubleuan-
tur enim hac re omnes qui pituita, qui catarrhis,
qui dolore capitis conflictari ſolent, aut quibus ex
humorum redundantia caligant oculi, aures obſur-
deſcunt, nares obeſæ atque obturatæ, ſic vt in mor-
bis quibuſdam capitis, in mentis alienatione, deſipiē-
tia, delirio, phreneſi, mania, melancholicis affectibus,
furore, inſania, conſultum viſum ſit medicis abradi
capillos: quod ipſum non vanum exiſtimari velim,
cum quiſque experiatur, adornata comtaque bar-
ba, vel ea penitus ademta hilariorem eſſe ſe, minuſ-
que moroſum. Quin multis conſultor eſſe ſoleo,
qui vitioſis ſunt oculis ac caligantibus, qui ſur-
daſtri ſunt, aut grauedini obnoxii, vt frictione capi-
tis, barbæ raſura, aliaque illarum partium commodi-
tate vtantur, atq. vt cuiq. nationi peculiare eſt, ton-
ſoris opera illas partes permulceri patiantur; non ſo-
lum enim venuſtior quiſque efficitur, ſed animo mi-
tiore, magiſq. tractabili; ſic vt mens exhilareſcat, ac
ſit erectior, memoria magis eluceat, ſpiritus qui ad
quaſuis actiones nos impellunt, excitentur, omneſq.
ſenſus paulo ante ſopiti ſe proferant atq. eniteſcant.
Quod ſi os, fauces, palatum ſubinde colluat, dentes
defricet, nares emungat, aures a ſordibus ſcalpello
expurget; pectus tuſſi, ſcreatu, ſternutamento, popi-
ſmate dilatare non deſinat, parteſq. internas, ventri-
culum, lienem, iecur, inteſtina, aluum, veſicam ſuis
excrementis exoneret: non ſolum memoria, ſed

Memoriæ raſũ caput cõfert, nonnullis offi cit.

Memoriã barba raſa adiuuat.

omnia mentis organa, ac singulæ animæ facultates citra offensam munere suo defungentur. Quoniam autem magna ex parte frigida humidaque qualitas memoriam infestat, illamque obruit, hæc contrariis est expugnanda, iis scilicet quæ humorem superuacaneum absumunt, ac cerebro robur conciliant; vt sunt nux myristica seu muscata, præsertim, quæ non exsucca est & cariosa, rosmarini flos, eiusque frutex, & quidquid ex his confici solet; amaracus, melissophyllon, vulgo melissa; vtriusque differentiæ stœchas ab insulis nomen sortita, pæoniæ radix, eiusque baccæ, fruticulus quem viscum vocant, satureia, hyssopus, thymbra quam vulgo nescio qua inducti ratione, nunc origanum vocant, quæ alia est a cunila, odoris saporisque inter elixas carnes gratissimi: nam hibernis mensibus non exolescit aut emoritur: quibus accedunt betonica, verbasculus odoratus, vulgo herba paralysis, maron, vel origanum vulgare, aut siluestris maiorana, ocymum quod basilicon vocant, vtriusque differentiæ iridis radix, inula, vulgo enula campana, raphanus, hoc est, radicula quæ æstate nusquam non mensis infertur ad acuendam appetentiam, atque edendi auiditatem: inter exotica autem & peregrina zedoarium, caryophylli, macer quæ nucem muscatam ambit, zinziber, præsertim viride ac melle conditum, acorus non adulterinus, casia ac cinnamomum, carpesium vulgo, vt opinor, cubebe, myrobalani conditi seu in melle asseruati. Horum pleraque vel in syrupos redigi possunt, vel in pulueres aut condimenta reduci, vel eorum decoctum sumi aut dilutum; ab iis præsertim qui loca frigida humidaque incolunt, ac natura pituitosi sunt. Nam seniculis aridis, exhaustis, irrigari postulant quum corpus tum sensuum instrumenta, ac suaui alimentorum rore madescere ac perfundi, vt sunt cortices citri, hoc est, mali Medici conditi, glycyrrhiza, nymphæa,

Memoriæ quæ conferūt.

Herbæ quæ mentem acuūt.

Thymbra alia a cunila.

Memoriæ remediū vbi ex frigiditate & humiditate contractum est vitiū.

Memoria qua exigit a siccitate rta.

phæa, vulgo *nenuphar*, buglossus, & quæ nobis borrago dicitur, vuæ passæ exemtis vinaceis, passulę Corinthiacæ, quæque moderate calefaciunt & humectant: Cuius generis sunt mel, zaccharum, vinum subdulce ac minime austerum, butyrum atque oua recentia, nuclei pini, amygdalæ dulces, non rancidæ, nec vetustæ, pistacia, castaneæ mollius tostæ, auellanæ; nam iuglandes memoriæ officiunt, vt etiam cepe quod oculis caliginem infert vapore calido, vt lactuca frigido, somnifica vi ac soporifera; rapa vero ac napi cocti aut elixati, si quem experiri libeat, oculorum claritati adminiculantur, illisque fomenta ministrant ob calidi humidiq. flatus copiam, qua & semen augent ac Venerem stimulant, si gingibere condiantur. Quod vero ad cerebella attinet, nihil perdicum efficacius in erigenda memoria, nec magis præsentaneum; quibus accedunt passerculorum, omniumq. alitum quæ agilitate pollent ac se volatu exercent, de quibus alias. Caput lotionibus fatigare, quamquam id pleriq. non improbant, nulli persuasum cupio; reddit enim craneum imbecille, atq. ad lenissimam auræ iniuriam distillationibus ac catarrhis expositum, pedes vero abluere ex decocto foliorum lauri ac rosmarini, feniculi, non equidem improbauerim; auertit enim a capite vapores ac fuliginem quæ mentē offuscat. Quo vero fumi reprimi possint, ac cerebrum minus vaporū concipere, peracta cœna aliquot Coriandri grana prius macerata aceto in quo samsuchus decoctus sit, mox zaccharo incrustata ac tenuiter inducta, occluso ore dentibus conficiantur; dici vix queat, quantum memorię profuerit: nec minus efficax est id, quod ex cotoniis conficitur, si ab assumto cibo nonnihil assumatur; discutit enim fumos, ac prohibet vapores sursum eniti; quod ipsum etiam præstant aliquot grana mastichis deglutita. Odorifera quoq. idētidem naribus

Cepe oculis & memoriæ noxium.

Lactuca visū obtundit.

Rapa spiritus visorios instaurat.

Cerebella quæ memoriæ prosint.

Caput nō fatigandū lotione.

Coriandrum incrustatū.

Diacydonion vel gacarnis cotoniorum.

Mens odorib. recreatur. admoueri debent, præsertim quæ sunt vibrantis naturæ ac calorifica, vt lignum aloes, caryophylli, rosmarini flos, ocymum, nigella, succinum orientale, quod ambra grisea vocatur, zibethum, rosæ rubentes, caprifolii flos, spica Celtica, multaque alia quæ nullam grauitatem exspirant, sed iucundum gratūque odorem exhalant. Omnia enim hæc spiritus recreant, suoque effluxu cerebrum reficiunt. Quod si *Memoria deplorata vt instaurãda.* res propemodum deplorata sit atq ad extremam oblíuionem quis deuenerit, vt in lethargo, foris nucha & ceruices inungi debent oleo castorei, nigellę, euphorbii, costi, erucæ, intus vero momentum ex- *Anacardina cõfectio memoria vtilis.* hibeatur confectionis Anacardinæ, aut ipsa lingua defricetur: dissoluit enim extreme frigidam humidamque ac viscosam pituitam: sic vt apoplexia perculsis loquelam restituat, linguamque hærentem refulciat, quod ipsum & oxymelle scyllitico perfici *Quid loquelã restituat.* potest, ac vino ardente, in quo grana aliquot erucæ macerata sunt; ad hæc enim tamquam ad sacram anchoram confugimus in deploratissimis morbis; *Vt loquela restituatur apoplecticis.* in mitioribus vero alia iam memorata adhiberi possunt, vt serapion de stœchade, dianthos dulcis, aurea Alexandrina, diacastoreum, pliris cum musco, theriaca ac Mithridaticum. Experimento autem ac *Agallochi aut ligni aloes vis.* quotidiano vsu comprobatum est Agallochum, quod vulgo lignum aloes vocatur, vel suffitum, vel naribus admotum mirifica esse vi in corroborando cerebro ac sensibus excitandis, adeo vt si in puluerem redigatur admixtis aliquot caryophyllis, atque *Gallus vt cõtinẽter & indefesso cantillet.* osse de corde cerui, eaque oleo nigellæ commisceantur, eas vires conferre cerebro; vt si galli gallinacei vertex eo oblinatur, cantillare ac crocire non desinat.

De

De Calidi & sicci corporis statu & habitudine: obiter qua sit natura, conditione, ac moribus animiq; propensione homo biliosus seu cholericus.

CAP. V.

QVum nihil sit in externis naturæ rebus diuturnum ac stabile, nec quidquam vigorem suum constanter tueatur, sed omnia iacturam patiantur ac vergant in deterius; tum humanæ quoque res varias mutationum vices subeunt, grauesque lapsus atque inclinationes patiuntur: sic Calidus & humidus corporis status ætatis progressu ad calidum siccumque habitum deuoluitur. Siquidem calor humorem natiuum sensim taciteque absumit ac depopulatur, totique corpori siccitatem adfert, quæ qualitas ad proferendam vitam naturę est aduersissima. Vt enim accensis cereis ac funalibus flamma pabulum & quo alitur fomitem depascitur, quo exhausto, vtrique exstinctio imminet & interitus; ita insitus calor succum geminum quo subsistit ac fouetur, pedetentim imminuit, sibique atque vniuerso corpori exitii causam ministrat. Corporis autem constitutio quæ ex calida ac sicca qualitate emergit, ab eaque appellationem sortitur, adaucto per eas qualitates humore feruido, hominem biliosum constituit, ob flauam scilicet bilis redundantiam: cuius humoris duo constituuntur discrimina; vnum naturale, alterum quod præter naturam corpori inest. Naturalis autem bilis excrementum est concocti sanguinis sapore amaro, colore vero effectuque igneo. Flauescit enim ac splendida est, vbi hepatis calor moderatus exsistit; vbi vero viscus hoc plus satis accenditur, ebullit quoque bilis atque efferuescit: illique color in luteum obscuratur; qualis conspici solet exoticus ille liquor aut zythus qui Belgis *Iopenbier* nominatur, aut vbi oleum ac butyrum liquefactum ytitur,

Omnia mutatiõi obnoxia.

Simile a cereis ac funalibq.

Homo cholericus.

Bilis naturalis & præter naturã.

Simile a ceruisia & olei colere.

nimioque feruore torretur, atque ignescit; quo fit vt fuluus color in opacum atrumque colorem demigret, qui etiam in externa cute nonnumquam se profert, vbi diffusus biliosus humor in cutem erumpit. Flaua autem bilis geminum in corpore munus obit: nam pars eius sanguini mista transit in venas, quo is commodius angustos quosque meatus penetret, atque ad membra quæ bilis nutrimentum exposcunt, deferatur. Pars cætera ad fellis folliculum, iecoris infimæ parti adnexum relegatur, mira solertia id prouidente naturæ opifice; vt cui visceri attrahendi perficiendique alimenti vim admirabilem esset elargitus, conceptaculum quoque superuacanei inutilisque humoris adiungeret, ne quid incommodi ad reliqua membra hinc possit deriuari; siquidem bilis eius est naturæ, vt vim igneam proferat, cuius motu atque agitatione velut face subdita, excandescimus atque animo concitamur. Vnde apposite, Ira definitur ardor & ebullitio quædam sanguinis circa cor, qua cerebrum quoque incalescit ab humore bilioso excitata, quæ si quando illata est iniuria, vltionis est auida. Inferioribus vero partibus eum vsum præbet vt intestina ad excrementorum deiectionem exstimulet, irritetque: cuius rei causam prouida solersque natura excogitauit ac emolliendisq. huiusmodi superuacaneis humoribus, nempe renes atque vrinarios tramites, intestinum ieiunum, quod ab influente bilis acrimonia continenter excrementa excutit, vesicam, aures, & subcutanea spiracula, quæ pori vocantur, discutiendis sudoribus destinata; quorum pleraque si obstructione laborant, totam noxii humoris colluuiem intus cohiberi contingit, atque in præcipuas aliquas partes impetum facere. Sic vbi folliculus fellis seu bilis flauæ receptaculum, ea sentina quam ab hepate exhausit, exonerare se nequit, illam vel in ventriculum, vel in iecoris caui-

Flaua bilis munus.

Ira quid & vnde.

Bilis per quas partes expurgatur.

tatem

tatem refundit: quo fit, vt per vniuersum corpus bilis effusa sanguinem quum qualitate sua, tum colore inficiat. hinc Ictericus & morbus Regius sic dictus, quod exquisitissimum victum ac mensam regalem exigat, qui corpus vndique auriginosum efficit, hoc est, luteo ac flauo croceoque colore perfusum vt argentum incrustatum auroque obductum. Quod si gracilia intestina, seu Ilia affici contingat, intolerandi cruciatus, clamosique dolores ac torturæ excitantur. Ilion hoc malum vocant, & conuoluulum, quod ad chordæ similitudinem intestina conuolui ac contorqueri videantur. Contrahitur autem hic morbus vel ab inflammatione, vel ab aridi tostique stercoris obstructione, quum biliosi humoris minor copia eo confluat, quam vt excrementa possint excuti, ita si superior intestini pars affecta est, cibus; si inferior, olera per os egeruntur, podice tam arcte occluso, vt ne flatus quidem ab illo prodeat: multos præterea affectus flaua bilis parit, vt tertianas, vrentesque febres, vbi extra venas illi putrescit: verum quum in Medicorum libris passim obuii sint & accurate descripti, illorum narratione supersedendum existimo. Cæterum quæ sit calidi & sicci temperamenti, denique biliosi hominis natura & conditio, quorum quibus argumentis deprehendi possint, obiter indicandum. Principio, vt externas notas persequar; Corpus huic constitutioni calidum, gracile, macilentum, musculosum, longitudine decenti ac moderata; quorum plerique tametsi statura pusilla conspiciantur, ac minus procera, alacres tamen sunt, erecti, agiles, inquieti, atq. vt apes insecti genus exile & minutum,

Morbus Regius vnde dictus.

Ictericus inauratus.

Iliaca passio.

Notæ calidi & sicci status.

Simile ab agilitate apũ.

Ingentes animos paruo sub corpore versant. — *Virg. libro 4. Georg.*

Color vero iis fuscus aut rubore quodam perfusus præsertim vbi incandescunt aut incalescit exercitatione corpus, plerisque autem pallidus aut sub.

luteus, cutis hispida arteriis venisque amplis ac conspicuis (neque enim sub carne delitescunt) vt quam simul cum adipe calor dissoluat, vrina rubicunda, crocea, flaua pro bilis ac feruoris ratione, pulsus citus ac velox, vti etiam incessus; lingua volubilis & expedita; capillus vero niger, plerisque crispus, atq. intortus, vbi calor & siccitas est intensior, qui serius canescit, at ob siccitatem cito defluit; nasus magna ex parte aquilinus & aduncus: nonnullis autem præsertim Germanis, Sarmatis, Pannoniis ac Belgis rutila barba, ac flaua cæsaries, quod euenit ex splendida lucidaque ac syncera bili, quæ a calore feruido non deuritur. In Belgica autem a popularibus notari solent Ænobarbi, hoc est, rutila æneaque barba insigniti, aut quibus capilli rufescunt; quod illorum moribus aliquid vitii subesse censeant, aut improbitatis quandam maculam in animo menteque occultari ac residere. Vt enim Themistoclis pædagogus nihil mediocre in illo futurum pronunciauit, sed aut insigne Reipubl. commodum, aut detrimentum: ita Belgæ quoque dictitant ab eiusmodi hominibus aut speranda optima, aut deterrima. Quin & hæc iactatur Prouerbialis sententia, *Roter Bart selten gut, offt van Iuden art*: hoc est, luteæ aut flauæ barbæ homines raro laudatæ esse indolis, aut spectatæ integritatis: quod in vita ac moribus omnique actione improba quædam calliditas, & insidiosa astutia lateat, quæ in negotiis, contractibus, mercaturis, alterius dispendio se prodit, ac palam facit quibus sint artibus & fallaciis instructi. Quod vt in plerisque eius notæ hominibus, quoniã laudabilis desit institutio, obseruari fatear; ita complures commonstrari posse video, quibus is color, ac barbæ apparatus ad summum decus & ornamentum nihil officiat, quin potius ad decorem sit adiumento: passim enim in aulis principum, in consessu cœtuque procerum, inter

Vnde flaua cæsaries.

Prouerbium in rubenti barba homines.

Themistoclis ingenium.

Suspecti ænobarbi.

Barba rutila nõ semper improbũ designat.

inter negotiatores honestos, & quotquot præ cæteris Aquilonios tractus occupant, multi conspiciuntur virtutis spectatæ ac singularis prudentiæ, qui in rerum publicarum functionibus præclare se gerunt, omnibusque se integros præbent & inculpatos: vt vir illustris Petrus Carbonarius Brugis oriundus, qui non vni suo Lemnio, sed optimatibus quibusque vnice carus acceptusque est; qui sibi demandatas ac commissas legationes, quæsturas, prætorias functiones summa cum laude obit atque exsequitur. Quod autem triobolares quidam, infimæque sortis homines ea barbæ specie & colore futiles sint, pleni rimarum, qui hac atque illac profluunt, nec quidquam pensi habent, aut frugi sunt, corruptæ educationi tribuo, quæ naturæ procliuitatem ad vitiosos mores pertrahit: hinc enim efficitur, vt quisque tales inconstantes experiatur, fallaces, subdolos, vafros, astutos, ingenio vario, versatili, versipelli, πανούργῳ, obiter Punica lubricaque fide, ita vt in negotiandi contractibus non desit consultũ illis fidere; vt qui tamquã anguillæ ac murenę, elabantur, atque in negotio quamlibet intricato se expediant atque eluctentur. Quibus si accedant alia corporis vitia; deterior est illis naturæ cõditio, magisque improba. hinc scite Martialis;

Petr. Carbonarius.

Vnde praui rutilorum mores.

Homines lubrica fide.

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine læsus,
Rem magnam præstas Zoile si bonus es. *Lib. 6.*

Quæ vis illis indita est partim ab astrorum influxu, nempe Solis & Mercurii vi; partim quæ mihi videtur præcipua ac potior, ob humoris biliosi ac spirituũ tenuitatem, quæ calore subtili perfusa ad huiusmodi actiones illos incitat atque impellit. Sunt præterea inter hos variæ conditionis homines, nempe ardeliones, hoc est, homines inquieti, clamosi, feruidi, volubiles ac præcipiti quadam dicendi celeritate, quibus vt apposite Iuuenalis;

Ardeliones qui.

Satyr. 3.

Ingenium velox, audacia perdita, sermo
Promtus & Isæo torrentior, obiter illos
Esse putes quemuis hominem; tum dicier apte
Grammaticus, rhetor, geometres, pictor, aliptes,
Augur, schenobates, medicus, magis omnia nouit.

Quales fere cõspici solent pantomimi, histriones, circulatores, circumforanei, agyrtæ, hoc est, qui plebem ad nugas conuocant, rabulæ, spermologi, buccentæ, qui incessu, manu, vultu, oculis, voce, gestibus actuosi sunt ac iactabundi, omnibusque se negotiis, contractibus, actionibus, conciliabulis, sodalitiis immiscent atque ingerunt. In somno tumultuosi vt qui exsiliant, ob feruidos spiritus, qui etiam sopore oppressos erigunt atque ad motum incitant, Multifariam enim flaua bilis mentem hominum informat, variosque mores, studia, animi propensiones ac motus profert. Hinc siquidem euenit vt quicunque calida & sicca constitutione exsistit, atque inter cholericos censeri soleat, ferox sit, imperiosus, indomitus;

Horat. in art. Poetica.

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer;
Iura negans sibi nata, nihil non arrogat armis.
Hoc volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

Iuuen. sat. 6.

Qui tamen vt leni momento incandescat, ac sit natura irritatior: ita subsidente bile cõfestim deferuescit ita, ac redditur placabilis. Cæterum quum præter flauam bilem quæ vua naturalis dicitur, plures sint humoris huius differentiæ, ac sua cuique natura & conditio, de singulis obiter differendum.

Pallida bilis, vulgo citrina.

Principio a flaua bili procreatur pallida, eo quo malum Medicum quod citrium vocant, colore, ex viridi in luteum languescens: viget autem ineunte vere vna cum sanguine iuuenili, & quod indies adolescit corpore, quo fit vt ea ætas illo anni tempore tertiana febri infestari soleat, si quando is humor oborta obstructione, putrescit, atque extra venas effusus inflamma-

Febris tertiana vnde-

flammatur: cui affinis est spuria notaq. tertiana, sic dicta, quod non ex syncera flaua bili, sed nonnulla pituitæ parte excitatur. Nam æstuosa febris, quæ καῦσος Græce ab ardore dicitur, ex rubra cholera intra venas concepta putredine, accenditur, quæ deliria ac phrenesim, mentisque alienationem inducit. Siquidem sic affectis absurda quædam simulacra animo obuersantur, ac mentem formidine nocturnisque facibus trepidantem;

Febris æstuosa.

Exagitat vesana quies somniq; furentes,
Atque aliena premit vani terroris imago.

Luc li 7.

Omnia siquidem iis conflagrare videntur, atq ędificia, villa, prædia incendi funestisque cædibus actumultu bellico omnia compleri, quorum pleraque etiam citra febrim euenire solent, bilis fuligine ac fauillis in cerebrum delatis. Quæ si quando corpori mentique infesta esse pergunt, confestim expurgata bili vomitu, sudore, alui deiectione, quæ radice Pontica perfici potest, atque vrinam prouocantibus, vt est vesicaria, asparagus, apium hortense, anisi & feniculi semen, immutanda victus ratio, reiectisque calidis, pinguibus, dulcibus, quæ in bilem promtissime transeunt, præter vuas passas & glycyrrhizam, hoc est, radicem dulcem, exhibenda quæ sanguinis feruorem temperant diluuntque In primis autem somnus inducendus lactucis atque acetariis, quæ cerebrum omnesque partes humectant ac reficiunt. Quum autem calidis & siccis omnibusque biliosis multa noxia sint & pernitiosa, tum nihil immodico labore, vigilia, inedia, iracundia, Venere immoderata nocentius. Singula enim horum vires exhauriunt ac depeculantur: neque enim aridis ac macilentis quidquã adimi potest, quin potius saginari postulãt, atq. vt pecudes opima irriguaq pascua; ita illi delicatas mensas exigunt. Quemadmodum enim arbores & virgulta quæ ramis & fronde minus luxuriant, pu-

Biliosis terrifica somnia.

Bilis qualiter purganda.

Somnus biliosis vtilis.

Simile a saginãdis pecoribus.

Simile ab arborũ putatione.

tationem respuunt, nec coerceri ferro sustinent, ita extenuata corpora, & quibus multa desunt, quod ad firmum corporis habitum spectant, nulla sui parte mutilari, aut iis quidquam eripi debet. Cæterum alia est bilis species quæ a naturali ratione ac modo excessit ac degenerauit. Vitellina medicis dicta ab ouo luteo, cuius colorem refert & consistentiam: nam immodico colore crassescit, atque igneum intenseque luteum colorem concipit, quam si putrescere contingat, atque inflammari, ardentissimas illas febres excitat. Quocirca cum hæc bilis a mediocritate desciuit ac delapsa sit, contraria instituenda victus ratio, quæ extraneam qualitatem demoliri possit atque excutere: nam si similibus nutrimentis illam fouere tuerique pergas, exasperabis intemperiem, atque oleum flammæ adieceris. Est & alia bilis species Porracea, a porri virore nuncupata: nam viridescit atque herbaceo colore conspicitur, quæ in ventriculo ex vitiosis prauisque succis gignitur, atque oleraceis, cuius generis sunt allium, porrum, cepe, nasturtium, eruca, brassica, beta, chęrephyllon: quum enim huiusmodi alimenta a natura domari vincique nequeant, ac concoctione in salubrem succum elaborari, ex his porracea bilis conflatur, quæ nonnumquam vomitu excussa, linguam & fauces amarulento acutoque sapore imbuit ita, vt ægre suauiori liquore elui queat atque aboleri. Solet quoque noxius is humor nonnumquam in iecore ac venis ex grauissimis morbis produci, si quando bilis lutea deuritur vehementi extranei caloris incendio, quem vomitione excussisse pernitiosum atque exitiale Hippocrates pronuntiat. Ex hac producitur aliud etiam excrementum tum reliquis deterius, ab æruginis similitudine Æruginosa bilis vocata, quæ ex porracea vehementius deusta conficitur. Siquidem excocta intensiore calore humiditate inarescit, atque

Vitellina bilis.

Oleū camino adiicere.

Porracea & prasinabilis.

Li. 2. prædict. c. 39.

Æruginosa bilis.

atque æruginis speciem æmulatur, quod ex ignitis rebus, quibus bilis natura aptissime componi potest, dilucide perspicimus: nam ignis vis primum in candentes prunas ligna demutat, deinde in atroces carbones, postremo deflagrante prorsus igne sopitoque calore, in cineres: ita in corpore humano, primo crocea bilis conficitur; deinde inualescente calore præter naturam porracea, cui succedit æruginosa, postremo glauca ac cærulea, quod Glasti & isatidis herbę qua fullones ac tinctores pannos inficiunt, colorem referat, qui postremo in exactam atram bilem transmutatur. Quæ bilis species venenatis qualitatibus imbutæ, mentem malitiosis moribus, corpus vero fœdis morbis contaminant; quorum pars magna ægre expugnari possunt, ac medicantis opem respuunt, vt sunt Carcinomata, cancri, phagedæna, ab exsedendo nomen sortita, mentagra, morphea, carbunculus, sacer ignis, qui vulgo Antonio asscribitur, herpes, Estionemus, quam aulici, qui fere illi obnoxii sunt, Lupum vocant, nam cutem exhulcerat, ac carnem ad ossa vsque depascitur, illaque cariosa efficit, ac membro vitam sensumque doloris adimit; quibus accedunt complures alii formidandi ac contagiosi morbi, quos hæc humorum colluuies secũ deuehit, sic vt non aliud, quam olidum & putre cadauer homines circumferant,

Simile ab igne & carbonibus deflagrat.

Glastum Vveet.

Bilis malignitas.

Lupus morbus.

Atque artus fœda sanie, taboq; fluentes.

Virgilius Æne. 4.

De frigido & sicco corporis habitu; cui quoniam homo Melancholicus subest, atq; atræ bili obnoxius, illius quoq; natura & conditio explicatur, quaq; ratione expugnari possit edocet.

CAP. VI.

FRigida & sicca qualitatum coniugatio habitum constituit longe deterrimum, quum.n. vitæ salus & conseruatio in calido & humido cõsistat: cui cede

illa qualitas & corporis constitutio approbari posset, quæ vitæ fomenta ac valetudinis præsidia conterit ac depopulatur? Videmus enim in tota natura rerum ac vicissitudine stirpes, animantes, homines, quæque spirant, si quando calida & humida qualitate spoliari contingit ac destitui, spectare ad interitum. Neque enim Mors aliud statui potest, aut aptius definitione explicari, quam vitæ ac spirabilis naturæ abolitio, atque interitus, primarumque qualitatum quibus humores subsistunt ac fouentur exstinctio. Si quando itaque ad has qualitates deuentum sit vel ex morbi conditione, ac natura, vel ætatis ratione atque annorum decursu, quisque sibi mortem imminere persuadeat, ac non procul abesse vitæ terminum; nam incertos atque inopinatos casus qui omnibus momentis cuique nostrorum impendent, huc non referendos duco, quod præter naturæ rationem ac violenter ingruant, vitamque præmature depopulentur: qui vt nemini terrori esse debent, aut metum incutere, vbi vel iter ingreditur, vel mari se committit, quum Christiani hominis sit successum euentumque totius negotii, diuinæ prouidentiæ cui innititur, commendare: ita etiam in hoc corporis habitu cui extrema minantur, non est quod spes infringatur aut languescat curandi corporis industria: sed dum aliquid vitæ superest, ea adminicula ac fomenta adhibere non desinat, quæ vsui esse possint in producendis annorum spatiis, nam multa nobis Dei munificentia suppetunt, quibus id cumulate perfici possit; vt enim arbores infœcundas, cultu atque industria feraces reddimus, atque agros steriles, longoque arandi serendique vsu exhaustos, stercorando instauramus, ac restibili fœcunditate postliminio sementi messique reddimus idoneos: ita quoque corpora arida atque ad siccitatem inclinata alimentis naturæ fouendæ accommodis erigimus atq. ad destinatum

Mors quid.

Homo multis casibus expositus.

Securitas hominis Christiani vnde.

Non despondendus animus.

Simile ab arborũ & agrorum cultura.

ſtinatum præfixumque vitæ terminum, tamquam ad optatum portum prouehimus; cuius rei potiundæ ſpem, ac conſequendæ productioris vitæ fiduciã, nemo, ſi æquus ſit rerum humanarum æſtimator, improbare poterit modo erecta in opificem, penes quem omnia conſiſtunt, mente ac voluntate, ad illam ſua quiſque vota referat, illiuſque arbitrio ſingula moderari fateatur. Cæterum quum humor melancholicus frigidæ & ſiccæ qualitati ſubſit, nec vlla ſtatui poteſt habitudo, quæ hinc emergit deterior, aut minus commodam valetudinem conſtituat, de huius conditione, natura, effectu, viribus, differentiis, & quantopere corpus animumque efficiat, differendum. Eſt enim maxima hominum pars ineunte vere & autumno, quibus anni temporibus is humor redundat atque effunditur, melancholicis affectibus obnoxia, præſertim qui rebus politicis aut ſtudiis literarum atq. intempeſtiuis lucubrationibus ſunt addicti. Siquidem ex immoderata mentis agitatione natiuus calor exſtinguitur, ac ſpiritus quum animales, tum vitales attenuati euaneſcunt; quo fit vt exhauſto vitali ſucco ad frigidum ſiccumque habitum deuergant. Duæ autem conſtituuntur melancholici humoris differentiæ; vna naturalis, altera quæ prę- ter naturam corpori ineſt. Melancholia vero quæ homini natiua exſiſtit ac familiaris, cæteris mitior eſt, minuſq. infeſta Nam cum ſanguine in venas delato, ſuæ ſortis ac conditionis membra alit, illiſque nutrimenta miniſtrat, vt ſunt oſſa, cartilagines, ligamenta, nerui: Eſt enim is humor decoctis ac liquatis quadrupedum pedibus non abſimilis, qui lentore quodam inter edendum digitis labriſq. vt viſcus adhæreſcunt; quo fit vt retinēdi vi ſanguinem imbuat, ac reddat ſpiſſiorem; quoniam vero quando ſanguini ſubeſt, atque eius dulcedine diluitur, vt acerba vua melle vel zaccharo, ob id ſapore exſiſtit non acido

Quatenus aliquid optandū.

Melancholiæ nemo non particeps.

Libro 2. Aph. 20.

Studioſi melãcholiæ expoſiti.

Melancholia duplex.

Melancholia cui humori ſimilis.

Simile ab elixatis animantiū pedibus.

prorsus aut peracerbo, vt ea quæ fauces exasperant, sed subaustero, quem Ponticum vulgo vocant, qualis est maturescens vua ex qua mustum exprimitur, quum nondum exactam maturitatem consequuta est, quale desinente autumno e Germania ac Gallia in Belgicam defertur ad explendam hominum auiditatem ac desiderium, quod quum gustu sit acerbissimum vt linguam radat, melle ac fauo condiunt, quod fastidiosis magis sapiat ac palato sit gratius.

Qui sapor humori melanchotico. Simile ab acerbo vino.

Atqui vt floces & amurca olei, vt fex vini naturam redolet, eundemque saporem atque odorem aliqua ex parte refert, ita succus melancholicus qui a sanguine defluxit, eius saliuam gustumque retinet, quocirca minus apposite atra bilis hic humor vocari sustinet, quum nulla adsit adustio, sed vt Galenus ait, sanguis aut succus melancholicus, qui nihil aliud est, quam siccior densiorque pars sanguinis, feci qui subsidet atque in imum dolii decumbit, vigoremq. vini conseruat ac prohibet euanescere, prorsus assimilis Et quemadmodum vini infimum seu floces, hoc est, purgamenta ac fæculenta proluuies, quæ *Droesen* Belgis dicitur & *moeder*, vel potius a lutulenta turbidaque fæce *modder*, vsui est nostratibus in conficiendo vino caustico seu vrenti, quod aquæ vitæ vel ardentis nomine plebi innotescit. Ita succus melancholicus, qui, vt triuiali verbo rem designem, sedimen est & colamentum sanguinis, salutarem vsum habet atque vtilitatem: nam pars vna venas subit, suamque operam sanguini præstat, altera superiori cognata & affinis, ab hepate in splenem deriuatur, quæ postmodum in ventriculum effusa, cui sinistra parte incumbit, suaque acrimonia ad ciborum appetentiam, atque edendi auiditatem stimulat, irritatque. Est autem id viscus molle, rarum, fungosum, spongiæ assimile, conceptaculum eliciendis sanguinis fæcibus destinatū, quod plerumq; ita turgescit,

De locis affect. li. 3. cap. 5.

Quid Belgis Droesen *in musto.*

Splenis vsus & natura.

gescit,in eamque molem attollitur excrementorum affluentia, vt hominem oppressurum videatur,quod ipsum queritur Plautinus leno Cappadox:

Valetudo decrescit,accrescit labor.
Nam iam quasi Zona liene cinctus ambulo,
Geminos in ventre habere videor filios
Nihil metuo,nisi ne medius disrumpar miser.

In Curcul. Act. 2.

Quæ corporis pars quoniam agilitati officiat, ac veredariis,cursoribus, velitibus,ferentariis moram inferat,atque impedimento sit, persuasum fuit olim imperitæ plebi vel eximi id viscus, vel admoto cauterio aduri, quum absq. vitæ iactura adimi nequeat, vt nec castori amphibio,hoc est,ambigui generis animanti testes, quos nugantur venatores ab illo mordicus abripi atque insequentibus obiici, quo vitam redimat: quamquam id viscus si supra modum intumescat,cohiberi potest ac reprimi absinthii Pontici ac vulgaris vsu,asplenio,polypodio, sena, epithymo, rosmarino, cappare, cassuta,fumaria, phyllitide,quæ vulgo scolopendria, ac lingua ceruina nominatur, amygdalis amaris, nucleis persicorum, tamarice ac mirica: nam si excrescat, corpus attenuatur ac macilentum efficitur,sic vt apposite Traianus imperator fiscum spleni pronuntiarit assimilem. Vt enim vbi fiscus atque ærarium principum augescit ac locupletatur, atteritur populus, ita excrescente splene contabescit corpus ac macie conficitur. Quum itaq. excogitatum sit hoc membrum a naturæ opifice, vt iepar despumet, atque ab impuro lutulentoq. sanguine reddat purgatius, modis omnibus efficiendũ, ne quid incommodi concipiat: siquidem liene obstructo aut imbecillitate affecto, succus melancholicus per corpus vndiq. diffusus fuliginoso ac fusco colore cutem inficit, mentique variis imaginibus, ac spectris infestus est.

Splen agilitati officit.

Splenem non posse adimi.

Quæ splenetici vsui.

Splen fisco assimulatur. Traiano Cæsari.

Splen vnde risum moueat.

Quod si munere suo probe defungatur, ac sordes sanguinis exacte combibat, hilaritatis ac gestientis effusæque lætitiæ occasionem hominibus præbet: ex syncero enim, atque a limosa fæce expurgato sanguine spiritus lucidi purique emanant, a quorum puritate mens exhilarescit, atque inter festiuos sodales in iocos, risus, facetias, lepores, lasciuiam sunt effusi: quod etiam vuidis vinoq; liberalius perfusis vsu venire solet, qui tametsi natura tetrici exsistant, atque in omni vitæ actione, fronte, oculis, superciliis, incessu seueritatem quandam præ se ferant, vbi vino incalescere incipiunt, atque inter præstantioris formæ nymphas versantur, frontem exporrigunt, omnemque ingenii ac morum asperitatem excutiunt. Sic noui spectabiles aliquot ac Senatorii ordinis viros vel ex naturæ conditione, vel vitæ assuetudine ab omni prorsus hominum contubernio alienos, faciе vultuque seuero, caperata fronte, adductis superciliis, oculis toruum intuentibus, & qui subinde in obliquum detorti, obuiis minitari videantur, ipsoq; aspectu terrorem incutere; qui tamen in puellari consessu, cœtuque Geniali detecta persona habituq. Stoico in obeundis saltationibus ac tripudiis perficiendis, agiles essent, & expediti; verum peracta nuptiali celebritate, rursus ad ingenium, ad pristinos mores, ad solitam grauitatem erat reditus. Quibus ego consultor esse soleo, vt huiusmodi sodalitiis se ingerant, illosque congressus crebro venentur; quo expoliri possint humanitatis vsu & consuetudine, atque ab illa personata seueritate desuescere, sibique ad connubii societatem aditum patefacere. Splenеticis itaque & quotquot natura mœsti sunt, menteque obnubila, moderatus vini vsus, corporis agitatio, hominum conuentus & frequentia, commodam valetudinem vitæque suauitatem pariunt: hac enim viuendi ratione, calor natiuus vires concipit atque

Seueri vino exhilarescũt.

Melancholici quando effusè hilares.

Tetrici assuescant sodalitiis.

Simile ab ignis agitatione.

atque vt ignis crebro motu ſplendeſcere ac ſcintillare incipit, ſpiritus quoq. ſopiti exhauſta atri humoris ſentina, diſcuſſaque fuligine, reuiuiſcunt, ac fulgore ſuo omnes ſenſus quorum mens vtitur miniſterio, colluſtrant, atque ad ſingulas actiones inſtruũt. Quo mihi non prorſus abſurdum, nec a veritate alienum exiſtimari ſolet carmen id, tametſi triuiale ac minus elaboratum;

Mens ſapit, & pulmo loquitur, fel ſuſcitat iras:
Splen ridere facit, cogit amare iecur.

A quorum viſcerum functionibus non excluditur cor, vitæ ac caloris inſiti fons, vitaliſque ſpiritus origo, vt cui vis adſit ac facultas in obeundis naturę muniis vel præcipua; ab eo enim viri ſapientia celebres, ac rerum cognitione imbuti, Cordati appellantur; & qui ab iis remotiores, vocabulis deſignantur ab impotentia animi deſumtis, aliiſque affectibus qui a temperantia ac moderatione longe diſſident, hinc Socordes denominati, qui deſidiæ, languori, otio, ignauiæ ſe dedunt, quos noſtræ ætatis Theologi Acedioſos vocant, hoc eſt, tardos, improuidos, inertes, oſcitantes, deſidioſos, negligentes; quique iis rebus non inuigilant quæ optimi patris, ac ſeruatoris Chriſti nomen illuſtrant, nec ea conſectari curant, quæ illis ad beate viuendum ſalutaria ſunt ac fructuoſa. Vecordes vero cæteris deteriores exſiſtunt, qui non aliud, quam fraudes, impoſturas cædes, inſidias, incendia, proditiones, ciuium damna ac patriæ clades meditantur, atque nefanda ſcelera animo menteque concipiunt; quæ internæ labes, ac mentis veſaniæ in oculis, facie, vultu, fronte, ſuperciliis, totaque externa ſpecie ac corporis habitu euidenter ſe proferunt, in quibus deprehenſi æſtuant, obmuteſcunt, hæſitant, diſſimulant, tergiuerſantur, diffidenter aut ambigue ac perplexe reſpondent, denique vel culpam in alium transferunt, vt Adamus

Cordis principatus.
Cordati qui.
Socordes qui.
Vecordes qui.
Mentis turbatæ ſigna.
Geneſ. 2

vel ægre se expurgant; quale nobis exhibuit specimen apud Salustium Catilina homo factiosus, atque in patriam ac ciues seditionis facibus armatus; cui ex conscientia scelerum, ac mentis inquietudine, color exanguis, fœdi oculi, citus modo, modo tardus incessus, prorsus in facie vultuque vecordia inerat. Simili quoque furore Saul rex ad perpetrandas cædes multaque funesta impulsus est. Cain quoque iisdem furiis ac mentis stimulis agitatus, quod fraterna cæde cruentus esset, omnem sibi ademit salutis spem, omnem interclusit veniæ aditum. Quum enim Dominus patrati sceleris confessionem extorqueret, atque illum de immani crudelitate appellasset, Cain tamquam nullius sibi culpæ conscius, nihil compertum se habere testatur, quo loco hæreat frater, qua sit valetudine, quid rerum gerat, & quibus sit implicatus negotiis, impudenter se ignorare profitetur. Emergunt præterea ab imminuto corde menteque parum firma, a qua appellationem sortiuntur Excordes, quibus nonnulla melancholiæ pars subest, sed perexigua. Sũt enim rationis inopes, stolidi, insulsi, insipientes, stupidi, deliri, quos scriptores minus culti insensatos vocant: Diuus Paulus quũ Galatas stultitiæ insimulat, ἀνοήτους vocat, hoc est, crassos, indociles, tardos, stultos. ac rerum salutarium minus capaces, aut qui confestim ab instituto conceptaque doctrina resiliunt. Quocirca cerebrum seu mentis principatus tum cordis robore ac viribus consentit, mutuasque inter se operas conferunt; sic apposite cordati appellantur, in quibus viget mens, ratio, iudicium, intelligentia; illis enim præsidiis res magnas fortiter atque animose aggrediuntur, quæque animus concipit, sapientia duce perficiunt atque exsequuntur. Cætera vero iam memorata viscera sua quoque vi atque efficacia instructa sunt. sic Fel iracundiæ causam ministrat, atque ad

Catilinæ vultus.

1. Reg. 10

Gene. 4.

Cain diffidentiæ exemplũ.

Excordes qui.

Gal. 3.

Cordis & cerebri cõsensus.

Mens cordi ministrat intelligentiam.

Fel ira fom.

ad iram, rixas, contentiones, iurgia, pugnas occasionem præbet: Hepar vero sanguine redundans, ac vino concalefactum, renes in amplexus ac concumbendi desiderium, in libidinem, in luxum, lasciuiam incitat: Cor autem cogitationes & conceptus, sensaque mentis pulmonis ac vocalis arteriæ adminiculo, tum vsu linguæ quæ proferendæ voci inseruit, exprimit, ac mentis consilia denuntiat: Splen, nisi quid obstet, hoc homini præstat, vt in iocos, risus, cachinnos, lasciuiam, petulantiam effusus, nihil minus, quam seria meditetur. Econtra vbi id membrum impuri humoris confluuio obruitur, atque vel imbecillitate, vel obstructionis impedimento, iecur operam suam deneget, multa secum adfert incommoda, quæ menti æque ac corpori infesta sunt, nempe mœrorum, tristitiam, metum impendentis mali, pauorem, anxietatem, formidinem, desperationem ac diffidentiam, hoc est, nullam spem ac rerum meliorem exspectationem, quæ animi mentisque affectus atque ægritudines hominem immaniter excruciant, vexant, dilaniant, adeo vt etiam totius corporis forma ac decor euanescat, omnisque externa species, tamquam pauimentum, fuligine obscuretur, non secus quam in ædibus ex fumo vndique diffuso, nitida quæque fusca efficiuntur ac fuliginosa: quum enim humorum sordes affluentius eo confluunt, quam vt calor atque insita membri vis possit conficere, grauiore mole labascit atque opprimitur. Vt enim quiuis baiulus aut operarius gestandis oneribus impar corruit, suo plerumque ac rerum quas deferendas suscipit, damno ac iactura; ita vbi in illud viscus plus succi melancholici decumbit ac deriuatur, quam perferre queat, aut concoctione domare, plurima hinc detrimenta, variosque morbos concipit. Siquidem liene affecto, ventriculus cruditate, nausea, fastidio, ructibus

Hepar libidinis causa & renes.

Pulmo & lingua cõceptus denuntiat.

Splẽ cur lætitiæ causa.

Splen mẽtem obnubilat.

Perturbationes animi.

Simile a fumosis ædibus.

Simile a baiulis.

Splenis morbi.

acidis infeſtatur; hypochondria ſeu præcordia inflãtur ac tumeſcunt; corpus fit gracile atque extenuatur; gingiuæ purulentis puſtulis exulcerantur; dentes efficiuntur luridi, rubiginoſi, mobiles, cani, exeſi: os fœtidum, fauces olidæ,

Per. Sat. 4.

Gutture ſulphureas lente exhalante mephites.

Ad ſplenis quoque morboſam intemperiem, affectuſque vitioſos hunc morbum refero, quem veteres Stomacaccen & Scelotyrben nominant, Belgæ & præſertim Phryſii, quorum plurimi vere & autumno huic morbo obnoxii ſunt, populari ac gentilitia voce *Schoerbuyck*. inculti ſcriptores Scarificationẽ ventris vocant. Contrahitur autem ex fœda humorum colluuie, quæ quum ex ſplene in ventriculum confluat, contagione quadam dentes ac gingiuas inficit; cuius quoniam pars in pedes decumbit, confeſtim contrahuntur ſuræ, labant genua, compages diſſoluuntur, color circum femora ad imum vſque calcaneum varius ac verſicolore ſpecie ſpectantibus horrorem incutit. De cuius morbi natura, ac curandi ratione, quoniam luculentum librum conſcripſit Guilielmus noſter Lemnius, qui eruditionis ornamenta, ac rei medicæ decus atque inſignia, ſumma laude in Academia Piſana conſequutus eſt, ſuperuacaneum videtur plura de hoc morbo congerere. Cæterum omnia hæc ſplenis incommoda perferri poſſent, ac tolerari mitius, modo infima membra, parteſque obiectæ atque ignobiles his tantum malis eſſent expoſitæ (quamquam illæ non minus neceſſariæ ſunt, quam forices in ædibus ac cloacæ proluendis ſordibus deſtinatæ) verum cum principes partes ac mentis organa pari malo inuolui, variiſque affectionibus lacerari contingat, res maiorem diligentiam exigit, atque acrius in profligandis huiuſmodi hoſtibus inſiſtendum. Siquidem vapores tetri tamquam ex palude ac camerina quadam ſurſum delati,

Guiliel. Lemnii de Stomacacce liber, vulgo Schoerbuyck, *cui grãdo porcorum affinis.*

Simile a cloacis domeſticis.

delati, cerebrum insuaui tristique halitu afficiunt, ac spiritus animales aliena qualitate imbuunt; hinc mentis inquietudo & alienatio; cogitationes absurdæ; somnia turbulenta; capitis vertigo; aurium tinnitus; oculorum caligines; luctuosa suspiria; cordis tremor ac palpitatio; quibus accedit animus mœrẽs & deiectus, anxius, pauidus, meticulosus, adeo vt in hunc modum constituti, omnibus diffidant, amicos hostesque iuxta metuant, omni momento circumspectent; ac si quid increpuit, aut si qua leuissimus strepitus exortus est, expauescant, ac metu penitus concutiantur: etiamsi nulla subsit formidinis causa, nec quisquam tam afflictæ menti vllam tremendi occasionem præbuit, a quibus si sciscitieris, ac sis percontatus, quur se macerent, curaque inani ac mœrore ad tabem vsque se conficiant, aut nihil aut grauate respondent, sic, vt eius rei causa ex hominum contubernio se subducant ac societatem amicorum perosi, in loca deuia, deserta, opaca, demigrent, vt Thimon ille μισάνθρωπος, hoc est, osor hominum, appellatus, ac Bellerophon, qui vt Homerus refert, animi ægritudines, ac mentis dolores captata solitudine excutere tentabat;

Signa affecti cerebri.

Mentis inquieta tormẽta.

Thimon osor hominum.

Nam miser in syluis mœrens errabat opacis, *Iliad.3.*
Per campos solus latos, perq; auia rura,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Contingit autem multifariam in hunc habitum homines deuolui, qui ab eo prius erant alieni. Alii enim ex hæmorrhoidum, mensiumque suppresso profluuio, aut subsistente cohibitaque consueta aliqua euacuatione huc delapsi sunt. Nonnulli ex longo diutinoque mœrore ac mœstitia, vel ex parentum obitu, vel rerum fortuitarum iactura ac detrimento; aut deniq. ab alicuius rei potiundæ frustrata spe ac desiderio huc deuenerunt. Non desunt qui ex lucubratione intempestiua nocturnisque vigiliis,

Causa melãcholici affectus.

ac vita vmbratili, solitudine, inedia, penuria, angustia, vel etiam ab alimentorum vsu & consuetudine habitum melancholicum contraxerunt, atque ad frigidam siccamque intemperiem sunt delati. Plerique conscientia scelerum ac flagitiorum, quæ ab iis patrata sunt, recordatione, aut vitæ per nefarias libidines atque effrenatas cupiditates transactæ memoria in melancholicos affectus demersi sunt, qui nonnumquam eo illos adigunt, vt cæcitate, animi furore, amentia, mentisque errore agitati vitæ tædium concipiant, multaq. dira atq. acerba patiantur. Siquidem vt apposite Iuuenalis;

Anxietatis animi tortura.

Satyr. 13.

Perpetua anxietas, nec mensæ tempore cessat,
Nocte breuem si forte indulsit cura soporem,
Et toto versata thoro iam membra quiescunt;
Continuo templum, & violati numinis aras
Conspicit in somno, ac mentem sudoribus vrget:
Hi sunt qui trepidant, & ad omnia fulgura pallent,
Cum tonat, exanimes primo quoq. tempore cæli.

Conscientia scelerum.

Vide, Lector optime, sceleratæ afflictæque mentis angores, cruciatus, carnificinas, pauores, tormenta, quæ Deus Opt. Max. fidei etiam ac pietatis desertoribus, quique a sacratissima Religione, ac Dei verbo desciscunt, obuentura denuntiat, sic vt iuxta Prophetam, *illis immittat spiritum vertiginis, & errare faciat in omni opere,* sicut solet ebrius & vomens, sic vt ob mentis cæcitatem ac Dei negligentiam, eiusque verbi contemtum nihil habeant ingruente calamitate, vel horrore mortis, quo se fulciant, aut securos præstare possint; sed sunt illorum conceptus, cogitationes, consilia perturbata ac confusa: siquidem innituntur ac se inclinant in parietem caducum, hoc est, in rem parum firmã, vel potius noxiã; atq. vt Esaias ait, *confidunt super baculum seu scipionẽ arundineum confractũ.* Quo designat illos spem in eo figere, qui tantum abest vt prodesse possit, aut aliquid præsidii adferre, vt etiam

Esai. 19.

Neglectꝰ pietatis pœna.

In caducũ parietẽ inclinare. Ca. 36.

Scipioni arũdineo inniti.

4. Re. 18.

etiam noceat incumbenti, ac palmæ vulnus infligat, *Cap.29.*
manusq; vt Ezechiel ait, *laceret.* Sunt præter hæc complura exempla, quibus Deus impios terret ac desertæ contemtæque religionis pœnam minitatur: *Quod si,* inquit, *vocem Dei tui audire recuses, percutiet te furore, amentia, cæcitate, dabit tibi Dominus Deus tuus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam consumtam mœrore; eritque vita tua quasi pendens ante; timebis die ac nocte, nec vitæ diffides ob cordis tui formidinem qua terreberis, & ob eas imagines ac spectra, quæ oculis tuis obuersabuntur.* *Deut.28.*
Rursus loco alio, quo etiam teterrimos animi morbos nō defuturos indicat. *Visitabo vos velociter,* inquit, *Dominus, in frigore, egestate & ardore, fugietis nemine persequente, ac terrebit vos sonitus folii volantis, occumbetis nullo profligante, & tabescet anima in iniquitatibus vestris.* Non mitiora imprecatur Hieremias iis, qui a Deo deficiunt, illiusque verbo obsistunt, ac cultores veritatis opprimere nituntur: *Non sis tu mihi formidini,* inquit *spes mea in die afflictionis: confundantur qui me persequuntur, & non ego; paueant illi & non ego; induc super illis diē afflictionis, & duplici contritione contere illos.* Quum autem quis angore mentis, & animi cruciatu, cum rerum fortunarum iactura affligitur, in corpore quoque accepta nonnulla clade, geminato malo afficitur. *Leui.26.* *Hier.17.* *Duplex contritio qua.*
Quum itaque hæ furiæ, ac perturbationes melancholicæ ex variis diuersisque causis emergant; in primis expedit mali fontem tollere, ac radicitus errorem menti eximere: proximum est corpori præstare suam operam, ac nihil non moliri, omnem mouere lapidem, quo tanta ægritudine quæ corpori iuxta atque animo incumbit, aliqua ex parte alleuari possint ac nonnihil solatii percipere; sunt enim commiseratione digni, sic vt nemo nisi inhumanus censeri velit, illis insultare debeat, sed deplorare potius atque indolere, quod eo delapsi sint, atque a *Melancholici subleuandi.* *1.Cor.12.*

rationis mentiſque iudicio inciderint. Scitum eſt illud Pauli, quod his etiam accommodari poteſt: *Qui ſibi videtur ſtare, obſeruet ne cadat.* Quo quemque commonefacit in omni humanæ vitæ curſu atq. actionibus; ne rebus ſecundis nimiū elatus plus ſatis illis fidat, ſibique ſecuritatem polliceatur: fieri enim poſſe, vt ingruente externo aliquo impulſu concutiatur ac grauioribus, quam quos paulo ante irriſerit, corpus animique morbis ſuccumbat, atq. obruatur. Cæterum vt cuiq. innoteſcat, quibus argumentis atque indiciis frigidus & ſiccus habitus deprehendi poſſit, eius notas quæ in externa ſpecie elucent, quæque in intimo mentis receſſu occluſæ, actionibus dictiſque ſe proferunt; tum quo effectu Melancholia polleat, obiter indicabo. Quoniam autem huic conſtitutioni Melancholica natura ſubeſt, eadem quoque ſigna huc referenda ſunt. Si cui enim frigidi ſiccique corporis habitudinem excutere libeat, in Melancholicos defigat oculos, primo quoque intuitu omnia inter ſe conſentire, atque ad eandem amuſſim quadrare perſpiciet. Siquidem eiuſmodi homines corpore apparent ſquallido, macilento, arido, ſtrigoſo, cute glabra, vnguibus aduncis, qui ex ſiccitate velut cornu & corium, incurueſcunt, præſertim vbi firmatus eſt habitus, atque adauctus qualitatibus, altius radices egerit; quales conſpici ſolent in extenuatis morbo ac ſeniculis. Et quoniam omnes partes corporis flacceſcunt, atque ali deſinunt, crines rareſcunt ac ſenſim defluunt, facies colore pallido, giluo, liuido deformatur. Omnibus enim Spleneticis color deflore ſcit, tumeſcunt pedes, ventriculus cruditate afficitur, atque ab influxu vitioſi humoris, ructibus, acidoque vomitu ſubinde infeſtatur, quo erumpente vnice ſubleuantur. Quod vero ad animorum notas ſpectat, difficiles ſunt, queruli, moroſi, duri, intractabiles, præfracti, ad rem attenti ac pe-

Pauli locus explicatus.

Notæ frigidi & ſicci habitus.

Splenetici decolorati.

Notæ animorū melancholicorū.

ne pecuniarum auidi; verum parci & tenaces, quiq; rebus partis abstinent, nec iis perfruuntur, aut ad vsus vitæ necessarios accommodant. Ex insessu quoque illos deprehendes: vtuntur siquidem tarditate quadam, ingressuque lento ac composito, obstipo demissoque capite, aspectu, vultu, facie, oculorum obtutu toruo ac tetrico, tamquam e Trophonii antro, aut specu aliquo subterraneo (qualis est apud Hibernicos fabulosus Patricii hiatus) nuper reuersi, adeo vt quum illos Saturni sidus vna cum melãcholia informet, taciturnitati ac silentio, tamquam voto, sunt astricti, sic vt ægre ab illis vllas voces aut verba extorqueas. Hæc itaque & pleraque alia frigidum siccumque habitum melancholiæ naturalis, quæ a puritate nonnihil deflexit, conditionem comitari solent. Cæterum quæ præter naturam corpori inest, multo est deterior, ac magis perniciosa; denominatur illa apposite Atra bilis, quæ triplici differentia comprehenditur. Vna enim ex melancholico succo emergit, quæ aut putredine, aut extranei caloris incendio in cinerem transit, vt fomites ac nutrimenta adustione atque ignis ardore deflagrata. Putrescens autem acidam atque acerbam qualitatem asciscit, aut acrimonia quadam imbutam. Quæ vero ex ardore progressa est, deurit atque acri mordacique vi corpori infesta est; hoc a succo melancholico differens, quod fex vsta a non vsta: nam fex quæ nullam adustionem passa est, mitior est, quã illa ex qua vel aqua vitæ seu vinum feruidum, aut alius liquor elicitur. Secũda quæ omnium deterrima, flaua vel lutea bili deusta conficitur, quo fit vt picis in morem nigra sit ac splendescat, vt gagates lapis, bitumen, colophonia, & resinata quædam luteo nitroq. splendore perfusa, ob igneam partium in densa compactaq. materia consistentiam: nigra itaq. ipsa colore conspicitur, vbi non ignescit aut accenditur.

Trophonii specq. Patricii antrum.

Melãcholia nõ naturalis triplex.

Simile a rebus deustis.

Atra bilis quæ proprie.

vt ſunt ebuli, ſambuci, liguſtra, Pæoniæ baccæ, aut c
raſi nigræque vuæ acini, quorum ſuccus atro vel ſa
guineo colore manus inficit. Quod ſi inflammari i
lam contingat, atque ardorem concipere, colore
exhibet ceraſeum; atque igniti fulgentiſq. auri pu
pureo nitore diluti, aſſimilem. Hinc vbi igneſcit in
moderatius, animi furor & concitatio, mania, inſ
nia, rabies, econtra vbi omnia intra mediocritatem
conſiſtunt, acumen ingenii, præſtantia doctrinæ, i
uentionis ſubtilitas, lingua deſerta, ac loquendi p
ritia abunde inſtructa. Poſtrema atræ bilis ſpecie
pituitæ combuſtione concipitur. Quoniam itaqu
varia atræ bilis diſcrimina, ac Melancholici diuer
ſunt conditione, natura, moribus, animi propenſio
ne, forma corporis ac coloris ſpecie ſuis quiq. ind
ciis obſeruari debent. Siquidem qui ex aduſta bi
aut aſſato ſanguine in hunc habitum deuenerun
amplis ſunt tumidiſque venis: nam flatu turgeſcun
colore corporis fuſco; atque abunde hirſuto, capill
denſo ac numeroſo ob caloris copiam, labris pra tu
midis propter humoris ac ſpiritus flatuoſi in ſubli
mes partes concurſum, quo fit vt & oculi illis non
numquam promineant, rurſus ſubſidentibus humo
ribus aliquando recondantur, nunc volubiles & pe
nictantes, nunc quieti atque inconniuenter immo
biles, lingua vero quæ mentis arcana detegit, atq. i
apertum profert, modo promta & expedita, mod
hæſitantior atque in proferendis vocibus tarda, ble
ſa, titubans, balba, impedita: quod pro anni, ætatis
regionis: auræ caliginoſæ vel ſerenæ, denique cibi a
potus ratione, intemperie quadam affici continga
frigidoque aliquo humore imbui. Eſt autem hu
mor hic multiplex, varius, multiformis, qui miri
modis hominum corpora menteſque informat, a
diuerſos habitus, mores, conditiones conſtituit. Ha
bet enim ferro aut carbonibus ſeu foſſiles, ſeu fa

ſti

Atra bilis quis color, vbi igneſcit.

Signa atra bili obnoxii.

Lingua hæſitantia.

Melancholia ferre aſſimilis.

litii sunt, quiddam assimile, quæ ignita candent, ac fulgore auri collucent, membraque deurunt, exstincta vero nigredine, obscurantur, ac colorem vel atrum vel rubiginosum oculis exhibent: ita bilis atra tametsi frigida statu, solet esse sicca: deniq. ad nigredinem vergente colore, aliquid tamen illi calidita tis subest ab eius facultate & natura a quo profluxit, nempe bili flaua & sanguine. Sic enim amurca olei, fex & acetum vini, cineres ac carbones, titionum fumigantium ac prunarum naturam referunt: quocirca non est prorsus caloris expers bilis atra, sed vel aliquid eius qualitatis in se continet, vel capax est: licet enim longo vix tempore ignescat, vt ferrum, quod vrentissimis ac bituminosis carbonibus vsque follibus instigatis opus habet, quo subigi malleis, fingiq. incude possit, ardore tamen imbutum ita ignescit, vt nihil sit in corpore quod magis deurit: hinc tanta nullo propemodum temporis intervallo, risus ac lætitiæ in repentinam subitamq. mœstitiam atque angorem vicissitudo & commutatio. Vbi enim is humor incalescit ac calorem concipit, quoniam spiritus lucidi ab eo promanant, ad prodigium vsque exhilarescunt melancholici, atque ad cantilenas saltationes, tripudia sunt propensi, ac præter solitum affabiles, liberales, benefici, ac nulli non expositi, adeo, vt etiam in oscula atque amplexus puellares proruant, nec quid aliud, quam connubia meditētur, totiq. in posteritatis ac liberorum suauissimam spem sunt erecti, sic vt serio deplorent se tale quiddam iampridem non fuisse aggressos. Vbi vero æstus deferbuit ac resedit ille animi impetus frigescente sanguine & sopitis spiritibus, omnium pertæsum est. Damnant ac detestantur hesternas actiones, pudetque erroris ac stultitiæ. Si quando atque atra bilis frigescit animum homini mentem que eripi[illegible]

Atra bilis caliditatis particeps.

Exempla ab aliquot liquoribus.

Simile ab ignito ferro quod malleis subigitur.

Melancholici varii & inconstātes

Atrabilis affectus vbi frigescit.

est virilis roboris adimit; adeo vt non facile ad præclaras atq. excelsas res emergant aut enitantur, sunt enim stupidi, segnes, tardi, ignaui, ad disciplinas ac consectandas artes inepti, minusq. appositi, quod in ea melancholiæ specie euenit, cui frigida lentaque pituita affluentius cõmiscetur; quo fit vt hoc genus hominum, vt asini aliæque brutæ pecudes, iners sit, indocile, segne, obliuiosum. Illi vero quibus moderato calore atra bilis perfunditur, ac sanguine irrigatur, aliisque humoribus synceris diluitur, ingenio pollent ac mentis acumine, multaque instinctu atque afflatu diuino perficere videntur. Quocirca non inscite Aristoteles humorem hunc vino pronunciat assimilem Vt enim vinum mores producit varios ac ridiculos pro cuiusque natura, ac liquoris huius quum effectu tum viribus (aliam enim vim sortitur ab Hispania, aliam a Gallia, Creta, Corsica, ac Rheno aduectum) sic melancholia diuersos mores parit variosque habitus constituit. Vnde apud Belgas enumerantur aliquot temulentorum conditiones ac studia. Alii enim vino madidi contentiosi sunt ac rixantur. Alii taciturni atque elingues; plerique loquaces ac tumultuosi; nonnulli in lacrymas sunt atque eiulatus effusi, animoque mœrenti ac deiecto. Conspici quoque solent in hac hominum colluuie minaces, sæui, acerbi, feroces, amarulenti, arrogantes, philauti, ventosi, elati, lasciui, petulci, gesticulosi, inquieti, instabiles, in libidinem atq. amores propensi, verum, vt Iuuenalis ait;

Melancholia asinina.

Atræ bilis vis vbi excrescit.

Proble. sect 30. quæst. 13.

Ebriorũ variæ cõditiones.

Qui Venerem affectant sine viribus inguine lento.

Saty. 10.

Sunt enim ebrii ac melancholici salaces quidem, ac tentigine pruriunt quod Genitales partes turgescant ac flatibus distendantur; sed quibus confestim omnia languescant, omnisque vis concidat atque emoriatur, sic vt mulieres nonnumquam a spe concubitus decidant, ac prolis desiderio frustrentur,

Melancholici salaces.

quod

quod flatu potius quam ſemine turgeſcant. Melancholiæ itaque & ebrietatis par eſt conditio. Temulenti enim variis affectibus ducũtur, ac geſtus plane ſcenicos comicoſque exprimunt Siquidem vt apposite Horatius; *Ebrii in Venerẽ ſegnes.*

Quid non ebrietas deſignat? operta recludit,
Spes iubet eſſe ratas, in prælia trudit inermem,
Sollicitis animis onus eximit, ac docet artes.
Fœcundi calices quem non fecere diſertum?
Contracta quem non in paupertate ſolutum?

Lib. 1. Epiſt. 5.

In Melancholicis autem non minus ridicula licebit obſeruare: nam multi in quotidianis actionibus ineptos mores exprimũt, ac citra etiam vllam mentis alienationem res leues, ludicras, inanes, nugatorias proferunt. Sunt enim mente capti qui non ſerio deſipiũt, ſed ſuauiter delirant, vt quos ludit amabilis inſania, adeo vt nonnulli deplorent ſe reſipuiſſe, ac grauiter cum amicis expoſtulent, quod damnũ ipſis illatum ſit, non impenſum humanitatis officium. Vt apud Horatium Argiuus quidam non ignobilis.

Qui ſe credebat miros audire tragœdos
In vacuo lætus ſeſſor, plauſorque theatro,
Hic vbi cognatorum opibus curiſque refectus
Expulit helleboro morbum bilemque meraco,
Et redit ad ſeſe: Pol me occidiſtis amici,
Non ſeruaſtis, ait: cui ſic extorta voluptas
Et demtus per vim mentis grauiſſimus error.

Lib. 1. Epiſt. 2.

Sic me exercente rem medicam, complures oblati ſunt, quorum menti abſurdæ imagines ac ſimulacra obuerſarentur. Cuidam enim perſuaſum erat, naſum ſibi excreuiſſe in immenſum, atque in prodigioſam longitudinem exporrectum, ſic, vt elephantis proboſcidem circumferre viſus ſit, qui nuſquam non eſſet impedimento, adeo vt ſubinde patinis, vt illi creditum eſt, innataret: accitus medicus, *Hiſtoria aliquot melãcholicorum.*

atque affectum melancholicum ſubeſſe ſuſpicatus, dexteritate quadam ac latenti habilitate longum farcimen naribus admouit, arreptaque nouacula ſeu cultro tonſorio, apprehenſa nonnulla carnis parte imaginarium naſum auulſit, confeſtim exhibita homini parum ſobriæ mentis ſoporifera potione, præſcriptaque ſalubri diæta, omnis mali metus ademtus eſt. Alius quidam hypochondriacus, hoc eſt, cui præcordia humore melancholico ac flatibus turgida eſſent, perſuaſum erat ranas ac rubetas, quas bufones vocant, inteſtina perterebrare, nec vlla ratione ea opinio illi eximi potuit: Medicus quo illum magis haberet obſequentem (nam melancholici ægre ab opinione dimouentur) tale quiddam corpori inhærere pronuntiauit; itaque exhibita purgante potione, ac ſubdito clyſtere procuratum eſt, vt aliquot eius generis reptilia in ſubiectam peluim conijcerentur; vbi autem pharmacum vires ſuas explicuit, aluus affatim exinanitus eſt, conſpectiſque excrementis, & quæ illis innatabant animalculis, vana illa opinio animo excuſſa eſt. Alter quidam opinatus eſt ex vitro ſibi conflatos clunes, ſic vt omnia ſua negotia atque actiones ſtando perficeret, metuens ne ſi in ſedile ſe inclinaret nates confringeret, ac vitri fragmenta hinc inde diſſilirent. Huiuſmodi delirii ac deſipientiæ ſpecies, quæ vel aliis, vel ſibi ipſis riſum excutiunt, ſecuriores ſunt, vt Hippocrates ait, minuſque feroces: illæ vero quæ ſtudio quodam ac ſolicita meditatione perficiūtur, deteriores, vt quas comitari ſolet furioſa quædam temeritas, qua cum ſibi, tum aliis inexſpectata damna inferunt, ac repentino inſidiantur. Sic noſtra memoria vir quidam illuſtris in eum mentis errorem incidit, vt mortem animo conceperit, ac ſe iam e viuis exceſſiſſe haberet perſuaſum, adeo vt quum illum amici ac familiares ad inſtaurandas vires iam collapſas, precibus, blan-

Lib. 3. aphi. 53.

Memorabilis hiſtoria melancholici cuiuſdam.

blandimentis, obiurgatione hortarentur atque vrgerent, omnia respueret, quod caussaretur mortuum esse se, ac nihil ita constituto opus esse alimento. Quum autem fame enecandus videretur, instante scilicet septimo die, qui famelicis atq. inedia confectis lethalis esse solet, comminisci cœperunt, atque excogitare rationem aliquam, qua posset hic mentis error eximi, aut mederi: itaque inducti sunt in conclaue, arte atque industria obscuratum personati quidam histriones linteo obuelati, ac fasciis obuincti, quibus mortui sepulcris inferri solent, instructaque mensa ferculorum apparatu, liberalius largiusque se cibo ac potu reficiunt. æger autem hæc conspicatus, sciscitatur quid moliantur, & quod sint genus hominum? responsum est, mortuos esse se: tum is, mortuine edunt? illi, maxime, si libeat accumbere, id non vanum experietur, confestim mente captus exsiliit, lectoque se subduxit, atque vna cum mortuis commentitiis cibo fruitur affluentius; peracta autem cœna somnus illi obrepit in eum vsum confecto liquamine. Siquidem qui sensu, mentisq. iudicio ac ratione sunt orbati, arte tractādi sunt, nec vlla re efficacius, quam somno domandi. Sic a Sibylla Virgiliana domitus legitur;

Inedia 7. die moriuntur.

Somnus deliria sedat.

Cerberus ille fame rabida tria guttura pandens,
Melle soporata, & medicatis frugibus offa.

Æne. 6.

Cæterum qua ratione affectus melancholici expugnari possint, aut saltem mitigari, obiter indicandum. Principio vnde morbus initium sumserit, atque qua parte consistat, excutiendum est. Quum enim tres sint melancholiæ differentiæ, vna in qua cerebrum primario affectu hoc humore perfunditur, altera quæ toti corpori subest, tertia Hypochondriaca seu flatuosa, quę ex cruditate ac vitiosis humoribus contracta cerebrum per consensum afficit, diuersas curandi rationes exposcunt. Si quando itaque

Melāncholia quomodo expugnanda.

Melancholiæ tres species.

Melancholicis quando secanda vena. vniuersum corpus succo melãcholico oppletum est, a venæ sectione auspicari conuenit curandi rationẽ; in cæteris hoc remedium inefficax censetur atq irritum, nisi sanguinis redundantia tale quiddam exigat: sic etiam in præcordiorum tortura ac lienis tumore, aut vbi quartana infesta est, splenetică seu sinistri brachii internam ferire consultum est. Porro quum huiusmodi hominibus aluus magna ex parte astricta est, leniter ac placide subducenda, aloe, epithymo, filicula. Siquidem vbi intestina lubrica esse contingit, atque excrementa prolui, minus vaporũ ac fuliginis sursum rapitur aut effumat: quocirca lienosos ac melancholicos alui profluuio corripi salutare pro nuntiat Hippocrates: denique hæmorrhoides, varices, condylomata, mariscas infernis partib. innasci atque extumescere maniacis, desipientibus salubre. Et quamquam mali Genii humorib. se immiscent, ac faces ministrant, omniaq. efficiunt sæuiora, potissima tamen caussa ac fons mali in humorum ferociam referendus: expurgatis enim noxiis humoribus, discussaque fuligine, furor mitescit ac mens pristinum vigorem concipit. Quocirca moliendain primis vniuersalis corporis euacuatio ea parte qua maxime natura vergit, idque sensim ac per interualla: neque enim consultum est, validis pharmacis huiusmodi crabrones irritare; postea instituenda optima victus ratio, eaq. euitanda quę crassum sanguinem pariunt: vt sunt bubulæ ac taurinæ carnes, succidia, quæq. diutius sale aut fumo indurata sunt, quibus accedunt aprugna atq. vrsina, tum quæ nobilium conuiuiis inferri solet ceruina, ac Geniales passim mensas exornat leporum caro. Sic vt mirari subeat nihil ea magis a Belgis expeti ac commendari, nec vllum conuiuium satis splendidum, aut magnifice instructum quod leporino ferculo non sit exornatum; quum nulla caro sit melancholiæ magis affinis &

Lubrica aluus melancholicis vtilis.

li.6. Aphor.48.

Genii humorib se immiscẽt

Melancholicis placide aluus deiicienda.

Cibi melancholici.

nis & cognata. Nam frigida eſt & ſicca, niſi animal curſu ac venatione ſit defatigatum, ſic enim nonnihil caloris concipit, magiſq. ſapida eſt ſalubris. Quidquid autem ab hoc animante proficiſcitur, exſiccante vi pollet atq. aſtringentis facultatis eſt particeps, pili, tegmen detractum, ſanguis coagulum, caro Sic coagulum leporis, eiuſq. ſanguis ex rubro epotus dyſenterias & mulierum menſes ſiſtit; pyli exuſti, vel minutatim inciſi ſanguinem in vulnere effuſe promanantem efficaciter conſtringunt ac cohibent Cerebrum ſuperuacuum oris humorem abſumit, & dentes elicit; coxæ eiuſq. oſſiculi appendix calculum comminuit. Caro quoq. leporina, ſi frequens eius ſit vſus, pituitæ defluxum e capite compeſcit, atq. epilepſiam, quæ ex craſſa ac glutinoſa pituita contrahitur, expugnat: quorum quodq. ſiccum eſſe id animal, ac melancholicum cõuincit, vt tota eius conditio commonſtrat, ac præſertim caro ad nigredinem inclinata. Quod autem quum veteres, tum recentiores perſuaſum habeant, ex leporis eſu exhilareſcere homines atq. aliquid venuſtatis, formæq. elegantior s cõcipere; non ex meticuloſi & pauidi animantis guſtu id euenire ominor, ſed quod feſtiui aliquot cõſodales conuocare ſoleant in cœtum & accumbationem epularem puellas quaſdam amabiles ac generoſas: itaq illæ quæ deſpectæ habitæ ſunt ac deformes, nec vnquam in huiuſmodi conſeſſum acciri contingit, inelegantes cenſeri ſolent, nec vnquam deguſtaſſe leporem : quod Martialis non inuenuſto epigrammate improbat amaſiæ;

Lep9 melancholicus natura & alimento.

Lep9 curſu fatigãdus.

Lepus in remedica multi vſus eſt.

Leporis eſus an venuſtos reddat.

Si quando leporem mittis mihi Gellia, dicis
Formoſus ſeptem Marce diebus eris.
Si non derides ſi verum lux mea narras;
Ediſti nunquam Gellia tu leporem.

Lib. 12.

Quam opinionem hinc enatam conceptamque coniicio (nam a nullo hactenus explicata eſt) quod

Leporem gustare, prouerbium explicatum. qui Geniali alicui conuiuio interfuit, vt assolet vbi lepus decerpitur, septem continuatis diebus blandus appareat, venustus, hilaris festiuus, siquidē vbi inter epulas omnia hilariter transacta sunt, elucent etiam post elapsos aliquot dies in fronte, superciliis, vultu, *Moderata conuiuia colorē & spiritus excitant.* labiis, oculis, nutibus (omnia enim sunt animi indices) magna alacritatis indicia, multaq. se proferunt, erectioris mentis argumenta; nam risu, cachinnis, osculis hinc inde exhibitis, tripudiis, vino, cantilenis, corpus concalefactum effloreſcit, ac fit coloratius, sanguine in externum habitum vndiq. diffuso. hæc itaq. efficiunt, vt leporis esus animi nebulas discutiat vultumq. serenum præstet ac faciem nitido rubore *Animi affectus in vultu elucent.* perfusam. Vt enim qui irritantur, aut metu concutiuntur, perturbato animo conspici solent, multasque notas vel deiectæ vel commotæ mentis in externo habitu exhibere; ita quibus omnia læta sunt, prospera, salutaria, nec vllus vitiosus affectus, aut perturbatio in corde resideat, certa se indicia in corpore proferunt, ipseq. vultus, calor, facies, frons, oculi, oris decor ac species securitatem quandam animi pollicen- *Melancholicorū diæta.* tur, mentemq. placidam & quietam. Cæterum quod ad victus rationem attinet, qui frigido ac sicco habitu exsistunt, tum melancholici laudabilis succi cibis ac vino generoso assuescant, cubent mollius ac somnus sit prolixior; omniaq. salsa atq. acida ac prę cęteris cruditatē deuitent; exercitationi moderatæ in- *Simile a stagnanti aqua.* sistant. Vt enim paludes atq. immota quæq putent, ita quoq. corpus inexercitatum pedorem ac graues halitus contrahit Quod si motus violentus illis sit laboriosus, vocis modulatione ac cantilenis, musicisq. instrumentis se exercere poterunt & ambulatione. Omnes autem affectus animi, mœrorem, anxietatem, tristitiam, odium, iram, indignationem, inui- *Liquida ... alunt* dentiam excutiant, nec quidquam tale in mente patiantur residere, solitudinem præterea fugiant, ine-

diam

diam, vigiliam, laſſitudinem; vires vero inſtaurare pergant, alimentis primum liquidis (ſiquidem ea celerrime nutriunt, ac minimum negotii ventriculo faceſſunt) mox adauctis viribus ſolidum cibum ſibi reddant familiarem. Panis ex lectiſſimo tritico conficiatur, eoq. vtantur parcius: ægre enim concoquitur, & ſtomacho diu inhæret; quocirca baiulis, vectoribus, nautis, aurigis robur cōciliat, ac carnem durabilem, minimeq. fluxam efficit: olidas enim fauces habent ac graueolentes; qui ſani parcius panis eſu vtuntur, quibus dupla panis pars, hoc eſt, beſſis, obſonii autem triens præſcribi debet. Quod ad prandii ac cœnę rationem attinet, niſi conſuetudo ac mos patrius obſtet, nec caput ſit diſtillationib obnoxium, cœna ſit prandio liberalior, ſic vt ſemper euitetur immodica ſatietas. Obiter vt rem ſalubri conſilio perficiam, omnia quę valetudini officiunt, ac prematuram ſenectam accelerant, longius abigantur, adhibita cum primis animi tranquillitate, mentiſq. conſtantia, quam diuinitus ſummis votis ac precibus ab eo expoſcere par eſt, qui affatim ac cumulate ſua dona, ſuamq. munificentiam in nos effundit, hoc eſt, a patre cœleſti ac Seruatore Chriſto illi coæuo. Nam præter externa bona, pręter res momentaneas ac caducas, quarũ vſu ac commoditate illius munere ab unde fruimur, mentes etiam noſtras ſuo ſpiritu imbuit, atq. ad ſalutaria quæq. ſingulis momentis cogitationes ac voluntates noſtras impellit, vrget, exſtimulat, ſic vt eius vim atq. afflatum in animis noſtris efficacem experiamur, ac fide ſtabiles, qua Dei promiſſis innitimur, certam ſpem ac fiduciam concipiamus participes fore nos ſempiternę beatitudinis, luciſque æternæ conſortes.

Panis eſus valetudinariis parce exhibendus.

Unde grauis halitus.

Salubris hortatio.

Trāquillitas animi omnia condit.

Epheſ. 2.

Gal 4.

1. Pet. 2.

F I N I S.

RERVM ET SENTENTIARVM HVIVS OPERIS INDEX locupletissimus.

A

Absinthiū hepati cōfert 125
Actiones quotidianæ suo quoque tempore atq. ordine procedant 91
Adolescentia 34
Ad summa enitendum 39
Ænobarbi 47
Aer vitiosus cibo nocentior 54
Aeris vis ibid.
Ætas quid 37, *ætas iuuenilis sanguinea* 118
Affectus vitiosi homini noxii 70, *affectuū origo* 11, *affect9 quando mitiores* 12, *quas noxas inferant* 70, *colorē immutant* 109, *Affectibus oēs expositi* 70
Agalochi aut ligni aloes vis 153
Alites concoctu difficiles 77
Aluum quæ soluunt 84, *leniunt* 125
Anacardinæ confectio memoriæ vtilis 153
Angliæ laus 55, *Angli doctis & senib. afficiuntur. ibi. cur meraco vino vtantur* 124, *cur sudorifero morbo obnoxii* 123, *cur florido colore* 156
Anglorum vitæ conditio 55
Anguilla mortua cur non fluitet 133
Anima hominis pars potior 2
Anima & corp9 mutuam operam exposcūt ib. Animalis spiritus functio 16, *Animi cultus* 4, *Animus ne curis distrahatur* 91, *nō despondēdus* 162, *Animorum varietates vnde* 16. *Animæ vis* 10
Animantia tactu frigida 73, *Animi conditio in humido corpore* 94, *quæ esui salubriora* 133
Anxietatis animi tortura 172
Appetitus caninus 348
Apologus de membrorum dissidio 14
Apoplecticis vt loquela restituatur 153
Aquilonares vnde feroces 15
Ardelio qui 157
Aristomenis astutia 51
Arundo, Riet 48
Asiani molles 15
Astra minus efficacia humoribus 121
Aura pestilens 54

B

Balbi submisse loqui nesciūt 133
Balneū artificiale 88, *naturale* 88
Barba & capilli vnde 45. *Barba rutilis nō semper improbū designat* 156, *ad Barbā producendam remediū* 149

Bataui

Batatii cuius sunt cōditionis 19
Bilis per quas partes expurgatur 154, malignitas 161, naturalis & præter naturā 153, qualiter purgāda 559, æruginosa 160, flauæ munꝰ 154, pallida vulgo citrina 188, prasina, & porracea 161, vitellina 160
Biliosis terrifica somnia ibi.
Brabāti, cuius sint conditionis 20
Britāni, cuius sint cōditioñ 21, in morbis flaccidi 123, Britāni & Scoti acres habent iras 21.

C

Caduca omnia 35
Cain diffidentiæ exemplū 168
Calidus habitus 44
Calor 10, colorem excitat 76, humorem vt sol glaciē dissoluit 142, Calore vita subsistit 72, Calor humorē obsequacē habet 93, Calor innatus quid 10, audaciam parit 50, Calor humanus 93
Caluitiū ex humorū pēuria 82
Canina appetentia 76
Caniculæ vis 55
Canicies vnde 133, de Canitie subita memorabile exemplum 111
Capilli crispi vnde 32
Capillorum copia vnde 45
Canis panem somnians, prouerbium 135
Caput ab infimis mēbris noxā concipit 125, non fatigandū lotione 151, Caput & vētriculus & p tuitosi humoris conceptacula 131, capitis præpostera rasura 148
Cardiacus effectus 123
Catarrꝰ, quos morbos pariat 132
Catilinæ vultus 168
Catullire 118
Causæ cōseruatrices 54 (150
Cepe oculis & memoriæ noxiū
Cerebella quæ memoriæ prosint ibid.
Cerebrū aridū quid efficiat 82, Cerebri temperies memoriæ præsidiū 145, cerebri affecti signa 171, cerebrū siccū non cōcipit imagines 144, humidum nō retinet imagines ib.
Choleræ vis 105, Cholerici dentati 119
Christus a vitiosis affectib. alienus 44, exēplar perfectionis 43, quid homini contulit 17
Cibi & potus facultas 56
Cibꝰ & aer æque necessariꝰ 30, Cibus vitiosus naturam deprauat 32
Clysteris vsus 142
Cochleæ vitam viuere 74
Color bonus vel malus vnde 76
Color humores indicat 109, coloris pilorum causa & differētia 47, color quis frigidus 76
Concentus & harmonia in corpore 108
Cōcoctiōis ac digestiōis munꝰ 10

Condimenta calida 78
Connubii commoditas 7
Conscientiæ scelerum 172
Cõsuetudo mala sensim mutanda 58
Consultor salutaris 119, improbus ibid.
Continentia voluptatum diuinitus contingit 128
Cõtraria cõtrario expugnari 57
Contritio duplex quæ 173
Conuiuia moderata non improbanda 90
Cordati qui 167
Cordis principatus ibid.
Cordis & cerebri cõsensꝰ 168
Cor fõs sãguinis 109, vitæ fõs 10
Corporis ac reipublicæ cõparatio 13, corp. reip. mala a capite 131, corporis cura nõ neglegẽda 89, corporis frigidi medela 70, Corpꝰ mutatiõi obnoxium 110, corpus & animus mutuo affici 9, in tribꝰ cõsistit 8. corporum varietas vnde 47, corporis temperati notæ 40, corp. frigidi & humidi notæ 133, calidi & sicci statꝰ 155, frigidi & sicci 174. corp pars nulla inutilis 14
Coriandrum incrustatum 152
Cruditas pituitam parit 144
Cruditas noxia 11.

D

Dauidis robur 51
Dæmon vnde sic dicatur 26,
Dæmones quatenꝰ noceant 27, Dæmoni quomodo cogitationes pateant 26
Delator 68
Democriti & Heracl. natura 42
Desidia noxia 60
Diacydonion, vulgo carnes cotoniorum 152
Draconitis hortensis, vulgo dragon 58

E

Educatio cur naturã immutat (19
Elementa quatuor 30, 104
Empiricorum error 123
Epiala febris 141
Equi generosi naribus sonitum excutiunt 62
Erici Sueciæ regis laus 19
Excordes qui 168
Exercitii commoda 59
Exercendi modus 60, 65.

F

Factiosis obsistendum 13
Febris diaria 122, epiala 141, tertiana vnde 185, æstuosa 159
Fel iræ fons 168
Fiber, beuer 73
Fidelia vna duos dealbare parietes 101
Fides operibus stipata 28
Flandri, cuius sint cõditionis 20
Flaua bilis munus 154
Frictionis vsus 87, Frictionum differentiæ sex ibid.
Frigidis corporibus nõ deest calor 72, Frigidis cibi apti 78,

Frigus vitæ pernicies, ibid. Frigida quomodo subsistant 74 frigidi habitꝰ signa 75, frigida appetitũ excitat 77, vniuntur calore 72 frigidi minus agiles 77 frigus calorem depopulatur 76.

G

Galli ingenio versatili 22, cuiꝰ sint conditionis. ib.

Gallus, vt continenter & indefesse cantillet 103

Genii quid sint 25, mali seu lemures ibid. boni. ib.

Germani 19

Guiliel. Lemnii de Stomacace liber vulgo schoerbuyck, cui grãdo porcorũ affinis 170.

H

Habitus corporis mutationibus obnoxius 83, Habitus humidus, vide Humidus.

Habitus periculosus 99, Habitus sicci nota 81

Hepar libidinis causa & renes 168, sanguinis officina 108

Henrici II. Galliæ Regis mors. anno 1550. 61

Herbæ quæ mentẽ acuunt 147

Hispani cuius sint conditionis 21 ingeniosi. ib.

Hollandi cur somnolenti & obliuiosi 19

Homines lubrica fidei 157

Homo cholericus 153, Homo homini Dæmonium 26. multis casib. expositus 162, lupo 116, leo. ibi simolis similis 117, vulpinis moribus ibi. in Homine caliditatis gradus 45, Hominis primordia 30

Humidus habitꝰ quãdo noxius 98, Humidi ad iracundiam minꝰ procliues 94 Humidis parce dormiendum 97, Humidi corpore non malitiosi 94 corporis signum ibi. status conditio 92 (95

Humidis quæ forma ac figura

Humor 10, caloris fomes 99, Humorib. color & sapor inest 105, Humores ad vitia occasionẽ præbent 27, Humorum mutatio 4, eorum mixtura musto comparatur 129, Humores qualitatum quatuor participes 104, Humorũ fuligo, menti infesta est, vt vini vapor 102, Humores aliquo modo elementa hominis 103, alimentis augescunt, vel diminuuntur 102.

I

Ictericus inauratus 154

Iecoris oppilatio vnde 125

Iliaca passio 46

Imaginationis vis ibid. quanta vis 112

Impuberes lac in mammellis habent 129

Incessus factitius 42

Infantia 34

Ingenia proba improborum cõmercio deprauari 51
Intemperies quid 36
Intus vinum, foris oleum 78
Ioannis Baptista exitium 13
Ira quid & vnde 154, 119 *vis* 70
Irati habitus ibid.
Itali cuius sint conditionis 20, *cur iniuriarum tenaces* ibi.
Iuuentus vnde effœta 34.

L

Lactis vsus 84
Lac ex sanguine 129
Lactuca visum obtundit 151
Lares quid sint 25
Lipyriæ febres 142
Liuidus color 76. vide *Color.*
Longitudinis causa 31
Loquelam quid restituat 153
Lucubratiões nocturnæ noxiæ 88
Lumbos quæ vis incitet 96
Lunæ vis in inferiora 93
Lupinorum natura 6
Lupus morbus 161
Lutra Otter 73
Luxus quid efficiat 12.

M

Mattiaci seu Zelandi 20
Melãcholici quãdo effusè hilares 166, *Melancholiæ qualitas* 105, *subleuãdi* 173, *nemo non particeps* 163, *Melancholia duplex.* ibid. *cui humori similis.* ibid.
Membrorum decor & vsus 13
Memoria stabilis vnde 82, *omnia perfici* 143, *perniciosa* 14[...]
Memoriæ pernicies crudi[...] *ex crapula* 148, *Memoria* [...] *cerebro consistit* 144. *Mem*[...]*riæ remedium vbi ex frigi*[...]*tate & humiditate contrac*[...] *est vitium* 150, *naturæ mi*[...]*nus arte iuuatur* 145, *Mem*[...]*ria rerum renouanda* 14[...]
Memoriæ resũ caput cõfer[...] *&c.* 149, *quæ conferũt* 15[...]
Memoria quæ exigat a sic[...]*tate orta* 150, *cœnam parca*[...] *exigit* 148. *deplorata vt in*[...]*stauranda* 83, 153, *Memori*[...] *barba rasa aduuat* 14[...]
Mens odoribus recreatur 15[...] *cordi ministret intelligenti*[...] 168, *Mẽtis turbatæ signa* 167, *stupor doloris sensum priua*[...] 114, *inquietæ tormenta* 171
Meretrix nec concubitu, ne[...] *muneribus satiatur* 127
Meridiari, capere somnum di[...]*urnum* 6[...]
Mora quomodo edenda 8[...]
Morbi ex plenitudine 12[...]
Morbus quid 1, *Regius vnde dictus* 155
Mors naturalis qua ratione 79, *immatura* 3, *quibus formidabilis* 80, *vt nõ sit formidabilis* 35, *contra naturam* 79, *quid sit* 32, 162, *quib. placida* 113, *Mortis genera duo corpori impendent* 80, *Mortis metus*

tus ipsa morte acerbior 113,
Mortuus viuente cur ponderosior ac grauior 6
Mouendum quando 65
Mulier perstillāti tecto cōparatur 132, crinita salax 50, capite pilata non cute 49, earū intemperantia 46, Mulier cur viro magis comata 94
Musica mentem exhilarat 62
Musice viuere, prouerb. 122
Mutatio subita quādo vtilis 98
Mutatiōi omnia obnoxia 153

N.

Naturales affectus 431 vide Affectus.
Natura abhorret ab interitu 36
Natura cuiq; sua explorāda 7
Naturæ mutatio 4, vtilis 6
Natura vitiosa in deterius prona 147
Nautæ & milites quur cito canescant 112
Negotiatorum versutia 13
Nosce teipsum 2
Nucha & ceruices munienda (146

O

Obesi periculo expositi 98
Obliuio aliquando grata 146, Obliuio rerum quando expetenda 147
Oculi glauci vnde 94
Oleū camino adiicere proue. 160
Omphacium quid 148
Oppilatio & putredo morborum origo 11, Oppilationem quæ discutiant 124
Otium & desidia obesum corpus reddit & frigidum 76

P

Pannonia Austria 47
in Pariete caducum inclinare 172
Pauli locus (Qui videtur stare obseruet ne cadat) explicatus 147
Peccatum morbos ac mortem inuexit 80
Pergræcari 65
Perturbationes animi 169
Petrus Carbonarius 157
Philippi Hisp. Regis decus atq; oris species 110
Phlegmaticorum conditio 133
Pietatis neglectus pœna 172
Pilorū origo 45, vnde nigri 45
Pisciū esus solitariis noxius 73
Pisces diu qui viuant mari exemti 73, Piscibus sanguis friget. ibid.
Pituitæ incōmodo omnes obnoxii 142. locus 130, Pituita acida 138, sanguinis naturalis materia 128, conditio 105, Pituitosi ignaui 136, Pituitosis cœna parca sit 137, exercendi labore. ibid.
Pituitæ morbi 130, Pituitæ species & effectꝰ 140, Pituitosi hominis laus 137, Pituita salsa 141, vitrea. ibi. dulcis 1,8, Pituitosi qua sōniāt 134

Pituitæ quæ partes obnoxia 141, eius vsus 130
Polycleti regula 39
Pollionis scita sententia 87
Pollutio vnde ac seminis effluxus 135
Transi ieiunis erectiores 6
Prouerbii origo obesæ & emunctæ naris 136, Prouerbiū nō mouēda noxia 147, in ignauos 52, Prouerbiū rusticum 63, in rubenti barba hões 156
Prouentus hortensis 78
Pubertas 34
Pueritia, ibid. Pueri & senes obliuiosi, sed diuersa ratione 145, non demandi inedia 31, cur imberbes 48, victum humidū exigunt 57 cur anteactorū memores 146. Pueri & senes inter se cōtraria 94 Pueri & ebrii cur sōnolēti 67
Pulmo & lingua conceptus denuntiant 169
Putredini obnoxii calidi & humidi 124
Pythagorici cur lacte abstinebant 129

Q

Quadruplator 67

R

Rapa spiritus visorios instaurat 152
Reipublicæ forma 13
Rerum natura spiritu diuino perfusa 74
Ructus acidi & nidorosi 65
Res non naturales 54
Rhetorica popularis 62
Rusticatio laudata 63
Ruta in fœminis Venerē acuit, in viris extinguit 96

S

Saliua & sudor ex humoribus vires concipiunt 106
Samsonis virtus 51
Sāguine cur abstinendum Moses præcepit 108
Sāguinei pure stultitia perfusa 116, ad cœlibatū parum idonei 127, inter Sanguineos & cholericos discrimē 119. Sanguinis vis in cōstituenda animi natura 116, natura 105, Sāguis qua mēsura dilui debeat aliis humorib. 120, Sanguis & spiritus vitæ thesaurus 65, non temere detrahēdus 108, Sāguinei nō acerbi 119 Sāguini cæteri humores immixti 165. Sāguis ad luxum incitat 122, Sanguis aliis humorib. vtitur ad formandos mores 119, Sanguinis feruorē quæ tēperant 57, Sanguinis vtilitas 108. Sāguis lactis materia 129, Sāguis tenuis quid efficiat 16, Sāguinei hominis varii mores 121 Sāguis crassus quid efficiat 16
Sanitas quid 5, auro potior 2, memoriæ robur 147

Sani-

Sani ne medicamẽtis assuescãt 65, ex Sanis sana produci 104, in Sanitate tuenda ordo 63
Sapiens metu concutitur 113
Satietas vitanda 63
Scipioni arundineo inniti 162
Securitas hominis Christiani vnde 162
Semen corruptum quid noxiæ adferat 162, Semẽ quid 127, Seminis & sanguinis natura 30, efficacia 104
Senecta 34, Senectus præmatura 97, cruda vnde 32, Senes & pueri cur obliuiosi 19, Senes sicci natura, cõditiõe humidi 107, Seniũ quid sit 32, in Senib. periculosa mutatio 59,
Seueri vino exhilarescunt 166
Sicci astricta, humidi laxa aluo 93, Sicci habitus nota 81. Siccis quæ præter Venerem noxia 88
Simulatores in conuiuiis 68
Synochus seu cõtinẽs febris 124
Situs in cibis 134
Socordes qui 167
Soli, humor Lunæ cõparatur 93
Solitarii apoplexiæ obnoxii 74
Somnia diuinitus immissa 115
Somn9 biliosis vtilis 159, Somnus diurnus noxius 71, moderatus vtilis humidis 97, quid sit 65, in quẽ vsum 115, octo horarũ sit 66, Somni vtilitas 86, commoditates 67,
Somnus & vigilia 67, 68
Somniis corporis status docetur 133, non temere iis fidendum 135, Somniorum naturalium interpretatio 134. Somnia cur in initio somni non percipiantur 97
Spadix color qui 42
Spiceus color a spica vel culma ordei 133
Spirit9 Domini 23, Spirit9 puri quid efficiãt 10, Spiritus crassus quid efficiat 18, Spiritus 9, quæ eos vitiant. ibi. fœueant, ibid Spiritus quid 10, Spirituum origo ibi Spiritum vt se per corpus diffundat 18, Spiritum aquis incumbere quid sit 23, Spiritus naturæ. ibid
Splen vnde risum moueat 166, cur lætitiæ causa 169, fisco assimulatur 165, mentem obnubilat 169, agilitati efficit 165 Splenis morbi ibid. vsus & natura 164, Splenẽ non posse adimi 165, Spleneticis quæ vsui 165
Sterilitas & generandi impotẽtiæ vnde 50
Studiosi melãcholiæ expositi 163
Sudandi modus 123
Sudor Britãnicus vnde nomẽ adeptus ib. Sudoriferus morbus in Belgica quando 128, Sudor Anglic9 ephemera fe

bris species ibid.
Superstitio 29
Supinus decubitus nocentiß. 69
Suspecti ænobardi 156

T

Temeraria audacia 51
Temporum anni & ætatum cõparatio 35
Temperamentum quid 36
Temperamenta nouem 37
mutationi obnoxia 107
Temperantia quid efficiat 72
Temulenti cur balbutiant 132
Terebinthina in liquorem redacta, poculenta fit 86
Terebinthinæ efficacia 85
præparatio ibid.
Tetrici quando festiui 6
assuescant sodalitiis 166
Themistoclis ingenium 156
obliuionẽ quare optauerit 147
Thimon osor hominum 171
Tibicinis vita 122
Traianus Cæsar 165
Tranquillitas 71
Tremor in periculis vnde 113

V

Valetudini quæ officiunt 33
Valetudinis collapsæ signa 15
Vecordes qui 167
Vena non temere incidenda 64
ea incisa omnes humores cõspiciuntur 105, vnde oriantur 108
Venenatæ non herba 64
Veneris moderatio 162, commoda 125, incommoda 126
Venus corpus eneruat 144
æstate viris noxia 96
Versicolor species quid designet 109
Viaticũ exacta via quærere 59
Vicißitudo grata 66
Victus plus satis humidus noxius 97
Vigilia moderationẽ exigit 70
Vinum pueris noxium 57
Vinum intus, foris oleum 73
Vinum mini9 generosum 84
Virilis ætas 96
Viri cur fœminis prudẽtiores 52
Virtutibus vitia permixta 94
Vitalis spiritus 15
Vitam quid fulciat 72
Vitulini dẽtes, prouerbium 118
Vituli marini Seehunde 73
Vnctionis vsus vetustus 88
Vocem robustã quid efficiat 52
Vomitus quibus noxius 69
raro prouocandus 65
Vrinam prouocantia 84
Vti foro 129

Z

Zelus absque iudicio 13
Zeno quando festiuus 6

F I N I S.

18 I. 8 Bll. 288ff.
II. 8 Bll. 185ff. 4 Bll.
coll. cplt.
M.

20.—